KAFKŮV

ILLUSTROVANÝ

PRŮVODCE

PO

KRÁL.

ČESKÉM.

ČESKÉ STŘEDOHOŘÍ.

TISKEM A NÁKLADEM
DR. ED. GRÉGRA V PRAZE.

Díl IX. Cena K. 1·60.

Kafkův illustrovaný

PRŮVODCE

PO KRÁL. ČESKÉM

s jehož vydáváním teprve započato, rázem dobyl si oprávněného místa v literatuře svého druhu. Vskutku jsme neměli dosud cestovní pomůcky tak praktické, která by při své stručnosti byla tak obsažnou a správnou — a zároveň každému přístupnou cenou, která svou lácí při vkusné úpravě, zdokonalené četnými obrazy vskutku překvapuje.

„Nár. Listy“.

Dosud vyšly:

Díl I. *Česko-saské Švýcarsko.* S mnoha illustracemi a mapkami. Cena 50 kr. = K 1·—.

Díl II. *Krkonoše a Jizerské hory.* S mapami, plánky a vyobrazeními. Cena 50 kr. = K 1·—.

Díl III. *Šumava a Pošumaví.* S mapami, plánky a četnými vyobrazeními. Cena 60 kr. = K 1·20.

Díl IV. *Posázaví.* S mapami, plánky a s vyobrazeními. Cena 50 kr. = K 1·—.

Díl V. *Okolí pražské.* S mapami, plánky a četnými vyobrazeními. Cena 70 kr. = K 1·40.

Díl VI. *Brda a Podbrdí.* S mapami, plánky a vyobrazeními. Cena 60 kr. = K 1·20.

Díl VII. *Pojizeří. Prachovské skály.* S mapami, plánky a vyobrazeními Cena 60 kr. = K 1·20.

Díl VIII. *Smrčiny a Karlovarské Hory.* (Karlovy Vary, Marianské a Františkovy Lázně). Cena 70 kr. = K 1·40.

Díl IX. *České Středohoří.* S mapami, plánky a vyobrazeními. Cena K. 1·60.

KAFKŮV ILLUSTROVANÝ PRŮVODCE PO KRÁLOVSTVÍ ČESKÉM.

IX.

ČESKÉ STŘEDOHOŘÍ.

UNIVERS. PRAG. BIBL. CENTR.

Sepsal

JOS. KAFKA,

adjunkt musea král. Českého.

S mapami, plánky a vyobrazeními.

PRAHA.

Nákladem a tiskem dra Ed. Grégra.

PŘEDMLUVA.

Kus českého ráje, část vlasti naší, honosící se vzácnými půvaby krajin eruptivních, jest předmětem tohoto dílku.

Stuhlé lávy dávno vtiskly kraji tomu určitý, význačný ráz. Teplé boky těch kuželovitých hor kryty jsou bujnou, živější nežli jinde zelení, v níž rodí se ohnivá réva a sladký plod vzácného ovoce a nic již neprozrazuje, že tu druhdy sopky chrlily síru a oheň. Jen časem temné zadunění v hlubokých útrobách země pod stuhlou tou kůrou dává tušiti, že nespí snad docela tajemné síly přírody, jež půdě té daly vznik. Za to tím horoucněji vře to na povrchu — ta půda je žhavým kutištěm národního boje. Kraj, od věků český hájí tu poslední pozůstalé stráže proti konečné usurpaci v zápase těžkém, houževnatém, někde ideálném a beznadějném, však jinde úspěch a vítězství slibujícím.

Krásy toho kraje, jeho zajímavá skladba horská, jeho bohatství přirozené a vzácné i okolnosť, že v něm právě nejtužší zápas odehrává se o bytí či nebytí českých menšin, zápas, v jehož pozadí čeká démon roztržení odvěké naši vlasti, to vše ukládá nám, abychom kraje toho nezadbávali.

Spisovatel.

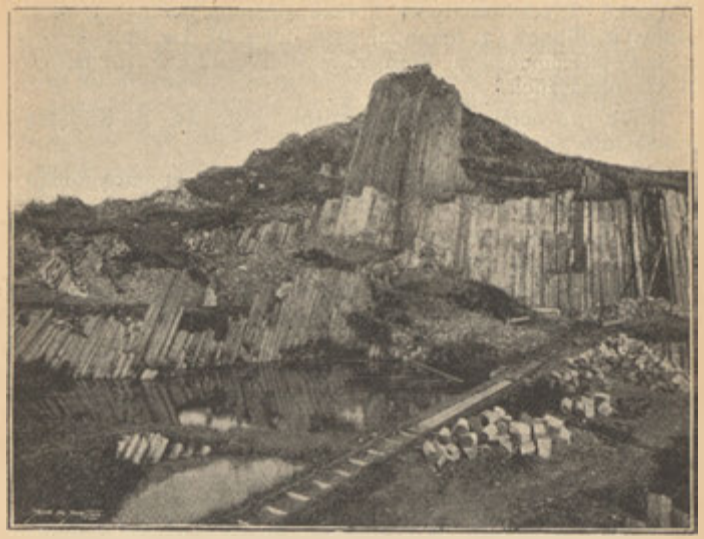

Herrenhausstein u Kamen. Šenova. (Čedič sloupový). Dle fotogr. c. k. dvor. a komor. fot. J. Eckerta.

ÚVOD.

Již z Prahy (rozhledna Petřínská) a se všech výšin v okolí jejím (Ladví, Hradenín a p.) přehlíží oko s potěšením na obvodu severním malebný kruh kuželovitých, někdy tabulových hor, z nichž nejjižněji vystupuje památný Říp, nejostřeji v dálavě rýsují se Milešovka, Sedlo a Bezděz.

Vrcholy tyto vyznačují horskou krajinu, prostírající se mezi Mostem a Mnich. Hradištěm od Z. k V. a na sever od Slanýho a Velvar až k Děčínu.

Tím již dáno jest také zeměpisné vymezení krajiny pro účel našeho dílku. Hranici jižní tvoří čára: Slaný, Velvary, Kralupy, Neratovice, Všetaty, Chotětov, Hradiště Mnichovo; čára ta prodlužuje se na JZ od Slanýho přes Louny k Mostu; hranice SZ. a SV. od obou krajních bodů (Mostu a Mn. Hrad.) sbíhají se k Děčínu a sice od Mostu podle dráhy Most—Ústí—Děčín, od Mn. Hrad. podle směru Mn. Hradiště Mimoň, Bor, Tannenberg, Čes. Kamenice, Děčín.

České Středohoří tvoří horské pásmo, počínající mezi Louny a Bilinou a táhnoucí se v délce 67 *km* obloukovitě až k Čes. Kamenici a Boru a v šířce střídavě různé, až 24 *km* obnášející.

Podle zevnějšího rázu rozdělil prof. dv. r. Kořistka pohoří toto ve tři oddíly:

A) **Křídlo jihozápadní,** kupící se kolem mohutného kužele Milešovky tvořené několika skupinami:

a) *Milešovskou*, jež tvoří střed v podobě úzkého hřbetu s Milešovkou (835 *m*) a Kletečnou (704 *m*);

b) *Březinou*, přimykající se jihozápadně k Milešovce a korunovanou vrcholy: Velkým (734 *m*) a Malým Klocbergem (670 *m*) a Štěpánovým Vrchem (620 *m*).

c) *Hradištěm* (*Radlštejn*), s nímž rovnoběžně na severu probíhá Kozí Hřbet (550 *m*) a na jihu hřbet končící Ostrým (715 m);

d) *Podlešínskou vysočinou* s nejv. vrcholem Glaberbergem, jež prostírá se v trojúhelníku mezi Labem, Bělou a údolím Stadicko-Habrovanským. — Kolem těchto čtyř skupin rozptylují se jednotlivé kužele směrem k Bílině (Bořen, Zlatník), k Teplicům (Doubravská Hora), Lounům (Hoblík, Ranný a Milá), k Lovosicům (Lovoš a Sutomský Vrch s Košťálem a jižněji s Klapým) atd. Nejzažším výběžkem jich k jihu je Říp.

B) **Křídlo severovýchodní,** skládající se z několika rozptýlených horských skupin, rozdělených údolím Ploučnice ve dva pruhy:

1. *jižní*, táhnoucí se po pravém břehu Labe od Zitenic (u Litoměřic) k Ústí a složený ze tří skupin.

a) *hřbetu Němčí-Babinského*, k němuž náležejí Radobýl u Litoměřic, severněji Jordán a Deblík, Střekov a Ostrý u Ústí;

b) *skupiny Sedla* se Sedlem (719·9 *m*), *Pannou* (593 *m*) a *Kalichem* (533 *m*);

c) *Mukařovsko-Rychnovské* vysočiny s nejv. vrcholem Bukovskou Hor. čili *Zinkensteinem*. Tato jižní partie křídla severovýchodního vysílá četné výběžky k Úštěku, Dubé a Mšenu.

2. *severní* pruh za Ploučnicí skládá se rovněž z několika skupin:

a) *z vysočiny Hunlířovské*

b) *ze hřbetu Bukovinského* s Bukovinou (Bockenberg (442 *m*).

c) *ze hřbetu Blottendorfského*, přiléhajícího již k pískovcům; konečným bodem této skupiny jest mohutuý *Kleis* (760 *m*).

d) *z Vysočiny Česko-Kamenické.*

Také toto křídlo má četné výstřelky směrem severovýchodním a východním, z nichž zejmena Ralsko, Bezděz y a p. zasluhují povšímnutí.

C) **Křídlo severozápadní,** oddělené od obou předešlých Teplicko-Chabařovickou nížinou třetihorní a dolinou labskou. Tuto menší oddělenou vysočinu nezahrnujeme v turistický pojem Českého Středohoří a bude zahrnuta později v díle »Rudohoří«, do něhož turisticky případněji spadá. —

Po stránce geologické tvořeno jest Středohoří po výtce vyvřelými horninami *čedičem a znělcem.*

Čediče jsou hlavní součásti horstva vystupujíce v podobě proudů, pokrývek, kolů nebo žil. V prvních dvou tvarech, v Čes. Středohoří převládajících vystupují hlavně čediče starší, nejčastěji v podobě sloupovité, jak to připojený obr. (str. 5.) znázorňuje. Jejich ráz je pak rozmanitý, jsou kompaktní neb porovité, bublinaté neb škvárovité a také jejich složení petrografické jest různé. O tom poučují zevrubněji petrografické studie E. Bořického v archivu pro výzkum Čech.

Znělce rozšířeny jsou hlavně ve středu pohoří tvoříce obyčejně osamotnělé skupiny a kupy, řídčeji koly a žíly a také jejich složení, o němž uvedené studie Bořického zevrubně poučují, jest rozmanité.

Vedle čediče a znělce (basaltu a phonolithu) vyskytují se podřízeně také *trachyty* a j. horniny. Vyvřelé horstvo čedičové a znělcové není ovšem jediným útvarem našeho území.

Lávy tyto dílem prorazily útvary již dříve usazené, jmenovitě *křídový a starší třetihorní*, dílem se po jejich vyvření ještě nové usazeniny jmenovitě mladší třetihorní a diluvialní utvořily.

Útvar křídový téměř v celém terrainu Středohorském dá se sledovati a sice ve všech svých vrstvách:

a) *Perucké vrstvy* v podobě sladkovodních pískovců a lupků (v lupcích i slabé flíčky uhlí se vyskytují) hlavně s otisky rostlin vystupují na den na severním okraji vysočiny Řipské u Přestavlk a Kostelce (lomy odtud poskytly stavivo pro pevnost terezínskou) a pak jižněji u Mšeného a Brnikova a dále k Podolu (lomy pro svatovítský chrám). Znamenitě otevřeny jsou u Peruce, odkudž jejich jméno. Malý výchoz jejich spatruje se také na Hrádku mezi V. Žernoseky, Libochovany a Kamýkem. Naleziště otisků v obvodu Středohoří: Lobeč, Charvátec, Votruby, Peruc, Lipenec.

b) *Korycanské vrstvy* v podobě pískovců se zkamenělinami mořských zvířat vystupují na den jako podloží opuk nebo jako

malé útesy přímo na prahorách spočívající u Lipence a Hrádku v okolí Loun u Brzvan a Vlastislavi: zajímavé jsou hypuritové a slepencové vrstvy v okolí Biliny (pod Bořenem).

c) *Bělohorské vrstvy* hlavně v podobě žlutých neb šedých opuk t. zv. vehlovických vystupují v okolí Loun a odtud na východ na

Koštická ploska z vrstev teplických u Koštic. 4krát zvětš. *a*. Žraločí zub Oxyrhina. *b*. Kamenonožec Terebratulina. *c*. Korýš lasturnatý Bairdia. *d*—*e*) Foraminifery z rodu Flabellina. *f*, *h*, *i*, z rodu Frondicularia. *g*) z rodu Cristellaria. *j*) z rodu Haplophragmium. *k*, *l*, *m*) z rodu Nodosaria a *n*, *k*, *l*, *m* z rodu Planorbulina.

Velvarsku a Roudnicku, na severním okraji vysočiny Řípské, kdež zejmena lomy u Smolnic, Slavětína, Peruce a Pátku zkameněliny z nich poskytují; severněji u Postoloprt a Brozan tvoří podloží vrstev teplických a dají se sledovati též u Třiblic, Vlastislavi

v údolí Oparenském a na pravém břehu labském od Hrádku k Žernosekům.

d) *Malnické vrstvy* hlavně v okolí Loun nejlépe jsou vyvinuty, kde zelenavý pískovec »řasák« zvaný dobře z nich je znám. (Lomy u Malenic a Čenčic.)

e) *Teplické vrstvy* v podobě šedých, často dosti měkkých opuk vyvinuté hlavně v krajině teplické zasahují do Středohoří hlavně k Lounům, kde jmenovitě u Lenešic, Kystré, u Podhrázského mlýna blíž Slavětina a na Ohři u Koštic přicházejí v nich polohy zkamenělinami bohaté. Jmenovitě u Koštic bývají v čas nižší vody odkryty plochy vrstevní, tisíci drobných zkamenělin poseté a jménem »*Koštické plošky*« (vyobr. str. 8.) známé.

f) *Vrstvy Jizerské* tvořeny jsou většinou kvádrovými pískovci, jež skládají malebné krajiny na východ od Labe, zejmena známé údolí kokořínské (kokořínské kvádry, bryozoové vrstvy od Kaniny a choroušecké vrstvy trigoniové) a t. p. Dubské Švýcarsko (od Mšena k Dubé, odkudž tyto kvádry táhnou se dále na východ k Jizeře na Turnovsku (viz díl VII. Pojizeří a Prachovské skály).

Zlomek z gastropodové vrstvy vrstev Březenských v přirozené vel. dle dr. A. Friče. 1. Zlomky krabů. 2. 18. a 21. Plž Aporrhais 3. Rybí šupina. 4. Cylichna 5. Ježovka Holaster. 6. Plž Rissoa. 7. Skeble Venus. 8. Plž Turritella. 9. Antedon. 10. Plž Avellana. 11. Skeble Cardium. 12. Baculites, dle něhož jíly zvány jsou bakulitové. 13. Plž Turbo. 14. Skeble Nucula. 15. Osten ježovky. 16. Plž Fusus. 17. Plž Dentalium. 19. Foraminifera Cristellaria 20. Ježovka Micraster.

g) *Březenské vrstvy*, vyvinuty jsou v podobě jílů bakulitových nejhojněji právě ve vlastním Středohoří. U Března skládá se z nich Křížová Hora, jejíž vrchol kryt jest jíly třetihorními, zemním požárem vypálenými; dále obklopují úpatí čedičových kopců od Biliny k Milešovu a Libochovicům. Také na severu k údolí potoka Jílovského podobně vystupují.

h) *Chlomecké vrstvy* tvořeny jsou hrubozrnými pískovci, jež většinou byly odplaveny a jen tam se zachovaly, kde čedičem neb

znělcem byly zadrženy. Spatřují se proto jen v podobě ostrůvku u Čes. Kamenice, Kamenného Šenova, Falknova (rodiště mineraloga a palaeontologa Fr. X. M. Zippe-a). Také skála hradu Sloupu jest z nich tvořena.

Útvar třetihorní čili hnědouhelný rozšířený hlavně na západním, severozápadním a severním obvodu Středohoří od Mostu a Biliny přes Duchcov k Ústí n. L., odkudž jednotlivé jeho partie do Středohoří zasahují.

Tak hned u Kolozruk a Lužice vystupují vápence a poloopály se zkamenělinami, dále pamětihodný vrch Kučlín u Biliny s lupky tajícími otisky ryb, listů (známo odtud na 300 rostlin) a hmyzů zasluhují povšimnuti. Ve vlastním Středohoří rozprostraněna jest jmenovitě Litoměřická pánev již na sever od Litoměřic k Ústí a odtud dále až k Děčínu, kde u Žitenic, Česk. Skalice, Kundratic, Zálesí, Sulotic, Freudenheinu a t. d. hojně otisky listů, zbytky obratlovců (žab, ptáků) a j. se vyskytují. Kdežto třetihorní usazeniny na obvodu Středohoří jsou většinou starší (až na usazeniny s čedičovými tufy u Biliny a Lužice) nežli vyvřelé toto horstvo, vznikly usazeniny ve středu jeho na Litoměřicku většinou opět po vyvření čedičů a zovou se proto pobasaltické: uhlí hnědé uloženo tu jako na př. u Zálezlí, Levína, Blankartic, Liběšic (u Úštěku), Lukovic a j. mezi čedičovými tufy a dílem i čedičem bývá proraženo; v nejbližším sousedství tufů vyskytuje se často uhlí lesklé, až anthracitu podobné. Zvláštností útvaru třetihorního jmenovitě v okolí Loun jsou zemními požáry vypálené jíly, jež hojnost otisků rostlinných poskytují. Květenu tuto ve zvláštní monografii popsal dr. J. Velenovsky. —

Diluvium má v obvodu Středohoří zvláštní důležitost netvořic jen úrodná úbočí strání a údolí, nýbrž jsouc v krajině u Třiblic a Měrunic hlavním ložem českého granátu. Tento vyskytuje se buď ve slepencích, v pánvi u Měrunic ve dvou vrstvách uložených (třetihorní stáří této pánve nijak není prokázáno), buď ve štěrcích, jež uloženy jsou ve třech pruzích:

a) Z údolí u Semtěše přes Ječany k Vojnicům;
b) Od Staré a Leské přes Šepely, Třiblice a Solany k Vojnicům, kde s prvním pruhem se spojuje;
c) hlavní pruh od Chrášťan a Dřemčic přes Podsedice a Dlažkovice ku Klapému.

Granát vyskytuje se ve hloubce 4—7 *m* a provázen jest tu naplavenými zkamenělinami z útvaru křídového i třetihor, i kostmi diluvialních zvířat. Pěknou sbírku z těchto štěrků chová prof. C. Zahálka při střední hosp. škole v Roudnici. Ze štěrků přicházejí gránáty i do potoků, kde lze časem je nalézti.

Botanicky kraj, který v přítomném spisku vylíčen jest, jest rázu velmi složitého. Na jihu od polabských nížin zvedají se k severu a severozápadu rozsáhlé předlohy křídové, na kterých v části východní mezi Českou Lípou a Bělou vytvořily se velké rašeliny; tyto vzaly původ svůj v planinách se dnem tvořeným nepromokavými opukami a jíly křídovými.

Jak polabské části i pořící labské samo, tak planina křídová a rašeliny severočeské mají určité své typy. Na lukách polabských na př. u Mělníka, Všetat máme květenu kyselek a černav (o které zmínka se stala v dílku: »Okolí Prahy«), z luk dolního Poohří uvádíme jako charakteristickou ladoňku dvoulistou (*Scilla bifolia L.*). Na písečných a štěrkovitých krajích dolního Labe (v Čechách) zvláště pamětihodny jsou rostliny: Laskavec zelinný (*Amarantus silvestris Desf.* u Litoměřic), řepeň vlašská (*Xanthium italicum Moretti*) a drobnokvět pobřežní (*Corrigiola litoralis L.*). V kalužinách polabských na podzim lze sbírati vzácnou řečanku větší i menší (*Najas major Roth a N. minor All.*) Písečné bory polabské poskytují scenerii jednotvárnou; na velikých prostorách, světlejších převládají traviny *Festuca psammophila Hack a Corynephorus canescens P. B.* Z památnějších rostlin sluší jmenovati na př. *Koeleria glauca DC., Passerina annua Wickstr., Jurinea cyanoides Rchb., Gypsophila fastigiata L.*; u Bělé a Mimoně na písčitých úhorech hojně roste vzácný úrazník šídlovitý (*Sagina subulata Torr.*) Přediohy křídové hostí květenu přechodní, živly vegetace nejteplejších poloh českých nenáhle se vytrácejí, a na místo jejich vstupují ubikvisté formace chladnější. Nejlepší kořist poskytují sběrateli rostlin křovinaté svahy, světlé bory a travnaté meze. V borech a světlých lesích nalezneme význačné rostliny tyto zvláště: *Melampyrum cristatum L., Anemone silvestris L., Melandryum silvestre Röhl.*, na mezích a travnatinách *Nonnea pulla DC., Nigella arvensis L., Eryngium campestre L., Bupleurum falcatum L.* a j. v. — Rašeliny u Dokes a Jestřebi tvořeny jsou nejvíce porosty ostřic a rašeliníků; též

Kozinec Astragulus exscapus z Radobylu u Litoměřic.

valně přispívají k ukládání borků *Ericacey* (*Andromeda, Oxycoccos, Ledum, Vaccinium*). Z památnějších zjevů hostí rašeliny tamní ostřicovitou *Rhynchospora fusca R. a Sch.*, z orchidei *Sturmia Loeselii Rchb.*. *Malaxis paludosa Sw.*, ze složnokvětých *Ligularia sibirica Cass.* (u Jestřebí a Bělé, nejdále na západ pošinuté stanovisko rostliny této v Evropě.)

Ostatní kraj jsou dílem nízké polohy třetihorní pánve Duchcovské a Libochovické, se slanými lukami a příkopy neb kalužemi (ze slanomilné vegetace jmenujeme ostřice *Carex secalina Vahl*, *C. nutans Host*, z úborokvětých *Taraxacum leptocephalum Rchb.*, jitrocel *Plantago maritima L.*, dále sivěnku *Glaux maritima L.*, kuřinku solnou a obroubenou *Spergularia salina Presl* a *S. marginata Kittel*, prorostlík nejtenší *Bupleurum tenuissimum L.* a komonici zubatou *Melilotus dentatus Pers*) — Nejpestřejší scenerii potká však pozorovatel na vlastním čedičovém Středohoří českém; homolovité neb i příkře kuželovité vrchy vyvřelých hmot, zdobené často na temenech cimburími zřícených hradů, vystupují malebně z roviny a mírných pahorkatin, jich mírnější svahy kryjí namnoze vinice, výše na polohách méně příznivých převládá smíšený les. Všude vidíme plno svěží zeleně, jak polí, luk, tak i nesčetných zahrad se stromovím ovocným a lesy. Kulturnímu rostlinstvu daří se zvláště výtečně na

Hvězdnice Aster alpinus z Boženu u Biliny.

půdě promíšené zvětralými čediči a znělci v teplu a mírném suchu. Na suchých a kamenitých vrcholech vytvořila se formace skalní a stepní. Květenu tu dobře vyznačují *Lactuca perennis L., Echinospermum deflexum Lehm.*, rozličné zárazy (*Orobanche loricata Rchb., O. cervariae Suard, O. coerulescens Steph. a Phelipea bohemica Čel.*), lomikameny (*Saxifraga aizoon Jacq., S. caespitosa L.; Draba muralis L., Arabis auriculata Lamk.*, kozinec bezlodyžný *Astragalus exscapus L.*, zvláště však kavyly (*Stipa*, vousy sv. Ivana), strdivka brvitá (*Melica ciliata L.*) a vlnice (*Oxytropis pilosa DC.*). Z mechů spatříme na vyprahlých skalách často jen chlupaté polštářky Grimmií. Prof. Velenovský soudí, že čediče a znělce chemickou povahou svou a fysickým složením působí na mechy asi tak, jako horniny křemenné, slídnaté a živcové. Mnoho rostlin, jež v okolí pražském všeobecně na vápnitých polohách rostou, současně se vyskytuje i na čedičích a znělcích českého Středohoří, meší květena však je tam chudá, od vápencové docela rozdílná. Z květeny skalních skulin vrcholů středohorských památny jsou kapradiny *Ceterach officinarum Willd.* Na Řipu a nad Střekovem u Oustí, jinak teprve na jihu evropském hojný), *Woodsia ilvensis R. Br.* (na př. pod Milešovkou mezi balvany jižního svahu) *Arctostaphilos officinalis Wimm.* (Hradištko u Litoměřic a j.) V lesích středohorských zastihne sběratel z pamětihodných

Orchidea Střevíčník (Cypripedium calceolus) od Pokratic u Litoměřic.

zjevů na př. *Struthiopteris germanica Willd.*, *Carex pediformis F. A. Mey.* (Relsko), *Hierochloa australis R. & Sch.* *H. borealis R. & Sch.* (na písčité půdě, na př. pod Sedlem a u Čes. Kamenice), *Melica uniflora Retz* (pod Milešovkou), *Iris sambucina L.* (u Oustí), *Ophrys muscifera Hud.* (Řídké bory u Ouštěku a j.), *Pulsatilla patens Mill*, *P. vernalis Mill.* (Bory u Bělé), *Clematis recta L.*, *Paeonia peregrina Mill.* (Zlatnická hora a Černý vrch u Mostu), *Viola ambigua W. K.* (u Loun), *Hypericum elegans Steph.* (na Řípu a j.), *Pleurospermum austriacum Hoffm.* (Milešovka), *Lathyrus heterophyllus L.*, *L. montanus Bernh.* Několik rostlin tamních připomíná již horní lesy: *Orchis globosa L.*, *Cineraria campestris DCy discoidea*; *Aster alpinus*, jenž výskytem svým na temenech horských Ralsku, Bezdězi, Kleisu, Sedle a Bořenu a nepřítomností svou na vysokých polohách hor pohraničních je úkaz velmi interessantní, spolu s mechem *Tayloria serrata* (na vrcholi Milešovky) představují se jako sledy květeny alpinské. — Travnatiny chlumů středohorských, křovinaté svahy a vyšší meze tamní vedle četných jestřábníků *Hieracium*, zvl. z oddělení rodového »*Oreadea*«) osadily tyto vybrané dítky bohaté vegetace tamní: *Carex stenophylla Vahl*, *Hypochoeris*) *maculata L.*, *Scorzonera hispanica L.*, *Inula hirta L.*, *Orobanche picridis Schltz*, *Globularia Willkommi Nym.*, *Thlaspi montanum L.*, *Linum austriacum L.*, *Meum athamanticum Jacq.*, *Rosa involuta Sm.*, *R. turbinata Ait. Trifolium parviflorum Ehrh.*, *T. striatum L.*, *Astragalus exscapus L.*, *A. austriacus Jcq.*, *A. onobrychis L.*, *Hippocrepis comosa L.*, *Coronilla vaginalis Lamk.*, *Vicia varia Host.* Jako vzácnosti ze stanovisk ojedinělých v Čechách vůbec třeba jmenovati jestřábníky: *Hieracium diversifolium Čel.* (z Marienberku u Oustí n. L.), *H. Winkleri Čel.* (Vrabinec za Oustím), pak nýt řepkovitý (*Reseda phyteuma L.*) u Velvar jedině, silenku dlouhokvětou (*Silene longiflora Ehrh.*), pod Radobýlem u Litoměřic a pískavici francouzskou (*Trigonella monspeliaca L.*), na vrcholku Radobýlu. Dle prof. Velenovského bez černý (*Sambucus nigra L.*) roste ve Středohoří českém na stanoviskách původních, nikoli zdomácnělý, a to v plemeni od pěstovaného poněkud odchylném.

Krajinářsky jest České Středohoří z krajů nejpůvabnějších. Kopce zřídka holé, častěji ale bujnou zelení kryté vystupují z kraje, jenž dojem činí nezřídka jediného sadu, v němž skupiny stromů střídají se s plochami travnatými, vynikajícími zvláštní sytou zelení; louky a stinné i výslunné

boky hor vynikají pak bujnou, pestrou i vzácnou květenou. Hory nad povrch krajiny 200—400 *m* se zvedající, nezřídka malebnými a památnými zřícenináми korunované poskytují obrazy čistě horských, nevšedně půvabných krajů, které však honosí se žírnou teplotou, jež plodí sladké hrozny révy i nejrozmanitější a nejvzácnější ovoce, jež vyváží se odtud do ciziny nebo zužitkuje nejrozmanitějším způsobem v továrnách, z nichž česká působí v Třebenicích.

Tok labský, na němž tu rozvinut je čilý ruch dopravní, tají nejpůvabnější zákoutí celého kraje; neméně krásné je skrovnější údolí Ploučnice a mnohé bočné prorvy potoků honosí se divokou romantičností. Severovýchodní končiny honosí se rozlehlými rybníky, jež obklopeny horami čedičovými připomínají nám nezřídka půvaby jezer alpských.

Jen jedna část území našeho liší se ještě více od tohoto rázu horského, jest to krajina od Mělníka na sever k Dubé, jejíž skalnatá část zove se Dubským Švýcarskem přibližujíc se charakteru Česko-Saského Švýcarska.

Je-li tento kraj přebohat všude dary a půvaby přírodními, není nikde chud památkami historickými; kamkoli se vrtnem, všude nalezáme stopy původního slovanského osídlení i kulturní zkazky činnosti českého ducha, táhnoucí se až do doby nedávné, sledujeme s žalem postup vítězící germanisace a s hrdostí i nadějí přihlížíme houževnatému zápasu českých menšin. A můžeme říci, jsou v tom kraji velká centra průmyslu a obchodu, kde živel český je tak silný a zdatný, že potřebí jen úsilnější práce a tužší organisace, aby kus staré české půdy vráceno zas bylo českému národu. Proto České Středohoří musí býti častějším cílem uvědomělých a ráznych českých turistů a poměry tamních menšin českých předmětem důkladnější pozornosti celého národa —

Nejzajímavější body Českého Středohoří.

A. Nejvyšší body a vyhlídky.

Zkratky: *Rz.* rozhledna, *Rs.* restaurace, *m* výška nad mořem, *V.* vyhlídka.

Belvedere, vyhl. věž u Křemýže.

Bořen, podobou i květenou zajímavý znělcový kopec (535 *m*) u Biliny. Krásná vyhl. Zaj. květena; skrovná Rs.

Brand u Ústí. Rz. Cis. Františka Josefa.

Bukovská Hora. (Zinkenstein 684 *m*) u Neštědic. Rz.

Dlouhá Hora u Kozlova s rozk. vyhl.

Dlouhý Vrch, hřeben od Rydče k Žitenicům se táhnoucí a tuto Křížovou Horou (Ochr. ch.) ukončený. S různých míst (s Děčínské vyhl. 601 *m*) i s Kříž. Hory pěkná vyhl.

Doubravská Hora. (Zámecký Vrch u Teplic), výběžek středohorské skup. milešovské k Teplicům. Zřícenina stejnojm. hradu část. rest. Rs. a Rz.

Dubí Hora (376 *m*) u Konojed s pěkn. vyhl. a pěknými útvary znelcovými. Velké lomy.

Hora (Hara), vrch čedičový (495 *m*) u Rotok (Rongstock) s pěk. vyhl.

Hradiště (Radischken 543 *m*) u Litoměřic. Ochr. ch.

Hradisko (542 *m*) vrchol hřebenu Babin u Hliňan s velmi krásnou vyhl. do vnitra Čech a starým hradištěm.

Chmelná Hora (Hopfenberg 501 *m*) u Děčína. Rz. Rs.

Chlum (Kolmer Scheibe 440 *m*) u Děčína. Rz. Rs.

Jedovina (338 *m*) u Stadic. Vyhl. na Rudohoří a Středohoří.

Kalvarie u Liběchova 212 *m*. Vyhl.

Kamenický Vrch u Zákup Rz. Ochr. ch.

Klapý, čedič. vrch (413 *m*) s pěk. vyhl. se zříc. hradu.

Klocberg. Na úpatí u Kostomlat obelisk »Josefův Kámen« s pěk. vyhl Zde Josef II. na cestě z Lelové do Mukova r. 1779 odpočíval.

Košťálov, trosky hradu druhdy ryt. Sulevických, Pěkná vyhl.

Kozelská Hora (600 *m*), vrchol ve vysočině Bučinské s krásným rozhledem.

Kozí Vrch (370 *m*) u Vel. Března s krás. vyhl. na Vel. Březno a Polabí) a zaj. květenou.

Křemín (239 *m*) u Křešic. Pěkná vyhl. Opevnění z r. 1866.

Lovoš, čedičový kopec se znělcovou homolí na vrcholu se zajím. vyhl. Ochr. ch. Veranda.

Lechenberg. (Pohřební Hora 456 *m*) u Neštědic. Rz.

Mache (446 *m*) skála na výběžku Babiny (při cestě ze Sebuzina na Varhošť) s pěkn. vyhl.

Mentov, villa s Rs. u Litoměřic. S věže Rs. pěkná vyhl.

Milá u Loun (505 *m*). Vyhl.

Matrelík- (Math. Röllig 666 *m*) u Neštědic. Rz.

Milešovka, nejvyšší vrchol Středohoří (835 *m*). Rs. s čes. obslh. Paměť. kniha Kl. Č. T. Skvostná vyhl.

Mlynářova Skála, výběžek Liščí Hory nad Zálezly s pěkn. vyhl.

Oblík (též Hoblik) u Loun (508 *m*) s pěkn. vyhl.

Ostrý u Ústí (584 *m*) poskytuje jednu z nejkrásnějších přirozených vyhlídek.

Panna, vrch proti Kalichu ležící s obmezenou vyhl.

Pohradický Vrch (Poratsch, Aloisova výš. 421 *m*), u Bíliny, Rz.

Pustý Zámek, výběžek skalního hřbetu u Milíčova s pěk. vyhl.

Rabenstein (500 *m*) u Litoměřic. Och. ch.

Radobýl, holý kopec u Litoměřic (396 *m*) se zajímavou květenou a pěkn. vyhlídkou.

Ronov, čedičový vrch (551 *m*) u Bližvedel se zříc. hradu; s temene uprostřed těchto vyhl., jež náleží k nejzajímavějším na Litoměřicku.

Říp (465 *m*), památný vrchol, nejjižnější výběžek Středohoří se skvostným přehledem tohoto horstva.

Sedlo u Ústí, poskytuje pěkný pohled na město a úval labský.

Sedlo, vrchol Litoměřické skupiny (721 *m*) s krásnou vyhl. jmenovitě na Polabskou a Milešovskou skupinu Středohoří.

Skalická Poustevna u Litoměřic. Vyhl. Myslivna s Rs.

Slavíček (537 *m*) u Svojkova, hora s vyhlášenou vyhl., které však vzrůstající les místy brání.

Steinberg (522 *m*) u Benešova s pěknou vyhlídkou.

Stražiště (Wachstein). Skála poblíž hradu Sloupu s pěk. vyhl. Nedaleko jeskyně Samuelova.

Strážní Vrch (679 *m*) u Verneřic Vyhl. Rs.

Střížovská Hora (341 *m*) u Ústí s pěkn. vyhl.

Sutomský Vrch u Třebenic s pěkn. vyhl. (502·6 *m*).

Špičák u Ces. Lípy (445 *m*) Rz. Rs.

Špičák (280 *m*) u Tupadel. Vyhl. na Polabí.

Varhošť, malebný čedič. kopec (640 *m*) u Kunratic s velmi krásnou vyhl. Rz.

Vesenštein, zbytky hrádku nad Labem u vsi Mojžířů. Pěk. vyhl.

Vilhošť (610 *m*) u Holan půvabně ležící malebný kopec s proslavenou vyhl. které však vzrostlý les z části již brání.

Vrátenská Hora (560 *m*) u Mšena Rz.

Výšina Ferdinandova nad Ústím Rs. Skvostný rozhled.

Zámecký Vrch u Mostu, kde stával pomezní hrad Gněvín. Vyhl. pav. Skrovná Rs.

Výšina Humboldtova u Ústí 300 *m* (nad výš. Ferdinandovou).

Zámecký Vrch u Teplic. Viz Doubravská Hora.

Zinkenstein viz Bukovská Hora.

B. **Místa lázeňská, letní sídla i místa přírodnicky a historicky a jinak zajímavá.**

Lz. lázně, *Ls.* letní sídlo, *Al.* Almanach letn. sídel a lázní.

Běhání (Bihana), místo u Trmic památné vít. bitvou Táboritů s Němci r. 1426.

Benešov, něm. starobylé město s hojnými uměleckými památkami. Něm. Ls.

Berštejn Starý, pamětihodná zříc. u Dubé; tamtéž i zámek Berštejn Nový.

Bezděz, trosky hradu a jeho vnější pevnosti na malebném souvrší z daleka v kraji viditelném, od hradu skvělá vyhl.

Bilina něm. město s českou, silně pronásledovanou menšinou. Mat. škola. Blízko Kyselka, lázně kn. Lobkovice. Al.

Blansko zříc. kradu u Svodova n. Labem.

Bor (Haida) městečko proslulé sklářskou rafinerií.

Borečský Vrch zajímavý těžko přístupným vrcholem, na němž nalézá se prohlubeň i v zimě teplo až 14° R. sálající.

Březno Velké na Labi. Něm. Ls.

Brocno. Něm. Ls. při vstupu do Dubského Švýcarska. Přístup od stanice Stětí.

Brozany, městys se zajímavým kostelem gothicko-renessančním a se zbytky zámku pp. Zajíců.

Budyně, starobylé město n. Ohří s troskami hradu.

Čap, stopy hradu na malebném vrchu Stráži (Wachtbergu) mezi Tuhancem a Leštnicí u Holan.

Čertova Zeď. Dvě čedičové žíly táhnoucí se v podobě zdi, ze sloupců čedičových složené mezi Čes. Dubem a Kuřími Vodami. — Jiná Č. Z. u Ohniče (Wohontsch) jest pravěký, žárem stavený val na vrchu Ladenském.

Červený Vrch u Loun s vrstvou jílů, zemním požárem vypálených a hojné otisky třetihorních rostlin obsahujících.

Česká Lípa, starobylé město zněmčené s čes. menšinou.

Čičov u Kozlova, naleziště pěkných krystalů aragonitu.

Děvín, zříc. památného hradu u Vartemberka.

Doksany u Terezína, sídlo někdy slavného kláštera bílých Praemonstratek s basilikou románskou, jež patří k nejzmanitějším památkám toho druhu v Čechách.

Dubá, okr. město v půvabné krajině skal pískovcových, již dostalo se názvu *Dubské Švýcarsko*. Poblíž zámek Nový Berštejn a zříc. Starého Berštejna. Něm. Ls.

Dubany u Libochovic se starým chrámem, v němž zachován skládací oltář, znamenité práce řezbářské z doby Vladislavské.

Encovany, ves se starým renes.

zámkem knižat Lobkovicŭ Roudnických.

Helfenburk, zříc. u Úštěku, z nejzajímavějších v Čechách, v novější době pro návštěvu upravená. Rs.

Houska, pamětihodný zámek pův. Berků z Dubé u Mšena.

Hrádek vrch se zříc. hradu Oltáříku a krásn. vyhl. do Středních Čech nad Modlou u Třebenic.

Hrádek u Žernosek, vrch se starobylými valy; na něm »Čertův Kámen« se záhadnými runami a kostelík P. Marie na Hrádku Pěkná vyhl.

Hradisko, vrch u Libčevsi s valy z čediče a hlíny zbudovanými, jež zavíraly ohradu asi kmene Lutomiricŭ proti župě Bilinské.

Hradišťany, (Radelstein) se starobylými valy a četnými starož. Zajímavá květena.

Charvátce, ves se starým chrámem, původně románským však sgotisovaným. V okolí perucké pískovce s otisky rostlin.

Chlumec (Kulm) u Ústí n. L., památný bitvami z r. 1126 a 1813.

Jestřebí, městys u Č. Lípy s troskami hradu s četnými skalními sklepeními. Přístup na vrchol jen po žebříku.

Jezvé, starožitný městys s pěkným kostelem a jinými památnostmi.

Kalich, vrch blíže Sedla se zbytky zákl. zdí stejnojm. hradu Žižkova; skostná vyhl.

Kamýk, vrch se zříc. stejnojn. hradu nad Labem.

Karba v Pekle (Höllengrund) u Č. Lípy. Něm. Ls. v chráněné poloze.

Klapý (Hasenburk 417 *m*), pamětihodný čedičový vrchol se zříc. hradu, známý katastrofou následkem sesouvání vrstev.

Kokořín, zříc. hradu ze 14. stol. v malebném údolí písk. skal. Přístup z traté Mělník-Mšeno.

Kolozruky, naleziště třetihorního vápence s četnými zbytky hlemýžďů.

Kostomlaty, ves se zámkem a zříc. stejn. hradu; v tomto Rs.

Koštice, ves n. Ohří, kde jmenovitě vystupují Teplické vrstvy (zkamenělinami bohaté Koštické plošky). Poplužní dvůr upraven ze staré tvrze.

Kotvice, Lz. se železitou vodou a láz. slatinnými. Al.

Křemýž, osada s pěkným zámkem a parkem i vlídným okolím. Výl. místo. Belvedere — vyhl. věž 1/4 hod. vzdál. V okolí četná pohanská pohřebiště.

Křesín, ves nad Ohří se starým chrámem, při němž farářoval archaeolog Krolmus. Blízko *Sebín* se skrovnými zbytky hradu.

Krkavčí Skála, krásná skála sloupovitého slohu u Kunratic se staletým dubem na vrcholu.

Kučlín, vrch nedaleko Biliny, složený z třetihorních břidlic se zbytky rostlin, ryb, raků a hmyzů

Kunratice, Ls. (hlavně ze Sas navštěvované) pod Varhoštěm. Naleziště diatomových břidlic s otisky rostlin.

Liběchov u Mělníka. Ls. na rozhraní národnostním. — Dot. na odb. N. J. S. Č. v Dol. Beřkovicích. Al.

Libčeves, ves se starým chrámem o románské lodi a věži s gotickou presbyteří.

Libochovice, vlídné, české město nad Ohří se zajímavým zámkem a pěkným parkem (200 starých dubů). Rodiště J. Ev. Purkyně 17. pros. 1787 s pomníkem téhož od Strachovského.

Litoměřice, starobylé město na Labi pod Radobýlem. Východiště zajímavých výletů. Na hřbitově pochován K. H. Mácha.

Litýš (487 *m*), vrch nedaleko Sedla se stopami stejnojmen. hradu.

Louny, starobylé město s památným chrámem i jinými starožitnými stavbami. Geologicky zajímavé i jinak půvabné okolí.

Lužice u Biliny, kde nad pot. Lužným (k Žichovu) mezi čedičovými tufy vystupují poloopály se zbytky ryb a listů.

Maškovice, ves se starou lípou 9 m. v objemu mající, jež slouží zároveň za zvonici.

Modlivý důl u Svojkova (Č. Lípa) pěkná partie se zajímavou, do skály vtesanou kapli.

Milešov, městys na úpatí Milešovky s malebně vyvýšeným

zámkem druhdy Kaplířů ze Sulevic.

Most, město zněmčelé s českou menšinou, známé katastrofou propadlých dolů. Zám. Vrch s Breitenbergem a Rösselbergem ukončují tu Středohoří. 5. srpna 1421 byli tu Pražané poraženi.

Mšené, lázně železité. Al.

Nový Zámek v malebné poloze v l. 1547—1570 Vartenberky u vsi Zahrádky (Neugarten) vystavený.

Oparno, trosky hradu na výběžku Lovoše. Pěkná vyhl. k Žernosekům.

Ostrov sv. Klimenta na Ohři se zbytky kostela sv. Klimenta, kde stávalo městečko Mura.

Ostrý u Milešova, vrchol se zříc. stejnojm. hradu.

Pátek, prastará osada na Ohři s malebným novějším zámkem a staršími památnostmi.

Peruc jako prastará osada proslulá rodištěm Oldřichovy Boženy. Oblíbené Ls. s krásnou vyhl. na Středohoří. Al.

Pirkštejn, osada pobliž hradu Sloupu. Ls. Mnohé umělecké starožitnosti. Rodiště Ferd. B. Mikovce.

Ploskovice, osada pod Sedlem se skvostným zámkem císařským.

Podsedice, ves. v jejímž okolí vyskytují na nánosy granátové.

Radonice na Ohři se starým chrámem, při němž kaplanoval Boleslav Jablonský (1843—47). Zajímavé starožitnosti chrámové.

Ralsko, trosky původního sídla Vartenberků u Mimoně, z nejstarších a nejpamátnějších hradů českých.

Roztoky, ves u Přerova nad L., kde bývaly doly stříbrné.

Rytina, divoce romantické údolí u Sebuzína, známé mohutným sesouváním vrchů.

Ředhošť, ves se starobylým chrámem románským.

Sedlo (Geltschberg) Lz. a Ls. na úpatí vrchu Sedla. Al.

Skalka, trosky hradu druhdy Sulevických u Třebenic.

Slavětín, městečko u Loun se starobylým chrámem, pův. románským, později sgotisovaným s četnými památnostmi, jmenovitě pamětihodnými freskami.

Sloup, bývalý hrad v pískovcích vrstev Chlomeckých vytesaný.

Stadice, původiště Přemyslovo s památníkem Přemyslovým.

Stohánek (Struhanken), osamělý skalní balvan poblíž hradu Děvína se stopami dřevěného hrádku.

Stráž (Vartenberk) okr. město, v němž zámek z bývalého hradu Stráže byl zřízen.

Střekov, zříc. hradu nad Labem u Ústí. Naleziště vzácné kapradě Ceterach officinarum.

Sulotice, ves nad V. Březnem, kde vystupují na den diatomové břidlice s otisky listů.

Svadov na Labi pod Ústím s vyhořelým zámkem a zajímavým kostelem a pěknou procházkou v okolí.

Svojkov, ves u Čes. Lípy se zajímavým zámkem hr. Kinských. Zbytky tvrze. Oblíbené Ls.

Teplá, pout. místo nad Modlou s pramenem železitým. Zaniklé Lz.

Terezín, byv. pevnost i město s velkou českou populací.

Trmice, město s got. zámkem hr. Sylvy Tarouccy; v okolí hliniště s pamětih. nálezy diluviálními.

Třebenice, české město s něm. výbojnou menšinou. Starobylý chrám, továrna na zužitkování ovoce a j. Měšťanostou je proslulý předák MDr. V. Pařík. Ls. Al.

Tupadly ves u Mělníka s nedostavěným slavínem Veithovým.

Ústí n. L., středisko hnědouhelného obchodu a čet. vycházek.

Úštěk, starobylé okr. město s býv. hradem (nyní pivovar) a proslulým chmelařstvím v okolí. Něm. Ls.

Valtířov, ves n. L. s pamětihodným kostelíkem poblíž; při něm renes. polychr. pomník Abrahama z Bocku a mausoleum hr. Chotků, kde odpočívá Karel Chotek, poslední purkrabí král. Českého.

Vanovský vodopád pod Vrkočem u Vanova, největší v celém Středohoří.

Verneřice staré městečko s pěk. okolím.

Vlastislav, ves blíže pramenu Modly, kapli Svatojanskou označených. Poblíž stával hrad Vlastislav, po němž jen nepatrné stopy lze sledovati.

Vrabinec, bizarní skála čedičová u Těchlovic, obtížně přístupná s obmez. vyhl. a se zbytky hradu.

Vrkoč, partie skalní u Vanova se sloupy čedičovými vrkočovitě se kupícími.

Vunice, ves, kde vyvěrá hořký pramen, dosud nepovšimnutý.

Zálezly, Něm. Ls. na Labi sev. od Litoměřic.

Zákupy, občasné letní sídlo rodiny císařské s pamětihodným zámkem. Zajímavé dřevěné a hrázděné stavby.

Žalany, ves s rozsáhlým pohřebištěm. předh.

Žandov, starobylé městečko nad Ploučnicí. Sousední Palič je rodiště lidumila Dr. Krombholze.

Želkovice, ves na rozhraní národnostním, teprve nedávno poněmčená, s románským kostelem, od něhož pěkná vyhl. na údolí Ohře.

Žernoseky, malebně položené osady (Velké a Malé) s rozsáhlými vinicemi a proslulými sklepy vinařskými.

Žižkův Zámek, nyní myslivna u Holan, známý tímto jménem již před 300 lety.

Cestovní rozvrh.

Území Českého Středohoří nejhojněji navštěvováno bývá z Prahy, neboť levné rychlíky sváteční (2 zl. tam i zpět) dobré jednodenní, časem i dvoudenní výlety (jsou-li dva svátky za sebou, platí lístek dva dny) umožňují. Tím směrem je možný jednodenní výlet až do Teplic. Tvoří také tento směr první naši hlavní trať, dělící se v podružné větve dle prostředků dopravních, jimiž jsou tu dvě dráhy (spol. st. dráhy a severní) a spojení paroplavební.

Cestovní tratě.

I. Praha. a) *Kralupy. Roudnice. Lovosice. Ústí. Podmokly.* b) Paroplavbou *Litoměřice. Ústí. Děčín.* c) sev. drahou: *Všetaty. Mělník. Litoměřice. Střekov* (Ústí) *Děčín.* Odbočky: d) Lovosice. Čížkovice Libochovice. e) Čížkovice. Třebenice. Obrnice. f) Lovosice. Žalhostice. Litoměřice. Ouštěk. Čes. Lípa. g) V. Březno. Lovečkovice. Verneřice. h) Lovečkovice. Ouštěk. Dubá. Doksy. i) Chotětov aneb Mělník—Mšeno. Dubá. C. Lípa.

II. Praha a) *Slaný. Louny. Obrnice. Most.* b) *Obrnice. Bílina. Duchcov.*

III. Praha. Teplice: a) *Ústí. Teplice.* b) *Duchcov. Teplice.* c) *Lovosice. Milešov. Teplice.*

IV. Praha-Všetaty. Bakov: a) *Bakov. Bělá. Čes. Lípa* a *Děčín-Česká Lípa.* b) *Česká Lípa. Bor. Rohrsdorf. Tannenberg.*

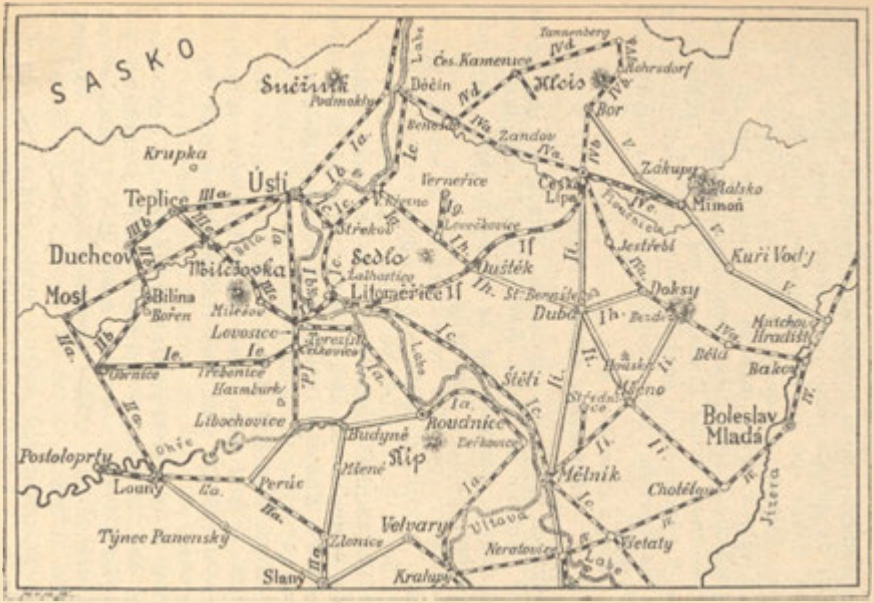

Orientační mapka Českého Středohoří.

c) *Čes. Lípa Mimoň.* d) *Děčín. Ces. Kamenice (Kam. Šenov). Tannenberg.*

V. *Mnich. Hradiště. Mimoň. Bor.*

Výběr výletů.

Nejvýhodnější hlavní východisko výletů do Čes. Středohoří, ležící na obvodě jeho, jsou Louny, Most, Ústí, Děčín, Čes. Lípa, Bakov (po případě v sousedství jeho Ml. Boleslav a Turnov), Mělník, Roudnice, Třebenice, Lovosice a Litoměřice. Výlety z těchto míst se doporučující viz při jednotlivých partiích. Z východisk mimo obvod území ležících zasluhuje pozornost jedině Praha, jež má přímé a rychlé spojení. Není-li výhodnější a snažší dostihnouti některého místa z oněch na obvodu, odporučuje se proto vždy nejlépe dáti se přes Prahu.

Polodenní výlety z Prahy.

Polodenních výletů do území Čes. Středohoří jest počet obmezený, máme-li na zřeteli potřebu aspoň několika hodin místního pobytu, nicméně lze za nynějšího spoj. žel. učiniti polodenní výl. i na Milešovku.

1. *Nelahozeves* (pamětih. renes. zámek a starob. kostel, možno použiti tří poledních a odpol. vlaků); kdo jel z Prahy o $^1/_2$ 12. může ve 4 hod. dále ještě do *Veltrus.*
2. *Říp.* Do stanice Jenišovic o 11 h. 50 min., odtud na Říp a sestup do Roudnice 6-8 hod. času na 17 *km* cesty.
3. *Liběchov a Klácelka.* Do stanice Beřkovice Mělník (v 11 h. 50 min.), odtud 6 *km* nebo sev. dr. v 11 hod. 52 min. do stanice Liběchov (odtud 3 *km*).
4. *Roudnice;* buď město nebo odtud bot. výlet na Sovický kopec a zpět do stan. Štětí-Hněvice, nebo přes Říp do Jenišovic.
5. *Terezín* s návštěvou pamětihodných *Doksan* (jen vlakem v 11 hod. 50 min.). Po případě možno i navštíviti *Litoměřice* a vrátiti v 6 h. 44 nebo až v 11 hod. v noci sev. dráhou zpět. Také obráceně a návrat z Terezína v 8 h. 11 min.
6. *Radobýl,* pěkný bot. výlet s vyhl. Buď st. dr. do Lovosic (v 11 hod. 50) a v neděli a ve svátek dále drahou do Žalhostic, jinak pěšky přímo na Rad., zpět do Lovosic aneb přes Litoměřice.
7. *Lovoš.* Přes Lovosice (v 11 h. 50 min.) do stanice Oparna; odtud přes Lovoš do Lovosic.

8. *Oparno.* Přes Lovosice do Oparna jako při č. 7. Odtud *údolím Oparenským do Žernosek.*
9. *Milešovka.* Přes Lovosice (z Pr. v 11 hod. 50 min.) do stanice Bořislavi (příj. ve 3 h. 11 min.). Pro výstup na M. 5 hod. času. Návrat v 8 h. 5 min.
10. *Prackovice neb Zálezly* s některou menší vycházkou do okolí. Vyjede-li se z Prahy v 11 h. 50 min. zbývá 4-$4^1/_2$ hod. času do návratu.
11. *Ústí.* 4 hod. času stačí buď k prohlídce místní nebo k vycházce na někt. okolní vyhl. (Výš. Ferdinandova). Možno sice ještě za Ústím některou stanici voliti s časem 2-3 hod., avšak to nestojí již za to.
12. *Litoměřice* dostihneme drahou (z Pr. v 11 h. 50 min.) severní ve 2 hod. 45 min. odp. Do več. vlaku zbývají 4 hod., do nočního 9 hod. času; což stačí k prohl. města nebo k vycházce přes Radobýl do Lovosic (č 6.) nebo přes Terezín na Doksany a k stanici Terezínské (č. 5.). Po případě malý výlet bot. do Pokratického údolí a zpět přes Radobýl do Lit.
13 *Střekov.* Příj. (z Pr. v 11 h. 50 min.) ve 3 hod. 19. Zbývají k návratu necelé 3 hod., které stačí k prohlídce zříc.

Celodenní výlety z Prahy.

Všechny výlety uvedené jako polodenní lze pohodlněji aniž bychom se nudili, provésti také jako celodenní. Pokyny při dotyčných tratích v tom směru usnadňují vhodné upotřebení času. Při tom nedělní a sváteční rychlíky na trati spol. stát. dr. (odj. z Prahy v 5 h. 25 min. ráno, zpět z Podm. v 7·50 min. večer) nebo ve všední dny rychlík, vyjíždějící z Pr. o 6. hod. umožňují výhodnější spojení nežli vlaky osobní, o půl osmé po trati spol. st. dr. i po dráze severní se berouci. Jen rychlíky lze dostihnouti ranní parník od Litoměřic dolů se ubírající buď v Lovosicích neb Žernosekách o 9. hod., nebo v Ústí (jiný, v 9 hod. 30 min.) nebo z Děčína (jiný v 9 hod.). Celodenní výlety tohoto směru jsou nejskvostnější, které Praha svým želez. spojením poskytuje.

14. *Lovosice* (příj. rychl. v 7 h. 9 min.). Odtud buď na *Lovoš* a *Oparno,* nebo na *Milešovku* nebo *na příč Středohořím* do *Teplic* (s použ. odpol. vlaku tratě Lovosice-Teplice). Nebo trati Lovosice-Č. Lípa *do Ploskovic* neb *Ouštěku* a okolí (viz trať I.). Z Lov. jde trať žel. též na *Libochovice* a *Třebenice;* pro vycházky do těchto

míst a na *Košťálov* a *Klapý* dá turista přednosť ranním pochodu a použije vlaku leda při návratu. Také k návštěvě *granátových lokalit* a *Granátového Potoka* pod *Hradišťany* (Radelstein) není toto želez. spoj. příznivé; lépe z Lov. pěsky. Kdo chce však Třebenice a okolí jejich dostihnouti záhy z rána, tomu radím vydati se z Pr. v 6 hod. 25 min. večer do *Obrnice* a odtud ráno v 6 hod. k Třebenicům. Z Lovosic je ovšem krásný výlet na *Sutomský* vrch č. Přípek a údolím Modly do Třebenic nebo přes Hrádek, Netluckovu mysl. Ostrý u Čer Oujezdu a Mukov do Biliny.

15. **Terezín.** Volíme-li k výl. ranní rychlík, podíváme se na *Terezín* a *Litoměřice* a můžeme pak Středohořím na sev. od Lit. přes *Pokratice* do *Sebuzína* a *Zálezlů* nebo přes *Žitenice* do *Ploskovic* (zpět drahou). Viz trať I. (výlety v okolí Litoměřic).

16. *Zálezly,* odtud pochod různým směrem: a) Do Ústí přes Podlešín, Vanovský vodopád a Vrkoč. b) Do Litoměřic přes Sebuzín, Lbín, Skalickou Poustevnu a Pokratice. c) Přes Sebuzín na Kundratice, skálu Mache a zpět do Sebuzína. d) Kamýk a odtud do Vel. Žernosek. e) Přes Dubický kostelík do Praskovic. f) Přes Dubický kostelík na Kletečnou a Milešovku; odtud buď dráhou zpět do Lovosic, nebo dále přes Čenčice a Kostomlaty do Biliny. g) Přes Dubický kostelík do Radejšína (stan.) a údolím Habrovanským k Přemyslovu pomníku u Stadic.

17. *Ústí* s obhlídkou místní a rozhl. na výš. Ferd. i s vycházkou na Střekov; jinak jako ze znamenitého východiště pochodem: a) Přes Brand a Blankenstein na Vys. Kámen a do Neštědic. b) Přes Výš. Ferdinandovu na Vrkoč a Vanovský vodopád, po případě dále do Zálezlů. c) Přes Střekov na Vys. Ostrý, dál přes Kundratice na Kamýk a odtud do V. Žernosek neb Litoměřic. d) Do Litoměřic přes Trmice (až sem drahou) Stebno, Chvalov Zálezly, Sebuzín, Deblík a Kamýk. e) Na Milešovku přes Rtyni (dráhou) Žalany, Lelovou a Čenčice; zpět přes Milešov a Skalku do Třebenic neb Lovosic. f) Přes Ohníč (drahou) do Kostomlat, odtud přes Hrádek nebo přes Skalici a Třebenice do Lovosice.

18. *Neštědice-Povrly.* Od příjezdu rychlíku (v 7 h. 22 min. ráno) je 18 min. času do odjezdu vlaku severoz. dr. z V. Března k Verneřicům a Ouštěku. Vlak ten přes přívoz možno dostihnouti a dostati se tak do *Levína-*

Sedla před 9. hod. Odtud možno na Pannu neb Kalich, Sedlo a dáti se buď do Ouštěku nebo přes Ploskovice do Litoměřic. Nebo možno jeti až do *Verneřic* a dáti se odtud do *Ouštěku* a na *Sedlo* a k dráze do Liběšic.

19. *Podmoklí-Děčín* (viz též díl I. Česko-saské Švýcarsko). Z Podmoklí přes Chmelnou a Blankenstein (Cís. vyhl.) do Neštědic. Z Děčína přes Chlum na Vrabinec a do Těchlovic.
20. *Plavba po Labi.* a) Rychlíkem do Lovosic, odtud parolodí v 8 hod. 55 min. do Děčína (v 1 hod.). Oběd. Odpolední vycházka do okolí (viz díl I. Česko-saské Švýcarsko) a návrat rychlíkem. b) Rychlíkem až do Ústí; odtud parolodí v 9 hod. 30 do Děčína (11 hod. 15) nebo až do *Hřenska* (12 h. 0·5 min.), zde vycházka do Edmundovy soutěšky (viz díl I.) a návrat k rychlíku do Podmoklí. c) Jako při b, jenže vystoupí se v některé stanici mezi Ustím a Děčínem a učiní z této některý výlet při I. trati uvedený; po případě výstup ve V. Březně a drahou do Levína-Sedla a Liběšic, neb Ploskovic, odtud drahou do Lovosic k rychlíku (ve 4 h. 35 min.). d) Drahou až do Podmoklí a parolodí českosaským Švýcarskem (viz díl I.). — e) Spojení rychlíku a parolodě dle a. z Lovosic poskytuje možnosť dostihnouti záhy z rána též menších stanic mezi Lovosicemi a Ústím a podniknouti z některých výlety při I. trati uvedené.
21. *Mělník* (dr. sev.) s prohl. místní a vycházkou na *Chlomek*.
22. *Liběchov* (drahou sev. s vycházkou do Klácelky na Tupadly (Slavín) a přes Špičák do Štětí.
23. *Kokořín.* Buď rych. st. dr. do Beřkovic,. odtud přes Liběchov na Kokořín a k 6. hod. večer z pět ze stan. Kanina-Újezd k Mělníku. Nebo drahou sev. přes Mělník do stan. Kanina-Újezd (příj. v 11. hod. dop.) a z téže stanice zpět k 6. hod. večer.
24. *Mšeno*; tratí přes Mělník (příj. v 11 hod.) a menší výlet do okolí (viz traf I. 7 hod. času).
25. *Vrátenská Hora* (rozhl.) Tratí sev. dr. přes Chotětov do Vrátné (příj. v 11 hod.). Návrat přes Mšeno Mělník.
26. **Střekov.** Kdo nepoužije rychlíku dopol. st. dr. do Ústí může sev. drahou přímo na *Střekov* (příj. v 10 hod. 43 min.) a dále po případě jako při č. 15. c.
27. *Velké Březno* drahou sev. (příj. v 11 h. 17); odtud buď menší vych. do okolí (Kozí Vrch, Sulotice, Probošt) nebo

pro statnější turisty pochod na Litoměřice přes Probošt, Brand, Babinu, Lbín a Pokratice (4—5 hod.), aneb dále (ve 12 hod.) drahou jako při č. 20. c.

28. *Malé Březno* drahou sev. nebo některá z vedlejších stanic (Těchlovice, Nebočany) s vycházkou na Bukovou Horu (Zinkenstein) nebo z Těchlovic přes Vrabinec na Ústí.
29. *Benešov Něm.* Velmi vděčné místo, přístupné na den drahou v 5 hod. 57 min., buď sev. drahou přes Děčín (příj. ve 12 h. 22 min.); návrat jinak pěšky neb povozem do Podmoklí; nebo rychl. spol. st. dr. do Podmoklí a dále o 9 hod. 5 min. do B.
30. *Teplice;* návštěva láz. místa a Doubravské Hory (rozhl.) rychl. spol. st. dr. (2 zl. 40 kr. v III. tř.).
31. *Bezděz.* Sev. dr. přes Bakov do stan. Bezděz (příj. v 11 h. 6 min.). Zpět ve 3 hod. 37 min.
32. *Ralsko.* Večer do Lovosic, odkudž ráno v 6 hod. vyjede se přes Ouštěk a Čes. Lípu do Mimoně (příj. v 10 h.). Odpol. ve 4 hod. zpět z Mimoně přes Č. Lípu do Podmoklí k rychlíku do Prahy.
33. *Jestřebí.* Jako při č. 31. sev. drah. (příj. v 11 h. 36 min.) odtud zpět ve 3 hod.
34. *Slaný* neb *Peruc.* Město a některá vych. do okolí (viz trať III.).
35. *Louny,* návštěva pamětihodného města, vycházka na Oblík nebo jinou výšinu čedičovou, výl. do Citolib nebo na některou zajímavou lokalitu geologickou neb botanickou v okolí.
36. *Slavětín* přes Vrbno; pamětihodné město se zajímavým chrámem.
37. *Bílina* a *Bořen.* St. dr. příj. do Bíliny v 11 h. 38 min. Vystoupí se v zast. Kyselce a poobědvá v lázních neb rest. u nádr. odtud na Bořen, zpět do Bíliny; odtud návrat ráno vlakem o 5 hod. 53 min. Týž výlet příjemněji lze provésti, vyjede-li se z Prahy večer do Bíliny; ráno záhy na Bořen a zpět přes Kyselku do města, kde se poobědvá; odpoledne buď vycházka na některé geol. zajímavé místo v okolí (Kučlín, Vřešťany nebo drahou do Teplic a na Doubr. Horu. Z Teplic v 7 h. 52 min. rychl. st. dr. přes Podmoklí do Prahy.
38. *Bílina-Milešovka.* Z Prahy do Bíliny večer (nocleh); záhy z rána na Milešovku (viz trať III.) a odtud buď do Ústí nebo do Lovosic (tímto směrem lze použíti dráhy) k rych. st. dr. ku Praze.

39. *Teplice-Milešovka.* Rych. st. dr. přes Ústí do Teplic. Prohlídka místní; v 1 hod. 5 min. drahou do Bořislavi, výstup na Milešovku sestup do stanice Milešova-Chotiměře a drahou odtud do Lovosic, nebo lépe pěšky (více času).

Jednodenní výlety botanické.

(Nejvděčnější v červnu).

40. *Sovický kopec* u Roudnice a Polabí v blízkém okolí.
41. *Říp.* Buď z Roudnice nebo Jenišovic.
42. *Okolí Litoměřic.* Spojiti lze několik lokalit: Radobýl, Hradišťko, Pokratice, nebo Pokratice-Babina.
43. *Kozí Vrch a Ouštěk.* Rych. spol. st. dr. do Neštědic. K návštěvě Kozího Vrchu 4 hod. času. Ve 12 hod. v pol. z V. Března drahou do Ouštěku. Odtud do nedal. světlých borků (4 hod. času). Odjezd v 5 hod. 34 min. do Lovosic.
44. *Milešovka.* Drahou přes Lovosice ranním rychlíkem. Botanisování na svazích vyžaduje několik hodin času.
45. *Granátový Potok, Hradišťany* (Radelstein) po případě ve spojení s Milešovkou. Nejlépe večer drahou do Obrnice a odtud ráno do Třebivlic na Granátový potok, svahy Hradišťan a svahy Milešovky a zpět do Lovosic.
46. *Bělá. Bezděz. Kuří Vody. Jestřebí. Doksy.* Možno na den jen tak, že vyjede se večer z Prahy přes Bakov do Bělé (nocl.). Záhy z rána ke Kuř. Vodám, přes Bezděz k Doksům a Jestřebí, odkudž odpol. ve 3 hod. návrat.
47. *Okolí Loun.* Spojiti lze návštěvu Peruce.

Jednodenní výlety geologické.

48. *Skladbu hor čedičových* studovati lze buď výletem na *Klapý* (č. 14) nebo na *Vrkoč* (drahou do Ústí a dál dle č. 17) neb *Vrabinec* (nejlépe spojením ranního rychlíku s plavbou po Labi) dle čís. 20. s vystoupením v Těchlovicích. Vděčnější ještě při dvoudenním výletu a Kamenného Šenova a u Falknova blíž Čes. Kamenice.
49. *Skladbu kup znělcových* studovati lze výletem na Bezděz (č. 31.).
50. *Vypálené jíl třetihorní* s četnými otisky rostlin navštíviti lze na Červených kopcích u Loun. (viz též č. 52).
51. *Bílina* (nejlépe s vyjížďkou z Prahy na večer dne předchozího) poskytuje možnosť navštíviti třetihorní lokality

u *Kučlína* (Tryplový vrch, otisky rostlin a ryb) neb *Vřešťan,* (jíly s otisky rostlin).

52. *Okolí Loun* poskytuje vděčnou příležitosť k studiu útvaru křídového. Výlet jednodenní stačí jen k návštěvě některé bližší lokality. (viz trať III.).
53. *V okolí Litoměřic* lze při jednodenní návštěvě vyhledati některá třetihorní naleziště jako Žitenice (křemenité pískovce s otisky listů). Kundratice (diatomové lupky s otisky listů).
54. *Velké Březno* jest východištěm k návštěvě pamětihodného počedičového uložení hnědého uhlí u Zálezlů, s lupky diatomovými (s otisky listů) na den vvstupujícími výše u Sulotic.
55. *Granátové náplavy* u Třebivlic a Měrunic přístupny na den pohodlněji přes Obrnici (výjezd z Prahy den před tím večer) nežli z Lovosic.

Výlety dvoudenní.

Dvodenním výletem lze konbinovati celou řadu zde uvedených výletů jednodenních, avšak, co více váží, proniknouti do mnohých krásných, však vzdálenějších partií, jež výletem jednodenním nejsou přístupny.

Z kombinací odporučuji hlavně spojiti čísla, jež umožňují projíti větší neb menší části Polabí od Litoměřic do Podmoklí.

56. 1 den. Jako při č. 12 přes Terezín do Litoměřic a dál přes Pokratice nebo přes zříc. Kamýk do Sebuzína a Zálezlů. 2. den. Jako při č. 14.
57. 1. den jako při č. 12 přes Terezín do Litoměřic a dále přes Žitenice a Ploskovice do Sedla-Levína. Ráno 2. den v 7 hod. drahou z Ouštěku přes Č. Lípu do Mimoně na *Ralsko* a z Mimoně zpět přes Č. Lípu do Podmokli.
58. Jako při č. 57. do Sedla-Levína, 2. den však přes Bukovou Horu (Zinkenstein) do V. Března.
59. Jako při č. 57. ale jen do Ploskovic; odtud dále na Zlatý Vrch a po Dlouhé Hoře na Brand a přes Ostrý do Ústí.
60. Večer do Lovosic (nocl.) ráno v 5 hod. 53 min. odtud do Ouštěku a dál do *Dubé.* 2 den z Dubé buď do *Mšena* (Houska) nebo do *Jestřebí, Dokes* (přes Starý Bernštejn) nebo na *Bezděz* a přes Bakov zpět.
61. Jako při č. 60, však ráno drahou až do Čes. Lípy (nebo večer před tím přes Bakov na nocleh do Č. Lípy) a Mimoně. Výstup na *Ralsko* a *Děvín* a na nocleh do *Zákup.* 2. den na *Sloup* a do Č. Lípy: odtud v 5 hod. odp. přes Podmoklí zpět.

62. Večer přes Bakov a Čes. Lípu do Boru na nocleh. Ráno odtud po trati směrem k Rumburku buď a) do Röhrsdorfu a na Kleis a přes Blattendorf a Kam. Šenov do Čes. Kamenice; nebo b) až do Tannenberku a přes Chřibskou do Čes. Kamenice. (Statný turista může přes Chřibskou a Jetřichovice až do Děčína; pohodlnější dá se s Tannb. ke zříc. Tollštýna a na stanici Malý Semering). Druhý den z Čes. Kamenice buď některou partií Čes. Švýcarskem do Děčína (viz díl I.) nebo časně ráno do Něm. Benešova, prohlídka místní a odtud některá partie do Děčína.

Způsobem tu uvedeným uskutečniti lze ještě nevyčerpatelnou takřka řadu dvoudenních výletů, jež dovede si každý snadno skombinovati z naznačených východisk, jmenovitě z Lovosic, (přes Milešovku do Teplic a 2. den do Biliny a na Bořen nebo na Klapý, Košťálov, Třebenice a do Obrnice a druhý den Bořen a Doubr. Hora u Teplic) Litoměřic, Ústí, Děčína, Čes. Lípy, Ouštěku a pod.

Okružní cesta Českým Středohořím.

I. *Plavba Polabím z Litoměřic do Děčína* dá se ovšem provésti za den, nicméně odporučuje se nekonati ji celou po lodi a vystoupiti k některým výletům jmenovitě v Žernosekách (Oparno, Hrádek) a v Zálezlech; odtud konati partii přes Vanovský vodopád do Ústí pěšky, udělati z Ústí výlet na Střekov a Ostrý, vystoupiti pak opět v Těchlovicích a vykonati partii přes Vrabinec a Zinkenstein do Děčína. Takovým způsobem vyžaduje Polabí 3—4 dny.

II. *Z Děčína trati do Tannenbergu* s návštěvou Tannenbergu a Tollštýna, po případě se zastávkou na cestě v Něm. Benešově nebo s vystoupením v Čes. Kamenici; z Čes. Kamenice přes Kam. Šenov na Kleis a do Boru. Z Tannenberku neb z Boru na Sloup a do Čes. Lípy; odtud do Mimoně a na Ralsko a z Mimoně na Bezděz. Odtud na Starý Perštýn a Dubou. Z Dubé pak Dubským Švýcarskem na Mšeno a přes Kokořín do Mělníka, nebo z Dubé přes Ouštěk, Sedlo, Ploškovice do Litoměřic; z Litoměřic výlet přes Pokratice na Skalici a zpět přes Radobýl do Lovosic (nebo z Mělníka drahou do Litoměřic a t. d.). Dle volby jednotlivých výletů může tato partie vyžadovati 6-9 dní.

III. Z *Lovosic* na Milešovku a do Ústí. Z Ústí údolím Bělý (Stadice) ku Přemyslovu pomníku a příčnou drahou Lovosice-Teplice do Teplic na Doubr. Horu a do Biliny na Bořen. Přes Obrnici do Třebivlic, na granátová pole, do Třebenic, na Klapý, Košťálov etc. a do Lovosic. Tato partie vyžaduje 4-6 dní.

IV. Z Lovosic přes Obrnici do Loun. Výlety v okolí Loun a přes Slaný ku Praze. Dle okolností nejméně 2, však i více dnů.

Pokyny cestovní.

Doba cestovní a způsob cestování. Každá doba roční má v našem Středohoří své zvláštní půvaby. Z jara záhy, když četné ovocné sady českého ráje tonou v moři bílých květů sotva hned tak někde najíti lze obraz půvabnější; ku konci května a v červnu zas odějí se louky i stráně nejpestřejším kvítím; ku konci června a v červenci i srpnu sotva kde jinde spatřiti lze zeleně šťavnatější a kolorit podzimu zas svou rozmanitosti vábí. I zima, jeli sněhem bohatá, přiodívá kraje ty zcela zvláštními půvaby. Bude proto volba času ročního spočívati především ve zvláštním vkusu a přání; botanik nejraději zvolí konec května a červen, ač pro některé pozdnější druhy (jestřábníky, astry) i červenec a srpen je dobou vycházky. Každému jinému turistovi bude vhod období stálejšího počasí, jaké jmenovitě v srpnu a v září se dostavuje. Září zvláště těm jest odporučiti, kdo vyhlídkami chtějí se pokochati. Ovšem mnoho turistů nuceno jest voliti k výletům svým neděli neb svátek po celé léto, kdy spol. státní dráhy až do Podmoklí levné rychlíky vypravuje. Kdož z těchto chtějí vyhlídek náležitě užíti, nechť mají na paměti, že vyhlídky jsou nejlepší ráno před neb hned po východu slunce a odpoledne po 4 hod.; dopoledne i záhy po poledni bývají nezřídka parou zastřeny. Jest proto dobře míti na paměti dobu východu a západu slunce, jež dle evropského času u nás jest:

dne	východ	západ
v dubnu 1.	5 h. 41 min.	6 h. 38 min.
» 10.	5 » 20 »	6 » 53 »
» 20.	4 » 58 »	7 » 11 »
v květnu 1.	4 » 35 »	7 » 30 »
» 10.	4 » 19 »	7 » 45 »
» 20.	4 » 3 »	8 » — »

dne		vychod		západ	
v červnu	1.	3 h.	50 min.	8 h.	16 min.
»	10.	3 »	44 »	8 »	24 »
»	20.	3 »	44 »	8 »	29 »
v červci.	1.	3 »	48 »	8 »	29 »
»	10.	3 »	56 »	8 »	23 »
»	20.	4 »	9 »	8 »	12 »
v srpnu	1.	4 »	27 »	7 »	54 »
»	10.	4 »	41 »	7 »	38 »
»	20.	4 »	58 »	7 »	17 »
v září	1.	5 »	18 »	6 »	51 »
»	10.	5 »	33 »	6 »	30 »
»	20.	5 »	50 »	6 »	6 »
v říjnu	1.	6 »	8 »	5 »	40 »
»	10.	6 »	23 »	5 »	19 »
»	20.	6 »	41 »	4 »	57 »

Středohoří jest krajem teplým, jenž netrpí náhlými změnami teploty; jeho údolí většinou jsou chráněna před ostrými větry, a také vrcholy hor, byť někdy dost značně nad údolími vyvýšených, vyznamenávají se jistou chráněností. Kromě toho jest Středohoří velmi hustě obydleno, tak že turista shledává se tu s větším pohodlím nežli jinde; snadno najde všude vhodný útulek a ochranu. Silnice vesměs čedičem a znělcem štěrkované jsou pevné a suché, i stezníky po této stránce dobře vyhovují; jen v obvodech jílovitých usazenin křídových a třetihorních bývá půda stezníků vysoká a pro chůzi obtížná.

Stoupání je často velmi značné, za 1-1½ hod. třeba až 400 *m*. Jest proto dobře hlavně voliti k tomu hodiny ranní neb večerní, nebo vůbec zniknouti turu se stoupáním spojenou v hodinách dopoledních, při tom stoupati stejnoměrně a zdlouha, jísti a píti málo a teprve u cíle cesty nebo večer náležitě se občerstviti a nasytiti. Dostavuje-li se únava v lýtkách a stehnech, prospěje omytí studenou vodou a po osušení lihem neb kořalkou. Přenocuje-li se na výšinách, záhodno nejprve vyměniti spocené prádlo a počkati aspoň ¼ h. v uzavřené místnosti, nežli opět ven se vyjde, neoddávati se však hned úplnému klidu, nýbrž po malém odpočinku mírným pohybem osvěžiti se a zabrániti zlenivění a stuhnutí svalů, jež jinak rádo se dostaví a nerado povoluje. Dostaví-li se nezkrotná žízeň, uhasí se nejlépe vodou s vínem neb citronovou limonádou.

Výzbroj cestovní. Ačkoli stoupá tu terrain až přes 800 m. n. m. není přece velkých rozdílů teploty a vůbec celý kraj honosí se polohou dosti chráněnou a teplou. Pěší turista oděje se proto pokud možno lehce, učiní však dobře, vezmeli s sebou lehký nepromokavý plášť (po případě dle délky cesty jednu neb více košil k výměně na noc). Klobouk buď lehký, plstěný. Nejpohodlnějším zavazadlem jest *stahovací vak*, jenž nosí se na zádech zavěšený a o kříž opřený. Častěji než tohoto, používá se tornistry, pro cestování nepraktické. Opěradlem nejlepším jest pevný deštník nebo hůl deštníková, zobcem okovaná. Kdo počítáš s noclehy a několikadenní cestou, vezmi s sebou: mýdlo, ručník, hřeben, kartáček na zuby, kartáč na oděv, nůž se zátkopáčem, jehlu, nitě, knoflíky k zapichování, anglickou náplasť, kapky opiové proti kolice a průjmu, natron bicarbonicum proti žáze, jelení nebo salicilový lůj, nebo místo toho mandlový olej proti opruzení, dále trochu citronové kyseliny k uhašení žízně, lahvičku koňaku neb dobrého vína. — Pro cyklisty jest mnoho pěkných silnic, jež sledují hlavně směry údolím, takže stoupání je tu zřídka značné; fotograf-amatér pochodí nejlépe s ruční komorou, neboť značné stoupání činí přístroje stojanové velmi obtížnými. Zde zvláště kodaky s filmy dobře se odporučují. Pro jednodušší tury dostačí úplně mapky tomuto průvodci připojené. Kdo cestovati chce podrobněji, opatří si mapy generalního štábu (v měřítku 1 : 75·000), list po 50 kr., na plátně po 90 kr. (Viz obr. na str. 33.)

Jsou to:	Zona	2	Col.	X. Děčín
	»	2	»	XI Rumburk-Varnsdorf
	»	3	»	IX. Most-Duchcov-Teplice
	»	3	»	X. Ústí-Litoměřice
	»	3	»	XI. Čes. Lípa-Dubá
	»	4	»	IX. Žatec-Chomútov-Louny
	»	4	»	X. Roudnice
	»	4	»	XI. Mělník
	»	5	»	X. Slaný-Kladno.

Kromě toho levnější a z českých map nejlepší jsou Kotyškovy mapy (1 : 200.000) vydané firmou Bursík a Kohout v Praze po 40 kr. nenapnuté, za 70 napnuté. Stačí pro naše území většinou list 3, pro jižnější partie (od Litoměřic k jihu Řip a p.) třeba přibrati list 1. Na mapy dobře jest opatřiti si brašničku z průsvitné nepromokavé gutaperči (v obchodech s vojenskými potřebami), na níž narýsována jest síť, jejíž čtverečky označují vzdálenosti $^1/_2$—1 *km*.

A

B

Pohled na České Středohoří s Řipu.

Dle skutečnosti kreslil prof. dr. K. Kořistka. (Archiv pro přírodovědecký výzkum Čech. Díl I.). *A*) Část pohledu až k Labi. — *B*) Pokračování téhož od Labe ku Sedlu.

Útraty a peníze. Ve Středohoří cestuje se vesměs levně, ceny nejsou nikde přehnané, i obyčejných hostinců je všude dost po ruce. Ani na vrcholech není příliš draho. Pěší turista, jenž požadavky své nepřehání a přece přístupné pohodlí a požitky si přeje, vystačí s 3 zl. denně, skrovnější s 2 zl.

Hostince. O ubytování a stravování není ve větších místech nouze. Po různu také jsou zřízeny větší hotely a pensionaty a nejsou drahy. Noclech stojí 60 až 80 kr.,

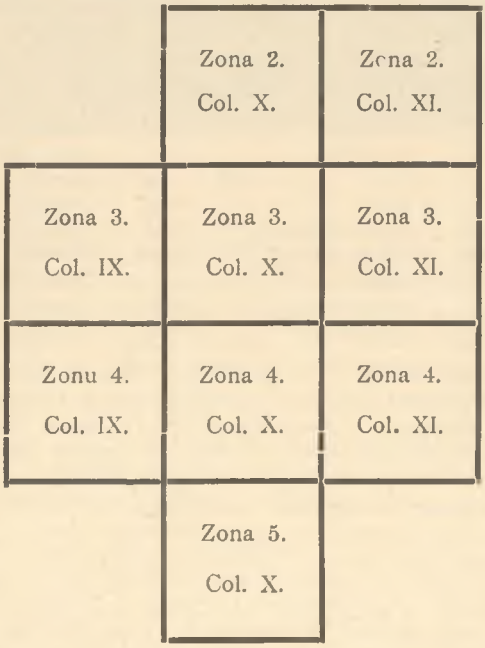

ale také méně. I ve vesnicích nějaké občerstvení zpravidla se dostane; na mnohých místech, kde je čilejší frekvence turistů, jsou velmi dobré hostince. Četny jsou v tomto obvodu rozhledny pravidelně s restauracemi, nebo aspoň ochranné chýše s občerstvením; potřeby nejsou při tom předraženy.

Cesty a prostředky dopravní, průvodčí. Kromě výborného železničního spojení, je dosti po ruce spojení poštovní. Ve venkovských městech povoz 2 spř. na půl dne

3 zlaté, na den 5—6 zl. Cesty jsou všeobecně značkovány a na nádražích, stanicích parolodních nebo v městech na nárožích ulic lze najíti ku značkám vysvětlení.

Vysvětlivky k textu »Průvodce.« Používám dvojího rozdělení textu: *přes celou šířku strany* tištěny jsou texty o hlavních stanicích a hlavní trati, *dvousloupcově* odbočky a jednotlivé výlety i historické podrobnosti; kdo sleduje na příkl. hlavní trať, vynechává všechen dvousloup., hustější tisk a pokračuje dle tisku řidčího, přes celou šířku strany jdoucího. Vzdálenosti určujeme dle kilometrů (*km*) a času (hodin — hod., minut — min.); *čísla v závorkách* značí vzdálenost od východiska, *čísla bez závorek* vzdálenost od posledního stanoviska. Jinak užívám zkrácenin jen nejnutnějších:

v l. = v levo,	JV. = jihovýchod,
v p. = v pravo,	n. m. = nad mořem.
J. = jih,	*m* = metrů,
S. = sever,	vyh. = vyhlídka,
SV. = severovýchod,	nád. = nádraží,
SZ. = severozápad,	kost. = kostel,
Z. = západ,	h. = hotel, hostinec.
V. = východ.	pok. = pokoj,
JZ. = jihozápad,	omn. = omnibus k nádr.

Při počtu obyvatelstva *Č.* značí Čechy, *N.* Němce.

Odbory klubu Českých Turistů působí na Mělníce, v Roudnici, v Lounech, v Slaném a v Ústí n. Labem. Značkované cesty ve středu Středohoří po většině opatřuje něm. horský spolek (Gebirgsverein) v Ústí se svými odbory.

Noclehárny studentské nalézají se: v *Ústí* (hotel Stein, Čes. Beseda, Tepiická ul., denně 2 místa bezpl., poukázky u předsedy Čes. Bes.), v *Třebenicích* (u dvou lip), v *Libochovicích* (u lva), v *Lounech* (v obec. a měšť. šk. 4 místa bezplatně denně, a u koruny), ve *Slaném* (na poště), v *Roudnici* (v obec. školách), na *Mělníce* (v obec. a měšť. šk.), ve *Mšené* (u zlatého lva).

Řip.

Trať I. Praha: *a*) Kralupy. Roudnice. Lovosice. Ústí. Podmoklí. *b*) Paroplavbou: Litoměřice. Ústí. Děčín. *c*) sev. drahou: Všetaty. Mělník. Litoměřice. Střekov (Ústí). Děčín. *d*) Lovosice. Čížkovice. Libochovice. *e*) Čížkovice. Třebenice. Obrnice. *f*) Lovosice. Žalhostice. Litoměřice. Ouštěk. Čes. Lípa. *g*) Velké Březno. Lovečkovice. Verneřice. *h*) Lovečkovice. Ouštěk. Dubá. Doksy. *i*) Chotětov aneb Mělník. Mšeno. Dubá. Č. Lípa.

Z Prahy vede nás dráha spol. st. dr. Královskou Oborou podle Cís. Mlýna, za nímž spatřuje se první komorové plavidlo na Vltavě k Podbabě a Roztokům, za nimiž vidíme v pravo plavidlo druhé a dále podle Libšic, kde u Dolan spatřujeme plavidlo třetí do

Kralup n. Vl. východiště několika drah odbočných, jež sledovati lze dle dílu V. (Okolí Prahy). Průmyslový tento městys jest pro naši trať Středohorskou bodem počátečním. Trať železniční překročivši tu Zákolanský potok pod *Hostibejkem* (v l.), jehož pískovcový vrchol skládá se z korycanských (křídových) pískovců s četnými zkamenělinami proniká skalami pískovcovými do

Nelahozevsi, nad níž v l. zvedá se krásný, pohříchu nedokončený a valně zanedbaný zámek (ve slohu vlaské renesance), nyní maj. kníž. Lobkovice. Starobylý je tu také got. kostel Sv. Ondřeje, z části až ze 14. stol. dochovaný. Nel. je rodiště hud. skladatele Fr. Dvořáka. Pod nádr. dobrá Rs. Za Nel. šíří se údolí vltavské, v pravo do předu objevují se v dáli věže mělnické a blíže za řekou vystupují kontury mohutného parku veltruského; stanici

Veltrusy stihneme o něco dále u vsi *Hledseb.* Do Veltrus 20 min., oblíbené Ls. (viz Alm.) a výl. místo. Host. u havrana, u čes. koruny, zahr. rs. u sokola. V Hleďsebích u nádr. zahr. rs. s hudbou v neděli a ve svátek po celé léto. (Další viz v dile V. Okolí Pražské). Křídové stráně odbočují dále v l. od tratě, podle níž mijíme Podbořany a *Úholice Nové i Staré* (zast.), dále v pr. *Vepřek* s kostelem a v l. Mlčechvosty, opouštíme u zast. *Vraňan* Vltavu, která uchyluje se k vých. pod Mělník k ústí svému do Labe. Trať nížinou polabskou jde v rovné čáře k SV. do stanice

Jenišovic, první výchozí stanice pro Říp. V pr. odbočná dráha vlečná do *Lužce* (nejst. spol. cukrovar v Čechách). V l. ve stráni *Beřkovice Horní* se zámkem, v němž nalézá se ústav pro choromyslné ženy. U nádraží pošta a hostinec.

Řip (456 *m*). čedičový kopec ve význačné podobě tabulové hory s kapličkou sv. Jiří na vrcholi, dle pověsti ona výšina, na které stanul se svými praotec Čech, překročiv tři řeky, leží odtud $2^1/_2$ hod. cesty, která vede nás nejprve od tratě v l. do *Hor. Beřkovic* (panský host.); rovně dále do *Černoušku* ($6^1/_2$ *km*), kde dáme se v pr. do *Ctiněvsi* ($7^1/_2$ *km*), dle pověsti nejstarší české osady, kde prý pochováni byli Čech a Krok (dobrý hostinec). Do Ctiněvsi možno také značenou cestou přes Spomyšl (od nádr. v pr.), Jeňoves a Černoušek. Ze Ctiněvsi na vrchol $^3/_4$ hod. (10 *km*). Botanik, jenž už cestou nabyl některé pro krajinu význačné rostliny, jako v lesích za Beřkovicemi kontryhel *Rhinanthus angustifolius* a mrvku myší (Festuca pseudomyurus) a v polích pod Řipem dymnivku *Fumaria rostellata* (z jara), hlaváček *Adonis flammeus* a hořínku *Conringia orientalis*, nedá se obyčejnou stezkou, nýbrž uchýlí se na východní svahy a stoupá vzhůru mezi hojným trýzelem *Erysimum crepidifolium* (na němž bývá hojný brouček *Entomoscellis adonidis*): asi v půli vrchu stihne hojně kakostu krvavého *Geranium sanguineum* a mezi nim pořídku zajímavou kapraď kyvor lékařský (*Ceterach officinarum*), jejž radíme šetřit. Na travnatých místech nalezne pak i jiné zajímavé rostliny jako pomněnku horskou *Myosotis silvatica var. alpestris*, kozince *Astragulus danicus* a *Ast. austriacus*, starček *Senecio campestris*, záhy z jara i modřenec *Muscari tenuiflorum* a vzácnou třezalku *Hypericum elegans*, již odporučuji šetřiti. Na svazích proti Roudnici pak vyskytuje se hvozdík *Dianthus arenarius*. Na výslunných místech dělává si hnízda svá zední včela *Chalicodoma muraria*. Horninou, Řip skládající jest *nefelinitový čedič* se zrnky olivinu, složený z augitu, amfibolu, magnetitu, nefelinu, leucitu a řídčího noseanu. Množství mag-

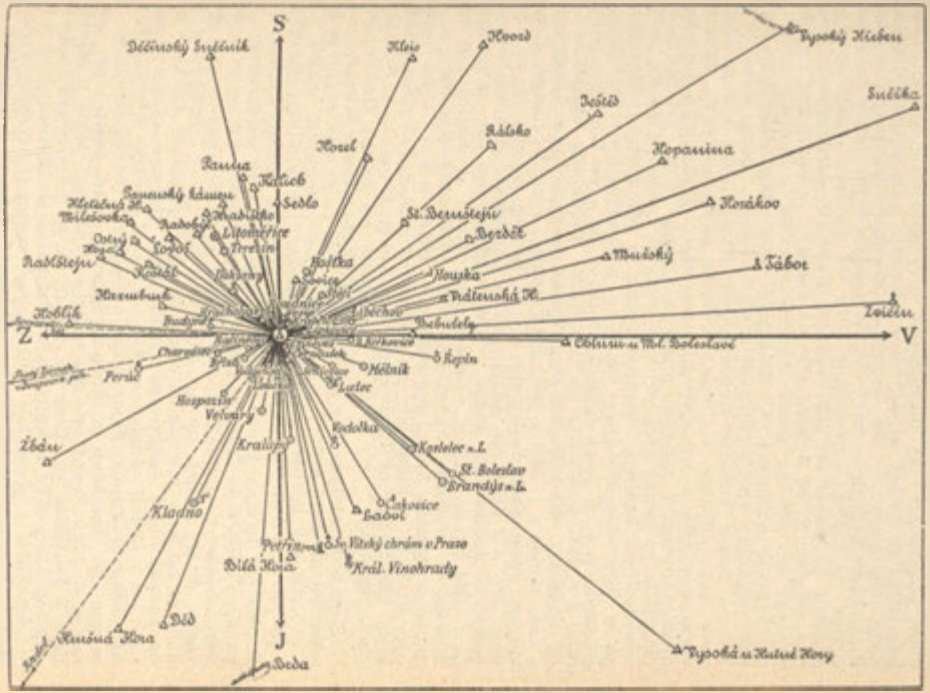

Vyhlídka s Řipu.

netitu jest v něm tak značné, že jeví účinek na magnetickou střelku. Kdo vezme s sebou kompas, může tyto úchylky jmenovitě v kapli dobře pozorovati. Na dlaždicích jsou úchylné směry střelky šipkami vyznačeny. — Na vrcholi Řípu, kamž dospějeme za ½ hod. cestou ne právě nejúpravnější, spatřuje se kaple sv. Jiří, vyst. pův. ve stol. X. od Boleslava Pobožného (r. 999) na místě býv. prý svatyně pohanské. Chrámec pův. románský znovu postaven r. 1126 na paměť vítězství Soběslavova nad Lotharem u Chlumu a opraven r. 1826 a v l. 1839—81 a opatřen nynějším vchodem místo dřívějšího na straně západní. Nad vchodem od Seelinga tympanon se sv. Jiřím z r. 1874, nyní valně již poškozený. V kapli románský oltář z r. 1881 se sochou sv. Jiří od Veselého. Na věži dva zvony s čes. nápisy z r. 1491 a 1509. Při chrámci býval farář Podřipska až do r. 1577 a k dekanatu zdejšímu patřilo 37 duchovních správ. Až do r. 1784 byl tu hřbitov císařem Josefem II. zrušený. Ve chrámci chová se pamětní kniha, pořízená odb. Kl. Č. T. v Roudnici. Do r. roku 1896 Svatopluk Čech vepsal slova památná:

»Stůjž Řipe statně, a ty sv. Jiří drž mocně kopí své,
ať blízká saň, jež tlamu lačně šíří,
již ani píď nám vlasti neurve.«

R. 1868 (10. května) konán tu prvý památný tábor lidu českého a odvezen kámen do základů Nár. Divadla. První neděli po sv. Jiří koná se na Řípu pravidelně pouť, za pohody hojně navštívená; na jisto jen v neděli odpoledne bývá na vrchu kostelník, jinak však možno jej vyhledati v Rovném (zajíti si přes Rovný od Ctiněvsi nebo z Roudnice jíti přes Vesce a Rovný), chce-li se do vnitř kaple.

Vyhlídka s Řípu jest velkolepá a jmenovitě prehled Českého Středohoří skvělý (viz vložku). Od Z. k S. přehlížíme Středohoří od nejzazších kup Hobliku, Rané a Milé u Loun, za nimiž vystupují obrysy Rudohoří, k Hasmburku v mohutně rozložené skupině Milešovské s Milešovkou (k SZ) ve středu, Františkovým Vrchem a Klocbergem v l. a s Kletečnou v pr.; dále na l. od Milešovky vystupuje ještě skupina Hradištan (Radlštejnu) s Ostrým a Děkovkou, v popředí jejím pak v pr. Košťálov. V popředí rýsuje se údolí Modly a Ohře s jednotlivými městy a osadami, z nichž k Z. vynikají Libochovice a Budyně n. Oh. a před nimi blíže Nížebohy a pod námi Kleneč; odtud v pr. (k S.) přes Hracholusky vidíme údolím Čepele na Podlusky (v l. od těchto Dušníky), Doksany a Lovosice, nad nimiž v pr. od Milešovky zvedá se Lovoš. Dále na pr. Terezín a Litoměřice s Radobýlem v l. a Hradištěm v pr. Od Hracholusk v pr. přes Roudnici jen částečně viditelnou naziráme na četné osady v dolině labské: v l. Židovice, v pr. Vědomice, Černěves, Hrobce, Libotěnice; za těmito v pr. vystupuje skupina význačného Sedla, od níž na l. seskupeny Panna a Kalich (za nimi v dáli Děčínský Sněžník), v pr. pak Ostrý u Usti; přes blízké Vesce a Krabčice a vzdálenější Dobřín vidíme Brozánky se Sovickým kopcem a v pr. za tímto pohoří Českokamenické s Kleisem v pozadí, dál na pr. pak rýsují se hřebeny hor Lužických. K SV. přes částečně jen viditelný Bechlín a v l. zřetelné Počaply vidíme Štětí a v pr. za nim nejzřetelněji vystupuje Ještěd, v l. od něho Ralsko a v pr. Bezděz: v pozadí se rýsují hřbety hor Jizerských a přes částečně viditelné Počaply spatřujeme zřetelně zámek Housku a za ním počátky hřebenů Krkonošských, vyvyšujících se ku Sněžce; před touto v pr. vystupuje Vrátenská Hora u Mšena, a dále na pr. přes blízké Lipkovice a vzdálenější Křivenice a Liběchov vystupují vrcholy Pojizeří, hlavně Mužský a Kozákov. Na V. přes Lipkovice viděti k Dol. Beřkovicům, za nimiž zvedá se Chlomek u Mělníka a v pozadí v l. Tábor u Lomnice, v pr. přes viditelné Nebužely Zvičína a v pr.

od ní Chlomek u Ml. Boleslavi, dál na pr. v nižině labské povýšený Mělník. Zrak náš obrací se přes Kostomlaty a Citov k JV. Za Citovem v l. vidět Vlněves a za ní za Labem Šopku s Mělníkem, odtud v pr. mohutnou zátočinu, již tvoří Vltava přes Vraňany, Lužec a Vrbno k Mělníku se berouce; za Vrbnem objevuje se v dálce St. Boleslav, Kostelec n. L. a Brandýs n. L. Přes Ctiňoves a Vraňany vidíme Čakovice a na pr. Vodoluky, za níž zvedá se Ladví u Prahy, kterou za jasna lze rozeznati na pr. od něho. Přímo k J. vystupuje Bílá Hora a před ní Kralupy. K JV. rýsují se lesnaté hřebeny Brdské a nejvyšší jejich část pohoří Třemošenské u Příbrami; před nimi vystupují Velvary a v pr. přes Vodochody Kladno, za ním v pr. Radeč u Holoubkova; před ním a v pr. do popředí víc vystupuje Džbánská vysočina na Řakovnicku. Panorama s Řipu u kostelníka za 1 kor. Týž půjčuje také za zpropitné magn. střelku. S Řipu sestoupíme přes Rovné a Vesce do Roudnice (6 *km*. oborou 6½ *km*).

Za Jenišovicemi brzy v pr. za Labem spatřujeme vinohrady Mělnické od Mělníka k S. se táhnoucí, v l. objevuje se Řip, později i vrchy litoměřické jmenovitě význačné Sedlo; mijíme v l. *Citov* se zámečkem na místě bývalé tvrze, v pr. pak Vlněves již blízko Labe; zde obrací se trať v prudkém oblouku k SZ. podle cukrovaru a zámku kníž. Jiřího Lobkovice (v pr.) do stanice.

Beřkovice-Mělník u Dol, Beřkovic, proslulých svými vinicemi, maj. Lobkoviců s čtyřvěžatým zámkem od r. 1623.

1. **Řip** přístupen odtud přes *Citov* (od stanice v pr. a přes trať) a Kostomlaty 3 hod.

2. **Mělník** vzdálen 6½ *km* přes Vlněves (od stanice k Labi a v pr. k J. 2 *km*) a Brozánky k *Hořínu* se zámkem a parkem kníž. Lobkovice; před Hořínem přes most 230 *m* dlouhý do Mělníka (viz trať I. c.)

3. **Liběchov a Kokořín**. Příjemnější celodenní výlet s použitím obyč. ranního rychlovl. nežli s osob vl. dráhy sev. přes Mělník. K Dol. Beř. k Labi na přívoz a do *Liběchova* a dál na Klácelku a Kokořín etc. viz trať I. c.

Od Dol. Beřk. sleduje trať podle Labe (v pr.) směr SZ. V pr. za řekou viděti *Liběchov* na hranici národnostní, před řekou *Křivenice;* mijíme dál v pr. *Počaply* a za řekou *Počaplice*, v l. směrem k Řipu Bechlín, při samé trati dále *Hněvice* (v pr.), za nimiž brzy stihneme stanici

Štětí-Hněvice. V pr. za Labem (přívoz) viděti poněmčené město Štětí a nad ním v pr. Špičák. Trať opisuje tu velký oblouk podle Labe k JZ., při čemž na chvíli malebně vystoupí před námi Litoměřické Středohoří; za řekou viděti botanicky a geologicky zajímavý vrch *Sovici*. V l. mijíme prastarou ves *Račice*, později v pr. *Dobříň*, proslulou nálezy popelových jam s nástroji kostěnými a kamennými, pak v pr. již průmyslové závody roudnické (lihovar, cukrovar), v l. sladovnu a stihneme stanici města

Roudnice (3325 Č. 12 N.) s předměstím Novým a Starým Bezděkovem, Hracholusky a Ulicí Židovskou (6525 Č. 64 N.) Okr. hejtm., kromě ob. a měšť. škol st. real. vyšší gymn., hosp. střední škola a průmysl. pokrač. šk., veř. nemocnice a chudobinec, 3 záložny, společ. Podřipský cukr. a společ. Podřipská sladovna, lihovar (nyní soukr.), raffiner. lihu a umělá hnojiva. Výr. kork. zátek, 3 tov. na hosp. stroje, strojírny, slévárny, tiskárna, 2 knihkupectví. Obchod po Labi k S. Několik časopisů místních.

Město, pův. majetek knížat českých, později biskupů pražských, z nichž bývali tu sídlem Jan z Dražic, Arnošt z Pardubic, Očko z Vlašimi, Jan z Jenštejna, Zbyněk Zajíc z Hasenburka a Kunrát z Vechty připomíná se již r. 1167; dostalo jméno své od rudné (železité) vody, jež u kostela vyvěrá. R. 1279 vypleněno Branibory, načež opevněno biskupem Tobiášem, jenž zal. tu 1294 pův. chrám. Jan z Dražic zal. tu r. 1333 klášter sv. Augustina, r. 1421 Tábory pobořený, do něhož dle ustanov. zakład. směli býti přijímáni jen Češi. Týmž biskupem postaven byl zde pamětihodný kamenný most, třetí svého způsobu v Čechách, r. 1333 Vilémem z Cucurona, z Avignonu povolaným začatý; týž dokončiv první oblouk, vrátil se do vlasti a domáci stavitelé řízením biskupovým stavbu za 7 let dokončili. Most vzal za své ve válce třicetileté, zbyl z něho jediný oblouk, odstraněný posléz až na malé zbytky při stavbě dráhy. Na hradě biskupském vězněn byl roku 1350 římský tribun Cola di Rienzi z rozkazu Karla IV. Arcib. Konrád z Vechty, jenž přijal 1421 veřejně artikule pražské, postoupil R. Janu Smiřickému ze Smiřic, Téhož r. vypálen klášter a upálen tu Martin Houska s druhem svým Prokopem pro učení pikhartské. 1425 vypálili město Husité a opětný požár stihl je r. 1439. 1467 oblehalo hrad, hájený Zdeňkem Konopištským ze Šternberka, vojsko Jiříka Poděbrada. Přes tyto pohromy město zotavilo se tak, že r. 1528 jednalo o vykoupení hradu a panství, avšak nový požár roku 1535 zmařil tyto snahy. Panství zapr. panu Dubnickému z Dubna. Po některých změnách ujal je r. 1575 Vilém z Rožmberka, jehož čtvrtou manželkou jako vdovou přešlo věnem na rod Lobkoviců. Na místě hradu bývalého vznikl nyn. zámek v l. 1650—1677 za Lobkoviců, kteří byvše roku 1621 do stavu kníž. povýšeni a prodavše tehdy své vévodství Zaháňské ve Slezsku, píší se odtud vévody roudnickými. V archivu zachovány jsou staré plány, rozpočty a účty stavby.

Památnosti města: *Zámek* knížecí, stavba z l. 1650-1677 s velkolepou *knihovnou* o 60.000 svazcích a 1200 prvotisků; mnohá díla pocházejí z knihovny slav. Bohuslava Hasištejnského z Lobk. Z prvotisků zajímá zvlášť mohučská bible z r. 1462; také jsou tu památníky s autografy slavných osob 16. a 17. věku; v knihovně uměl. řezaný krucifix. *Obrazárna*, čítající 1000 obrazů, mezi nimiž zaujímají zvláště podobizny členů vymřelých rodů Pernštýnského a Rožmberského i jiných histor. zajím. osob jako hr. Egmonta, Don Carlosa a j. *Archiv* se 600 namnoze vzácných rukopisův. *Sbírky* starožitností, zbraní, hudeb. nástrojů, keramik a p. O přístup do zámku,

není-li panstvo přítomno, dlužno hlásiti se u klíčníka (zpropitné), do knihovny u bibliothekáře. Budova sama vykazující na 200 komnat s 336 okny, vykazuje jen skrovné zbytky ze starého hradu (studnu v nádvoří a základy pod křídlem severním); architektonika její a výzdoba je různé ceny; některé hořejší síně mají pěknou výzdobu štukovou, ne tak arkády, v jejichž výklencích stojící sochy jsou z doby copové. *Klášter Kapucinův* s *kostelem sv. Václava* (zazvoň na vrátného a požádej o přístup do sakristie) zal. r. 1615. chová v sakristii obraz madony na zlaté půdě (dle vzoru zlatokorunského) a pěkný terrakotový relief hlavy sv. Jana Křt. Pod chrámem nová hrobka knížecí. — *Proboštský chrám Nar. P. Marie* původně goth. stavba ze 14. stol. 1728 obnov. Chová osm. starých obrazů, nyní opravených (umučení Páně), jež Mutinovi se připisují (z r. 1522), pak skvostný starobylý obraz zesnutí P. Marie a dva zavírací obrazy nejspíše z doby Karla IV., goth. křtitelnici cínovou z r. 1448, dva krásné kříže ze slonoviny (v sakristii a v sanktuariu). Staré paramenty, z nichž vynikají dva ze zlatého brokátu na červené půdě. Na proboštství uloženy pergamenový antifonář a kancionály z r. 1591. Z nové doby je tu krásný náhrobek rodiny Švagrovských od Myslbeka. K proboštství přiléhají ambity a rajský dvůr (Paradisus), jež jsou zbytkem kláštera augustianského, k sakristii pak pojí se bývalá síň konventní, zdi ve dví rozdělená. Po hříchu tyto stavitelské památky zkáze jsou vystaveny. Chrám i ambity možno prohlédnouti kdykoli mimo čas bohoslužby; není-li otevřeno, třeba se hlásiti na proboštství. *Hláska* s dřevěnou pavlačí a hodinami za Polyxeny z Lobkovic zřízená, byla zvonicí pro policejní hodinu hostincům. Dosud se tu zvonívá v adventě o 7. hod., čemuž »zvoniti z hospody« říkají. — Nová rozsáhlá budova *střední hosp. školy* v Hracholuskách. V ní shlédnouti lze *sbírku hornin a zkamenělin* prof. Č. Zahálky, ze širého okolí Řípu snesenou. Nová renes. budova *tělocvičny Sokola Podřipského* na Rváčově.

Hostince: U koruny (12 pok., povozy), Na poště (2 pok., klub cyklistů, pošta, telegr. a telef.), v Řípu (klub turistův). V městě jsou parní a vanové lázně. Stud. nocl. v obec. školách.

Výlety z Roudnice.

1. **Řip.** Od lékárny na náměstí znač. cestou silnicí (6 *km*) ke Krabčicům, dál v pr. přes Vesce a Rovné. Další viz na str. 36.

2. **Sovice** (277 *m*), geol. a botanicky zajímavý kopec s vyhlídkou na druhém břehu Labe, s vinicemi a lesem. Pokud je tento půdou knížecí, přístup se zbraňuje. Cesta vede přes přívoz v pr. okolo ba-

žantnice na Kyškovice a Brozánky, kde v host. neb u rolníků lze píti dobré přírodní víno. Hned za Brozánky kopec Sovice (1½ hod.). Roste tu východoevropské Melandryum viscosum, ve vinicích je zdivočilá routa, Ruta graveolens a Helianthem vineale, (Viz traf I. c.)

3. **Budyně n. Ohří** (z Prahy stačí použiti ranního osob. vl. a v 10 h. 40 m. poštou z Roud. do B., kamž přibude se v 12 hod. 15 min. Oběd a prohlídka města. Zpět 11 *km*) pěšky nebo viz č. 4. do do Zlonic (15 *km*), Budyně jsou starobylé městečko (1601 obyv.), druhdy proslulé sídlo pp. Zajiců, na jehož skvělou minulost upomínají jen skrovné trosky nádherného sídla těchto pp. a některé náhrobky v děk. chrámu sv. Václava, kde pod kaplí sv. Jana Křt. (dosud Hasenburskou zv.), nalézá se rodinná hrobka Zajiců z Hasenburka. Na Ohři u Budyně z jara kvete hojně zajímavá ladoňka (Scilla). Bud. připomíná se za prvních Přemyslovců. R. 1315 dobyl ji král Jan a r. 1336 směnil ji za Žebrák se Zbyňkem Zajícem z Valdeka. Roku 1551 výbuchem prachu valná část hradu pobořena. 1585 vysoce učený pán Jan Zbyněk Zajíc, přítel věd a umění a president nad appellacemi vystavěl znovu nádherně sídelní svůj zámek, v němž tehdy vždy několik učenců se zdržovalo; tak žil tu drahně časů Bartoloměj Paprocký, sepsav tu svou knihu »o posloupnosti«, zemřel tu také astronom a alchymik Bavor Rodovský. Jan Zbyněk Zajíc však upadl v dluhy a r. 1614 Budyně prodána Adamovi ze Sternberka na Libochovicích. Rod Zajiců r. 1653 vymřel, R. 1757 vypálili Budyni i nádherný zámek Prusové, pobídnuti hrab. Šafgočem, jenž za to od Bedřicha II. ve Spandavě byl uvězněn. — Ze zámku jen nepatrné zbytky: přízemní část jižního křídla a dva arkýře na straně k Ohři se zachovaly. Co ještě r. 1822 více zbývalo, pobořeno bylo na úřední rozkaz správy kníž. z Dietrichštejnů a kamene užito na stavby hospodářské.

4. **Libochovice**. Jako při č. 3. přes Budyni do Lib. (příjezd v 1 hod.) Prohl. místní a pěšky do Lovosic (14 *km*). Podrobnosti viz při trati I. d.

5. **Mšené a Zlonice**. Jako při č. 3. do Budyně, odtud silnicí k J. 10 *km* do Mšeného s lázněmi železitými i slatinnými i obyč. vanovými (208 *m*) ve vlídném údolí potoka prostřed rozsáhlého háje. Byty v lz. domě (od 60—1 zl. denně). Zámek s parkem maj. neobydlený lze najmouti za letní byty. Láz. restaurace. Koupele od 30—60 kr, Občas koncerty a jiné zábavy. Povozy po ruce. Pěkná proch. lesem ke zříc., k vile do háje nad Ohří (½ h. s krásným rozhl. na Středohoří). Do Zlonic 2 hod. (pov. 1 hod.) Nedaleko leží *Charvátce* se starob. rom. později s gotisovaným chrámem s kam. kazat. z r. 1580.

6. **Doksany**, místo s pamětihodným chrámem a klášterem, přístupné buď drahou z Hrobců neb Bohušovic; z R. pěšky silnicí litoměř. Po 1 *km* místo v l., kudy bychom se dali povozem přes Podlúsky, jdeme ještě ½ *km* silnicí rovně dál a pak v l. polní cestou; po 20 min. (½ *km* před Chvalinem) v pr. silničkou do Doksan (1½ h.)

Dráha opouštějíc nádr. Roudnické béře se obloukem k S. těsně podle Labe; v l. spatřuje se chvílí v dálce Milešovka, v pr. na Labi ostrov, hojně osazený havrany, za ním v pozadí vrchy Litoměřické jmenovitě Sedlo, v l. od něho Ronov, v pr. Vlhošť. Dále míjíme v l. cukrovar v Židovicích a stihneme stanici

Hrobce (148 Č.) se závodem koželužským. V okolí nalezeny byly četné hroby s kostrami rázu latènského. Odtud možno učiniti několik dobrých výletů.

Výlety z Hrobců.

1. **Doksany.** Z nádr. přes trať rovně k Z. do Rohatce a rovně dále do Doksan (5·5 *km*). D. se slavným druhdy klášterem bílých praemonstrátek, nyní v zámek přetvořeným, leží na poloostrově Ohří tvořeném. Přes mnohé změny činí tyto stavby dojem skvělý. Skvostným portálem z 18. století vchází se do 1. dvora, obklopeného farou, školou, pivovarem a hosp. stavením; prostřed socha Marianská, již poslední probošt Vinkelburg dal postaviti. Z prelatury zřízeno nynější obydlí zámecké. Branou s letop. 1692 vstupuje se do 2. dvora ke konventu, vyst. v l. 1679—1689, nyní spustlému, jehož krásný refektář se štukovými ozdobami z r. 1756 proměněn jest v kravín. K těmto budovám klášterním druží se starobylá *románská basilika* s kryptou, jedna z nejpřednějších památek slohu románského v Čechách, ač restaurováním byla znešvarena. Nejvzácnější architektonickou památkou je krypta, rozdělená 17ti sloupy na pět lodí. Vnitřní zařízení chrámu pochází z 18. století. Starožitný je obraz Madony ve slohu byzantinském, jejž arcib. albánský daroval markr. badenskému Ludvíkovi. — Klášter zal. r. 1141 Gertrudou, manželkou Vladislava II. Kníže biskup Jindřich Břetislav byl zde pochován. 1420 Doksany od Husitů vypáleny a jmění kláštera Zikmundem rozděleno. 1619 vydrancovali klášter i chrám vlastní poddaní, 1631 Sasove, 1632 i později Švédové. Po míru vestf. kl. opět se zotavil. 1709-1733 restauroval probošt Míka klášter i chrám ve slohu barokním. R. 1782 klášter zrušen; chrám stal se farním. V stav. klášterním byla voj. nemocnice, pak ka. sárna. Prelaturu v zámek proměnila kněžna Poňatovská vdova po bratru polského krále Stanislava Poňatovského r. 1790; jejím zahradníkem byl franc. emigran. Lemaire, jenž vyplatil a chrámu věnoval zbytek někdejšího nářadí kostelního, když do mincovny mělo býti odvedeno.

2. **Sovice.** Přes přívoz a v pr. podle Labe do Černovsi (1½ *km.*); zde v l. k mysl. (Vysečko) a lesem do *Vetlé* (5½ *km*) a v pr. na Sovici (6½ *km*). (Viz str. 41). Sestoupiti možno buď do Roudnice (celkem 12½ h.) nebo do Hoštky (10½ *km*). (Viz trať I. c.)

Od stanice hrobecké uchyluje se trať dráhy v l. od Labe; v pr. u háje vidíme *Libotěnice* a za nimi u Labe kostel sv. Kateřiny, zbytek zaniklé osady Chodžovic; dále se nám objevuje na l. vrchol Hasnburka, načež mjíme v pr. ves Olešák a v l. *Hrdly*, osadu známou již z 10 stol. jako majetek kláštera Břevnovského, v jejíž okolí již za doby římské bylo sídliště, jak svědčí zde nalezené žárové hroby; brzy za Hrdly překročujeme Ohři a vjíždíme do stanice

Terezín (nádr. rest.), léžící u městečka Bohušovic. V *Bohušovicích*, čes. městě (1380 Č., 20 N.) na rozhr. národn. jest akc cukr. sušárna na řepu, tov. na cikorii, nejnověji zřízen. nový český akc. piv. V obec. host 4 pok. — Do Terezína dostavník a omnibus ¼ hod., do Litoměřic ¾ hod. — *Terezín*, býv. svobod. město a zrušená pevnost se silnou českou populací (ač dle sčítání je tu 3132 Č. a 3849 N., jest pravděpodobnější česká většina, neboť jen vojska bývá tu přes 4000). České spolky: Měšť. Bes. s Čten, sp. Řip, Sokol,

odb. Ú. M. Š. a N. J. Sev. 2 tiskárny, vyr: rukavic, kožen. zboží a provazů.

Hostince: Beerův (14 pok.), arciv. Karel (10 pok.), Kor. princ Rudolf (6 pok.), Město Praha (6 pok.).

Terezín vystavěn r. 1780 od cís. Josefa II. a pojmenován dle matky jeho. Na místě jeho stávala ves Něm. Kopisty, tehdy ještě maj. kláštera Doksanského, za Josefa II. zruš. Ves přeložena na nynější své místo. Město protéká Ohře dvěma rameny, z nichž mocnější dělilo je od pevnosti, nyní zrušené.

Výlety z Terezína.

1. **Doksany.** Z nádr., jež poskytuje v l. pěkný pohled na Klapý, Košťálov, Milešovku, Lovoš, v pr. na Radobýl, Litoměřice, se Sedlem a Kalichem v pozadí a s Terezínem v popředí, dáme se v l. a přes trať do Brňan ($1^1/_2 hm$); za vsí v l. k J. 3 *km* do **Brozan**, městyse (1007 Č.) proti Doksanům se starobylým chrámem Sv. Gotharda, dílem gothickým, dílem renesančním. Starobylé náhrobky, jmenovitě pp. Brozanských z Vřesovic, křtitelnice, napodobující tvar božího hrobu v Jerusalémě. Na sev. straně městyse zbytky sídla, zbudovaného na poč. 17. stol. Janem Zbyňkem Zajícem, jež spáleno bylo brzo potom Švédy. Zbytků budov používá se k účelům hospodářským. Je odtud pěkná vyhl. na Poohří. — Odtud dolů k Ohři a přes přívoz do *Doksan* (6 *km*, podrobnosti viz na str. 43). Odtud po případě zpětným směrem jako na str. 42 do Roudnice (15 *km*). — 2. **Z Terezína Poohřím do Loun** (44—47 *km*). Partie na 2 neb 3 dny. Zajímavá tato partie dá se konati také povozem neb na kole, ač méně zajímavě nežli pěšky! Z Bohušovic neb Terez. silnicí Roudnickou až za *Hrdly*, tuto v pr. do **Doksan** (str. 43. z Boh. $5^1/_2 km$); odtud silnicí Velvarskou k J., však po 1 *km* na rozcestí v pr. a po dalších 2 *km* při rozc. opět v pr. do **Budyně** ($14^1/_2$ *km*, viz str. 42). Odtud přes Kostelec a Poplzi, nebo lepší cestou přes řeku na Žabovřesky a do **Libochovic** (21 *km*, viz trať I. d.) Z L. přes *Dubany* a *Křesín* do **Koštic** (30 *km*), kde však nutno buď dále jíti pěšky, nebo dáti se povozem přes Vojničky, Křtěno a Kožov na Dobroměřice a Louny (47 *km*). Krat čeji, a přes místa pamětihodnější jest dáti se z Křesína přes řeku v l. na Livousy a Strádonice k **Slavětínu** a přes Veltěž do Loun (44 *km*). Turista pěší sleduje dle dle č. 1. cestu přes pamětihodné Brozany do neméně vábných Doksan; vrátiv se do Brozan sleduje nad Ohří polní cestu k J. i vidí v l. *Ostrov na Oharce* se samotou **na Klimentu**, jediným zbytkem městečka Mury, jež r. 1346 povodeň zničila. Zbyl z ní jen kostelík sv. Klimenta, z prvních dob křesťanství pocházející, v 18. stol. do čtverhranu přestavěný a Josefem II. zrušený. Brzy pak stihneme ves *Hostěnice*, kde Ohři překročíme a přes Pisty dojdeme po silnici do **Budyně n. Ohří** ($14^1/_2$ *km*, viz str. 42.). Opustivše pamětihodné toto místo, sledujeme Ohři proti vodě po pr. břehu k *Poplzi*.

Odtud vrátíme se na l. břeh do **Libochovic** (22 *km*, viz trať Id..) Odtud sledujeme podle Ohře silnici do **Duban** (24 *km*) se starým, nyní fil. chrámem Sv. Petra a Pavla. V něm skládací řezaný oltář z doby Vladislavské se sochami obou Jagellonců. Na protějším břehu táhne se od Poplzi k Livousům hřbet **Sebín**, na němž stával stejnojmenný hrad (nepatrné trosky jeho spatřují se dále nad Livousy proti Křesínu), na němž v 14. stol. seděli Šebínští a jej r. 1415 Zajícovi z Hasenburka prodali. Hrad zaniknul ve válkách husitských. Hřbet ten máme stále po l. ruce až do **Křesína** (25 *km*) s malebným, vys. chrámem, při němž farářoval nestor české ar-

chaeologie *Krolmus*. Jméno vsi připomíná Křesinu z Peruce, otce Oldřichovy Boženy. — Stále po l. bř. poněkud od řeky v pr. se uchylujíce stihneme po dalších 3 *km* opět při samé Ohři pamětihodnou a malebnou ves **Koštice** (28 *km*), jejíž původ. tvrz proměněna jest v popl. dvůr. Ve 14. stol. seděli tu Vřesovští a po nich Hrobčičtí. Vysoký břeh Ohře ve spodních vrstvách skládá se tu z opuk teplických vrstev; za nižšího stavu vody lze na těchto najíti opláchlé plochy s četnými zkamenělinami tak zv. plošky koštické (viz str. 8.). Sledujíce l. břeh Ohře k Volenicům, spatříme v l. na pr. bř. prastarou osadu **Pátek**, druhdy zboží kláštera Strahovského, ve válkách husitských do cizích rukou zapsané, jehož teprve r. 1710 klášter opět se domohl. Malebně vyniká novější zámek. Z Volenic vede nás cesta k přívozu do **Radonic** (31 *km*), jichž starobylý chrám s tabulovým stropem, obrazy zdobeným stojí za návštěvu. V něm starož. křtitelnice a zvon z r. 1574 a kazatelna se znaky Jana ml. z Lobkovic a jeho choti. V l. 1843—47 kaplanoval zde *Bolesl. Jablonský*. — Z R. dáme se k J. (v pr. zůstane ves Kystrá s nalez. zkameněl. v opukách teplických) do **Slavětína** (35 *km*), městečka (552 Č.) se starobylým, pův. románským, později sgotisovaným chrámem, jenž má novější renesanční vnitřní úpravu. Hl. loď je zbytkem stavby románské, vedl. loď pozůstatkem z ranné gothiky, presbyteř a sakristie stavbou ze 14. století, barokní kruchta ze 17. stol., věž z 19 stol. Celek byl v l. 1880—81 architektem Mockrem opraven. Znamenité jsou staré, r. 1881 Petrem Maixnerem opravené malby freskové, jež roku 1385 pořídil Mikuláš z Hasnburka. Velký oltář je skládací archa z r. 1531, pořízená Václavem Sokolem z Mor, jehož rodinný náhrobek v již. lodi se spatřuje. Slav. býval sídlem pánů ze Slavětína, jichž vot. obraz v kostelę v Klapém se nalézal. — Na faře Slav. lze spatřiti pěknou sbírku starožitností. Cesta vede nás k Z. na *Veltěž* (na pískách a při cestě v l. ke Pšaním naleziště starožitností) a dále přes *Čenčice* (lomy v mělnickém řasáku se zkamenělinami, viz str. 9.) do **Loun** (44*k m*).

3. **Litoměřice**. Z nádr. v Bohušovicích dostavníkem přes Terezín do Litoměřic a odtud dále jako při trati I. C.

Opouštějíce drahou stanici Terezínskou, překročujeme hranici národnostní; míjíme v pr. českou ves *Něm. Kopisty* (výše vzpomenutou) a v l. něm. ves Lukavec, za níž v l. spatřujeme potok Modlu i vstupujeme do první stanice vlastního Středohoří, do

Lovosic, města zněmčeného se silnou českou menšinou (dle sč. přes 590 Č., a 3700 N.), nyní důležité křižovatky drah i z ohledů turistických pozoruhodné. Dostihujeme tu také první dráhou nám s této strany přístupné stanice pro dopravu osob po Labi dolů. Kromě hospodářství kraje vína- a chmelorodého, jež má tu oporu i ve vědecké lučebné laboratoři zkušebné kníž. Schwarzenberga, jsou L. též sídlem čilého průmyslu: výr. cukru, čokolády, kanditů, kávov. náhražek, knoflíků, žel. zboží, cihel, švarcenb. pivovar. atd.

Hostince: Čer. kůň (10 pok.), U lva (7 p.), U dráhy (10 p.). Čes. Bes.

Lov. připomínají se již za Vladislava II. jako majetek kláštera Strahovského. Později náležely pánům z Lipé, cisterciák. z Mišně, v 15. stol. zástavou střekovskému purkrabí Vlaškovi z Kladna, v 16. stol. Šlejnickým a Valdštýnům, markraběti Badenskému a r. 1783

Švarzenbergům. 1. října roku 1756 strhla se tu krvavá bitva (na bojišti zůstalo 6200 mužů), Lovosice a Sulevice pruskou dělostř. zpáleny (na paměť toho nedaleká kaple Marianská).

Památnosti místní: *Farní chrám* Sv, Václava, vyst. v l. 1733—1743 s dvěma sochami (Sv. Jana Křt. a Sv. Jana Nep.) od Čapka a obrazem na hl. oltáři od Herschmanna. V presbyteři mramorový náhr. markraběnky Marie Františky Badenské z r. 1702. — *Zámek*, nyní za úřadovny sloužící, vyst. nejsp. v. l. 1665, v nyn. stavu z r. 1809. Zde sídlil po bitvě u Lovosic r. 1756 pruský Bedřich Veliký. — *Sloup sv. Prokopa* na náměstí, zříz. r. 1776 na paměť povýš L. na město za Rudolfa II. r. 1600., za městem při teplické silnici *kaple p. Marie*, zříz. na paměť bitvy ze dne 1. října 1756.

A. *Výlety z Lovosic.*

1. **Košťálov.** Jdouce z nádraží v l. podle tratě, překročíme tuto po chvíli a ubíráme se dále silnicí opět podle tratě v pr. po něk. min. v l. okolo cukrovaru zahýbající a dále podle tratě k *Sulevicům* (30 min., viz trať I. d.) se ubírající: zde překročíme trať a nechavše v l. Čížkovice, jdeme podle hospody Ziegelschänke (45 min.) silnicí dále ku druhé hospodě Täubelschenke zv. (1 hod.), za níž po 5 min. stihneme ves Jenčice, odkudž dáme se v pr. přes ves Košťálov, kde ve vinném sklepě spatřiti lze starý dřevěný lis vinný. Vinárna hrab. Schönborna. 1 *km* nad vsí zříceniny hradu, původně nejspíš král., jenž na počátku husit. válek dostal se v moc Sulevických. Můžeme k ní stihnouti také za 40 min. přímo od Täubelschänke. 1422 obléhali jej marně Táborští. Spustnul v 16. st., když jej Adam Vchynský ze Vchynic konfiskací ztratil. — Krásná vyhl. na skupinu Milešovky s Kletečnou, před nimi Ostrý a blíže ještě Přípek (Sutomský V.) se Skalkou na úpatí. Na l. od Mil. Klocberg a Hradišťany — před nimi Hrádek, ves Teplá a Vršetín. V pozadí Rudohoří, v pr. za Mil Děč. Sněžník. K SV. Litoměřické vrchy s Sedlem a v pozadí Kleis i Bezděz. K J. Třebenice a nad nimi Klapý. — Sestoupiti možno na vých. úpatí a pak k J. do *Třebenic* (9½ *km*).

2. **Skalka a Přípek č. vrch Sutomský.** Buď jako při č. 1. na Košť. a odtud sestoupiti na záp. úpatí na silnici do *Vlastislavi* (z Lov. 10 *km*). Odtud pak zpětným směrem přes Skalku, Sutom. a Vchynice do L. nebo z L. přímo z nádr. městem na silnici Teplickou podle kaple P. Marie, z níž po ¼ hod. (za kapli) odbočíme v l.: nebo hned v L. z nádr. v l. k městu a přes hl. ulici na příč do postranní ul. a v l. dle značek polní cestou do *Vchynic* (3 *km*), poněmčené vsi, druhdy sídla nyn. hr. Kinských (ze Vchynic). Dále znač. cestou, jež mezi vinicemi a sady vede nás do údolí, jímž po 40 min. stihneme ves *Boreč* (6 *km*), položenou malebně mezi vrchy Borečským, Sutomským, Radosickým a Jezerkou. Vrch Borečský má na vrcholu obtížně přístupném místo, z něhož i v zimě teplé páry vystupují. Nás vede cesta znač. ještě 20 min. na vrchol **Sutomský** (505 *m*), poskytující vyhlídku překvapující, již Humboldt již k nejkrásnějším v Evropě počítal. Přehlížíme odtud krásné údolí Modly nejméně s 5ti zříc., máme skvostný výhled na Polabí od Lovosic k Praskovicům a na výšiny za Litoměřicemi až k St. Perštýnu, Bezdězům, Ralsku a horám Jizerským. — S vrchole svede nás dobrá klikatá cesta za 5 min. do farní vsi *Sutomi* (Hellerův host.), v jejímž kostele z roku 1716—24 spatřují se některé staré

náhrobky a hrobka hr. ze Schönbornu. Odtud k JZ. cestou na silnici, kde brzy objeví se nám malebná, nevysoko ležící zřícenina Skalka, druhdy malý, však pevný hrádek Sulevických, kteří se tu v pol. 14. stol. připomínají. Dcera Jana Kaplíře ze Sul. na Košťálově přinesla hrádek věnem Adamovi Hřánovi z Harasova a při rodu hrabat Hřánů potrvala Skalka až do r. 1730, kdy ji koupil s Dlažkovicemi hr. Hatzfeld, od něhož 1796 přešla na Schönborny. Spatřuje se tu pevná okrouhlá věž na příkrém skalí čedičovém se skrovnými zbytky skalního hradu. Vyhl. je odtud rozkošná na kopce nad Modlou, mezi nimiž vidíme i Medvězí a Sutom (Přípek), mezi nimiž stával hrad knížete Luckého Vlastislava, po pádu jeho u Turska ztroskotaný. Později připominali se odtud již jen rytíři z Vlastislavi do roku 1475, než přešly statky sem spadající na Kaplíře Sulevické.

Opustivše Skalku dostaneme se silnicí k J. za krátko do vsi *Vlastislavi*, kde kyne nám zajímavá odbočka dvorem mlýna *k pram. nům Modly*, nad nimiž stojí kaple svatojanská tak zv. *Modelská* z r. 1822, při níž na druhý vátek svatodušní bojně navštívená *pouť Modelská* se konává. Hrad Vlastislav stával na návrší severně od kaple. Vrátivše se do Vlastislavi, můžeme se dáti přímo nebo přes Košťálov do Třebenic. — Celý kruh z Lovosic přes Sutomský Vrch, Skalku, Vlastislav, Košťálov a Třebenice do Lovosic je skvostný celodenní výlet (21 *km*).

3. **Lovoš.** Dáme se z Lovosic k S. silnicí ústeckou přes trať do *Lhotky* n. L. (15 min. rest. Clemenshöhe, vinárna Kunertova) podle Labe, kde nezřídka střepy předhistorických nádob se spatřují až k památníku, postavenému na paměť pobytu císaře Josefa II. na tom místě r. 1766. Proti pomníku vede v l. značk. cesta na Lovoš; za 40 min. dospějeme do sedla mezi oběma vrcholy, z nichž *nižší* (471 *m*) poskytuje skvostnou vyhlídku na Polabí; cesta k tomuto vrcholi vede podle Tří pannen, 4 *m* vysokých sloupu znělcových, jež dle pověsti tři zakleté panny představují. — Ze sedla za 15 minut dostaneme se dle značek na *vyšší vrchol* (572 m) s ochrannou chýší a občasnou restaurací. Skvostný výhled: K JV. Lovosice s Řípem v poz., v levo Terezín a Labe s Litoměřicemi, Prosmíkem a Mlikojedy; Litoměřice částečně nám zakrývá Radobýl, v jehož popředí vidíme Malé a Velké Žernoseky; k SV. za těmito Kamýk, v l. přes Hrádek přenáší se zrak na Bukovskou H. (Zinkenstein), zadněji spatřuje se Hradisko. Dl. Hora v pozadí se Sedlem a Ronovem a nejzadněji Bezděz. K S. přes Praskovice a Libochovany údolím Labe vidíme Deblík, za ním Ostrý a nejzadněji Děč, Sněžník. K SZ. vystupuje Kletečná s Milešovkou, na jichž úpatí vidět Velemín i Milešov, v pozadí pak hřbet Krušnohorský s Komáří Vížkou a Nakléřovskou kaplí. K Z. skupina malebných vrchů se zříceninami: Ostrý, Košťálov, Klapý s pozadím rozptýlených vrchů u Loun. — Nechceme-li se stejnou cestou vrátiti, můžeme sestoupiti buď do *Oparna* (za 30 m.) nebo do Bilinky (30 min.) odkudž za 45 min. dostaneme se do Lov.

4. **Oparno a údolí Oparenské.** Výlet možno spojiti dle č. 3. s výstupem na Lovoš. Přímo jdeme jako při č. 3. do Lhotky, však dále silnicí ještě čtvrt hod. do *Malých Žernosek*, kde prý Templáři míval klášter. (Nitzeova vinárna). Před vsí od kaple v levo odbočuje cesta do *údolí Oparenského*, skvostné partie s lesnatými boky; po 35 min. *Císařský Mlýn* (rest.), kde odb. v l. přes *„Psí schody“* cesta na Lovoš; dále Švýcarský Mlýn; v l. za 10 min. v nejromantičtější partii ves Oparno se stejnojmennými zříceninami u Černodolského mlýna: Zříc. hradu *Oparna* nalezají se na výběžku Lovoše. Rest. Půvabná vyhlídka na údolí. Hrad zbudovali okolo r. 1300 rytíři ze Vchynic. Zničen byl nejspíše v bojích za Jiřího Poděbrada. Od r. 1520 již pustým se připomíná. — Vrátivše se do údolí, nechceme-li zpět nebo přes Lovoš, dáme se buď k stanici

Oparno, nebo údolím v levo vzhůru podle několika mlýnů za 40 min. do *Velemína*, po případě odtud zpět do Lovosic nebo ze stanice Milešovské.

5. **Milešovka.** Kdo nechce použíti dráhy až do stanice Milešov-Chotiměř, může výlet spoj. s návštěvou Lovoše a dáti se dále přes Oparno a Velemín, nebo přímo přes Oparno dle č. 4. z M. Žernosek. Přímo z L. vede silnice s pěkn. vyhl. na okolní vrchy přes Bílinku a Velemín do Milešova (10 *km*). Nejlépe se tato partie provede, jede-li se až do Bořislavi, odkudž je výstup na Milešovku, o hodinu kratší za to návrat směřuje k stanici Milešov-Chotiměř. Dále viz při trati III. c.

Další výlety viz ve směru připojených želez. odboček.

B. *Odbočky z Lovosic.*

I. b. Plavba po Labi od Lovosic do Podmoklí.

Opouštějíce Lovosice parolodí k S. se ubírající vstupujeme do nádherného údolí Labského, jemuž mohutnou bránu s leva tvoří Lovoš, s prava Radobýl. Nížina, v níž v pr. za řekou leží drobné *Píšťany*, v l. pak při trati *Lhotka n. L.*, znenáhla se zužuje k *Malým Žernosekům* (v l.) při Ústí potoka Oparenského, na proti nimž v pr. objeví se malebně položené

Velké Žernoseky (stanice) s proslulými vinicemi, v nichž zdaleka malebně se vyjímá vinohrad Marianský s úhledným domkem a kapličkou. Na mírném pahorku výpíná se pěkný goth. kostelík z r. 1516, r. 1884 opravený se zvonem z r. 1534, Vilémem Kamejským ze Lstiboře pořízeným. Velice zajímavé jsou prastaré skalní sklepy vinné, přístupné na požádání. Největší sud na 312 věder (zv: vévoda Brabantský). V pozadí za Žern. vystupuje v l. Straziště v pr. Kamýk se zříc. (Další viz traf I. c.).

Obrátivše se řekou v l. spatřujeme vrch *Dobrý* (311 *m*) nad údolím Oparenským s vinicemi na svahu, přes který z M. Žernosek vede t. zv. pruská silnice, r. 1778 Prusy do Chotiměře trasovaná; v pr. proti němu nad Kalvarií (s 3 kříži) *Hrádek* (268 *m*), tvořící svými srázy při řece úzkou *branku Žernoseckou* (porta bohemica). V místě tom vystupují na den zajímavým způsobem prahory, s obou stran rula, tvořící malebné partie *„na Skále“*, provázená v pr. břidlicí a na Hrádku amfibolitem a křemenem. Úzkým, skoro $^1/_2$ hod. dlouhým průsmykem klestí si cestu po obou březích tratě železniční. Za brankou Žernoseckou, když blížíme se v l. k stan.

Litěchovice, oblíbenému Ls. ukrytému v sadech na úpatí Dobrého a Kubačky, rozšiřuje se opět na pr. dolina Labe k Libochovicům kol do kola sady obklopeným. V l. tvoří

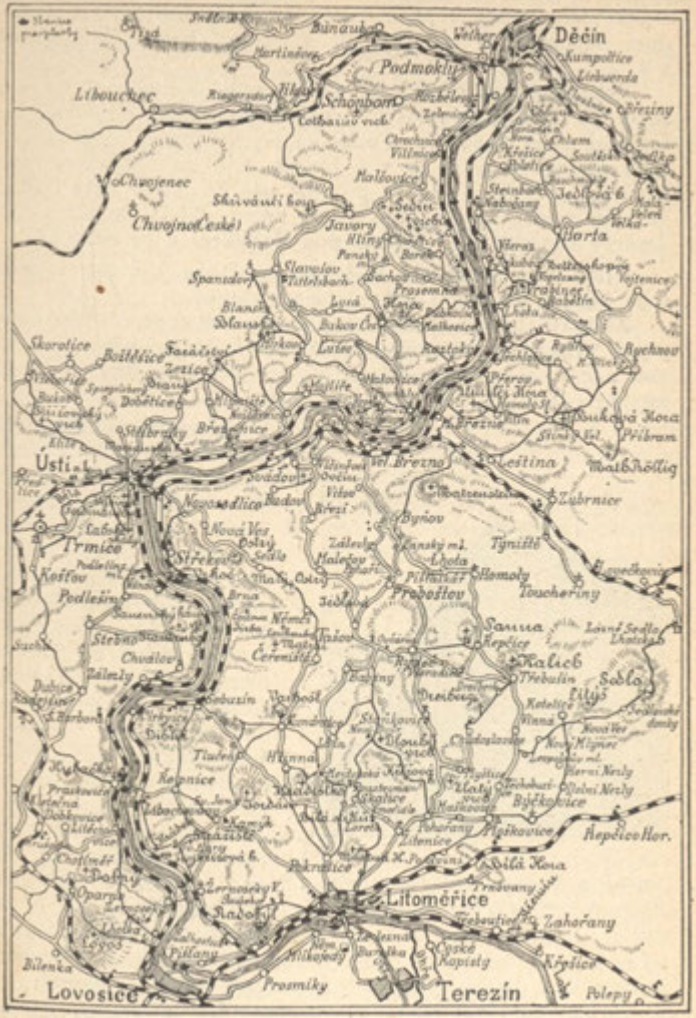

Mapa Polabí od Litoměřic k Děčínu.

pozadí vrchol Kletečné a spatřují se výše na úpatí Kubačky Dubkovice; míjíce v pr. *Libochovany* (viz trať I. c) s pohledem nazpět, kde objevuje se v pozadí Klapý, blížíme se v l. k

Praskovicům (stan.) již pod samou Kubačkou, na níž Josef II. zamýšlel založiti pevnosť podobnou Královskému Kameni, dnes Saskému. Podál na pr. vystupuje opět zříce-, nina Kamýk a vedle ní v l. Jordán, v l. za Kubačkou oba Debusy. Při další plavbě provází nás po pravé ruce Deblík se hřbitovem Cirkvickým. Proti němu objeví se na chvíli *Dubský* kostelík, pak míjíme pod Deblíkem v pr. stanici

Cirkvice, u níž údolí labské opět se zúžuje,; v úzké jeho kotlině po chvíli v l. spatříme stanici

Zálezly (Ls, Lz.), také stan. dráhy státní, starou ves s četnými villami a úhlednými domky na l. břehu; záhy na podzim užívá se tu hroznové kury. Ve sváteční dny bývá tu mnoho výletníků. Naproti leží zast.

Vrkoč u Vanova. Dle fot. c. k dvor. a kom. fotogr. J. Eckerta.

Sebuzín, také stanice dráhy sev. Zde zřízeno bude 12. plavidlo polabské s jezem jehlovým. Malebná kotlina obklopena s l. strany proti Cirkvici horou *Mindlovou* (363 *m*), za Zál. *Černavou* (508 *m*) a v l. od ní Wankenem v pr. v údolí za Sebuzínem zvedá se *Krkavčí Skála* a nad ní lesnatý *Varhošť* (Kupa, 640 *m*) s výběžky *Machou* (s chýší) zvanými. Obepluvše stanici a ves Sebuzín obracíme se k S. míjíce v pr. rokli Rytinu a za ní Matrý, v l. úbočí táhlé Vanovské Hory; po dvou *km* vybíhá tato k řece čedičovými sloupy, jež nesou jméno *Panenská Skála* (pod nejvyšším bodem Van. Hory, zvaným Staudenberg 553 *m*), naproti pak zvedá se Skřivánčí Hora (Lerchenberg 622 *m*), od niž vybíhá k řece *Čertova Jizba* (557) nad víškou a zast. parolodí

Brnou, při ústí divokého údolí Pručelského, nad nímž

k S. zvedá se *M. Ostrý* (542 *m*). Labe obracejíc se poněkud k SZ. zatáčí v l. k zast.

Vanovu, proti níž v pr. vyvyšuje se *V. Ostrý* (585 *m*), snižující se k strmým skalám, na nichž brzy v pr. spatříme malebné zříceniny *Střekova;* však hned za Vanovem v l. upoutá nás pamětihodná čedičová skála *Vrkoč*, se sloupy čedičovými paprskovitě sbíhajícími, za níž nalézá se často navštěvovaný *Vanovský vodopád*. Po l. břehu provázejí nás boky *Labských Hor* čili Bílé stěny končící nejseverněji nad Ústím *Výšinou Humboldtovou a Ferdinandovou*, kdežto v pr. hned za Střekovem údolí se šíří činíc tu místo nádraží Střekovskému, za nímž zvedá se Sedlo (Sattelberg). V l. objeví se

Ústí, kde projektováno jest 13. (poslední) plavidlo s jezem jehlovým, za nímž strmá *Marianská Skála* své témě zvedá. Labe podle rozložitého nádraží a přístavu s četnými loděmi, jimiž hlavně hnědé uhlí, cukr, obilí (ječmen) a ovoce se vyváží, zatočí se k východu; plujeme mezi překladišti a četnými závody továrními v pr. podle Kramolné pod Sedlem a dále pod Kamennou Horou podle vsi Olšinky (Wolfsschlinge) s tov. na lučebniny ku stanici

Březnici (Schönpriesen) s velkou českou menšinou na úpatí Vinného Vrchu. Míjíme v l. zámek hr. Kolovrata s parkem a za žel. zastávkou Svadovem (v pr.) stihneme stanici parolodní (v l.)

Neštěmice-Svadov s velkou rafinerií cukru při ústí pot. Ryjického, jenž přichází údolím od zříc. hradu *Blanska*. Minuvše tuto spatřujeme v pr. *Valtířov*, kde ve hrobce hrabat Chotkův odpočívá poslední český purkrabí Karel hr. Chotek; naproti spatřujeme ves *Mojžíř* a nad ní zbytky tvrze *Vesenštejnu;* na znělcové kupě Schuhwenze sv. nad Mojžířem zřízena *Cís. vyhlídka*. Oblouk em okolo Valtířů, jenž nám na chvíli zastírá výhled, zatáčíme podle parolod. zast.

Veselí (v l.) pod *Kozí Vrch*, pamětihoduý svým útvarem i květenou; v pr. proti němu otvírá se nám výhled na stanici *Velké Březno* s mohutnou *Kočicí Hlavou* a *Pustým Zámkem* v pozadí. Odtud odbočuje nyní nová dráha k Verneřicům a Ouštěku. Minuvše v pr. žel. stanici Velkobřez. obracíme se pod svahy Pust. Zámku (v pr.) k S. a stihneme u *Malého Března* (v pr.) stanici

Povrly (v l. při žel. stan. Neštědice-Povrly), kdež s l. strany ústí mal. údolí Král. Potoka, s pr. pak pot. Loužeckého, nad nímž vypíná se u při Labi rakvovitá *Umrlčí Hora* (Lechenberg č. Laichenberg, 456 *m*) s rozhl., výběžek

vzdálenější *Hory Bukovské* (Zinkenstein 684 *m*) nejvyšší v celém pásmu poľabském. V l. stihneme stanici

Roztoky (Rongstock), u pamětihodného ostrůvku prahorního, jenž v těch místech je nejzazším výběžkem Rudohoří a druhdy i dolováním na leštěnec stříbrnatý byl znám. Od Roztok po l. břehu táhne se k S. Sedmihoří, v pr. pak podle malé vísky *Přerova* (Pschirau) a *Horní Lhoty* blížíme se k stanici

Těchlovicům (s odb. školou loďařskou), za nimiž otvírá se nám v pr. zajímavý výhled na význačný *Vrabinec* (Sperlingstein), jehož výběžek *Špičák* zv. stihneme při Labi minuvše ještě v pr. *Lhotu Dolní* při ústí údolí Rychnovského, proti němuž v l. objevují se

Dubkovice se zajímavým průmyslem (výr. křemič. barev). V pr. přes přívoz zastávka sev. dráhy Jakubov, za níž vidíme *Panenský Skok* čili Dívčí skálu s 3 kříži, odkudž prý do Labe vrhly se 3 dcery rytíře Vrabineckého; za ním při ústí tunelu leží ves *Nebočady*, za kterou údolí se rozšiřuje. V l. mijíme při Pan. Skoku žel. zast. Dubkovickou a *Choratice* stihnuvše parol. stanici

Malšovice. V pr. otvírá se nám výhled již na vrchy okolí Děčínského; v pr. Jedlová Hora (Tanbuš), v l. od ní k S. Chlum (Kolmen), v dáli viděti již i Děčín, po l. ruce *Chmelnice* (Hopfen-Garten), pod níž v l. leží žel. zast. *Vilsdorf*; za tímto vystupuje na l. před námi *Kněží Hora* (Pfaffenberg) s kaplí sv. Jana a hrobkou hr. Thunův na úpatí, v pr. dvůr Slavíkov (Mirabell) hr. Thuna. V popředí zvedá se *Děčínský Sněžník*. Tu kyne nám již poslední parol. stanice před Podmokly

Rozbělesy, které již s Podmokly souvisí.

Tuto naznačeny jen dojmy, jež nabízejí se turistovi za pobytu jeho na lodi. Podrobnosti a výlety po obou viz níže při pokračování trati I *a* (levý) a při trati I *c* (pravý břeh).

I. d. Lovosice. Čížkovice. Libochovice.

Z Lovosic (str. 45) vede nás trať (otevř. 1892) k JZ. nejprve okolo cukrovaru (v l.) podle silnice Třebenické (v pr. vyhl. na Lovoš a za ním na Milešovku) ke vsi a zast. (v l. cukrovar kníž. Schwarzenberka) k

Sulevicům (7. Č., 363 N.), rodnému sídlu Kaplířů ze Sulevic, po jichž sídlišti není tu však stopy.

Oblíbené výletní místo Lovosických (2 *km*); hostinec Krugův. Před vsí směrem k Lov. deska, připomínající bitvu z 1. října 1756.

Za zast. opouštíme silnici Třebenickou zahýbajíce podle pot. Modly k J, kdež stihneme po 2 *km* stanici

Čížkovice (15. Č. 642 N.), obec se zámkem a pěkným parkem druhdy Tschinklovým. Farní kostel Svatého Jakuba z r. 1675.

za které Sul. velmi utrpěly. Směrem ke Vchynicům rozsáhlé předhistorické naleziště. — Na Košťálov odtud 45 min. (Viz str. 46.)

Výlety z Čížkovic.

1. **Po hranici národnostní do Německých Kopist** možno odtud učiniti zajímavou procházku přes *Želechovice* (54 Č., 152 N.) s ložiskem křemenitého písku, jež využitkuje se pro výrobu zboží skleného a hlíněného, k *Sířejovicům* (34 Č., 311 N.) s kostel. sv. Bartoloměje, v němž náhrobky Kaplířů ze Sulevic a za nimiž nedaleko na výšině vypíná se úhledný lov. zámek *Vindsor*. Tu možno vystoupiti na *Malý Vršek* nebo kopec *Kohout* (Hanberg), s něhož je pěkná vyhlídka na vrchy v údolí Modly i na skupinu Milešovky s Kletečnou a Kubačkou a vrchy Litoměřické. Pod Kohoutem stihneme prastarou českou již ves *Keblice* (568 Č.), statek města Litoměřic.

2. **Klapý** č. *Hasenburk* dostihnouti lze odtud přes Sedlec a vystoupiti na vrchol ($1^3/_4$ hod.). — Lépe za 45 min. ze stan. Úpohlav.

Trať směřuje ďále k J. podle *Želechovic* (v l.) přes Modlu 3 *km* do české obce

Úpohlav (363 Č., 2 N.), odkudž na zříc. Klapý stihnouti lze přes českou ves Slatinu za $1^1/_2$ hod.

Překročujíce opět hranici národnostní stihneme mezi českými vesnicemi Černivem (v pr.) a Chotěšovem (v l.) stanici

Chotěšov, odkudž možno na Klapý vystoupiti za $1^1/_4$ hod., dáme-li se v pr, přes. Černivo do Slatiny; avšak i při tomto místě nalezá se nejblíže následující stanice

Klapý-Slatina. Od stanice v údolí Dlažkovického pot. jest 25 min. v pr. do Slatiny, odkud je nejblíže a nejlépe vystoupiti na

Klapý č. *Hasenburk*, čedičový kopec (413 *m*; na jižním svahu lomy s pěknými čedičovými hranoly) prosluly katastrofou z roku 1898, jež stihla na úpatí osadu Klapý sesunutím vrchních vrstev jílovitých po čedičovém svahu. Na vrcholi nepatrné již zříceniny hradu, z nichž tak zvaná bílá (z pískovce budovaná) a černá dolní věž (z čediče) byly r. 1888 nákladem panství libochovického opraveny. Hrad, původně Klepy zvaný, povstal v dobách dávných, blíže neznámých a přiléhalo k němu druhdy i městečko s kostelíkem, které však již v 16. století jako pusté se uvádí. R. 1336 nabyl jej od krále Jana koupí Zbyněk Zajíc z Valdeka, jenž nazval jej Hasenburkem. Hrad odolal i návalům dob husitských, ještě na počátku 16. století byl v stavu obyteln
ém však schudli Zajícové neměli na opravy peněz a když hrad r. 1568 s Libochovicemi na Lobkovice přešel, byl již spustlý. Okolní lid mnohé pověsti o hradu si vypra

vuje. Skvostný je s vrchole pohled na Středohoří, jmenovitě na skupinu Milešovskou, za níž rýsují se Krušné Hory s Komáří vížkou u Krupky. V popředí Třebenice s Koštálovem. V l. od Mileš. skup. Hradišťanský vrch s Hrádkem a Horou, dále pak i Bořen a vrchy lounské (Milá, Hoblík) je viděti; v pravo vrchy Litoměřické s Radobýlem a Litoměřicemi v popředí, za nimi Sedlo, Ronov, Vlhošť, v dálce Ralsko a nejzáze Ještěd, před ním Bezděz se starým Perštýnem; na východ Říp, k jihu Libochovice a údolí Ohře, v pozadí pak za jasna Praha. — V osadě Klapý, ze značné části po katastrofě roku 1898 znovu vystavené, býval ve farním chrámu votivní obraz pp. ze Slavětína z konce 14. stol. Z Klapého vede silnice do Libochovic (45 min.). —

Konečnou stanicí dráhy tvoří prozatím

Libochovice město n. Ohří (3000 ob.), středisko panství Hasnburského (nyní Libochovického,, rodiště Jana Ev. Purkyně a dobré východisko pro památnou část českého Pohří.

Hostince; U třech lip a u Černého orla.

Památnosti města: *Děkanský chrám Všech Sv.* starého zal., však roku 1542 přest. a v nynější podobě z r. 1700. *Zámek*, r. 1560 na místě tvrze, v husitských válkách spustlé, vyst., z kteréž doby jen kaple a věž na sev. straně se dochovaly. Před zámkem pomník Jana Ev. Purkyně z hořic. pískovce od Strachovského. Ostatní budovy v l. 1683—89 vystavěny Ant. de Porta. U zámku *angl. park* s velkolepou skupinou 200 mohutných dubů, fontány od Mithofera. Před městem hřbitovní *chrám sv. Vavřince* z r. 1601, v nynější podobě z roku 1700, při němž pohřbeno mnoho saských a francouzských vojínů padlých v bojích o posloupnost roku 1741 v zdejším okolí.

Na zámku lib. vládl ku konci 16. století Jiří Popel z Lobkovic, týž jenž zprvu přehorlivě protestantské obyvatelstvo ku katolictví obracel, pak v nemilosť Rudolfa II. upadl, v Kladsku vězněn a r. 1607 na Lokti utracen byl. Po něm užíval statků těch sedmihradský kníže Zikmund Bathory, rovněž do žaláře uvržený. 1611 ujal Libochovice Adam ze Šternberka (též Budyni) horlivý přívrženec Ferdinandův za odboje r. 1618. R. 1661 Libochovice i se zámkem vyhořely (již po druhé) a chrám ještě roku 1676 byl pustý, kdy postoupeny Libochovice Dietrichštejnovi, za něhož zámek po novém požáru města znovu vystavěn. R. 1800 vyhořelo znovu celé město kromě zámku, kostela, fary a židovské čtvrtě. 1850 vymřeli Dietrichštejnové a panství přešlo na Herbersteiny. V zámku r. 1774 opraveném, narodil se (v rohovém pokoji v přízemku) 17. pros. 1787 Jan Ev. Purkyně. R. 1887 zemřel v Libochovicích básník Rud. Pokorný, manžel vnučky Purkyňovy.

Výlety z Libochovic.

1. **Klapý.** Silnicí do Klapýho 45 min. s vystoupením na vrchol 1 hod. Podrobnosti na str. 52. Sestup přes Slatinu k trati do Losovic.

2. **Údolím Ohře do Koštic**, po

případě dále přes Slavětín do Loun (21 *km*) jako na str. 44) s požitkem prohlídky zajímavých, starobylých i malebně položených osad a poměrů geologických.

3, Šebín, les. hřbet se stopami hradu Šebína na Livousy. Přes řeku do Poplzí (odkrytý profil vrstev křídových) a odtud cestou po hřebeně rovnoběžně nad řekou na Horu a dolů do Livous (1½ h.). Další viz na str. 44).

4. **Budyně n. Oh.** Podle Ohře (spoj. pošt.) 8 *km*. Další na str. 42. Přes Budyni možno konati zajímavý výlet po Ohři až do Terezína přes památné Doksany a Brozany spětným směrem dle str. 44.

5. **Peruc**, přes Poplzí a Evaň po již. svahu Šebína 8 *km*. Kdo učiní výlet na Klapý a do Šebína, může prodloužením na Peruc stihnouti k dráze Buštěhradské. (Další viz trať II.)

Od tratě Lovosice-Libochovice odbočuje v Čížkovicích trať nová přes Třebenice k Obrnici.

I. e. Čížkovice-Obrnice.

Spojení jest od Obrnic celkem výhodnější nežli od Lovosic, kdež k účeli tomu ranních rychlovlaků z Prahy nelze s výhodou použíti. Trať odbočuje z Čížkovic (str. 52) k JZ. s výhledem v pr. na Košťálov do

Třebenic, výstavného městečka nad Modlou s českou většinou (dle sčít. 1000 Č., 480 N.), jíž v čele stojí zasloužilý MUDr. Pařík a jíž sváděti jest těžké boje s renegaty vedenými pověstným agitátorem Tittou. Národní organisace přihlíží ke vzrůstu průmyslu, jenž tu jmenovitě zřízením továrny na zužitkování a zpracování ovoce pevnou kotvu získal. Město spočívající prostřed sadů jest útulným Ls., ležícím poblíž lesů košťálovských a kostomlatských (¾—1 h. vzd-), jež také četné vábné výlety do okolí umožňuje a jež zasluhuje být českým výletníkům zvlášť vřele doporučeno. *Starobylý gothický kostel farní* s četnými starož. náhrobky chová dvě umělé alabastrové řezby. Na faře vzácný a skvostný *gradual kališnický* od Matouše Ornyse z Lindperka r. 1574 malovaný. Zajímavá *sbírka starož.* v městském museu Broušení granátů. *Továrna na zužitkování ovoce.*

Hostince: Hot. Stříbrný (4 pok.) u radnice (3 pok.) host. Černého a Henkeho (u dvou líp stud. nocl., Germania, něm. spol. dům.)

Třeb. připomínají se r. 1228 jako město poddané klášteru svatojírskému. Zikmund zapsal je Kaplíři ze Sulevic. Po bělohor. bitvě konfisk. Dvořeckému z Olbramovic a vráceny klášteru, jemuž patřily až do zrušení. V Tř. narodil se (1770) známý dvorní sochař saský Jan Pettrich, jenž r. 1844 zemř. jako professor umělec. akademie v Drážďanech. Ve hřbitovní kapli nalézá se od něho věnovaný Kristus na kříži v pěkném provedení.

Kromě utěšených procházek údolím Modly prostřed krásných sadů, poskytují Tř. svým rozvětvením cest a silnic

k Lovosicům, Bilině, Libochovicům atd. možnosť četných vděčných výletů a odporučují se proto také jako výhodné české středisko turistické!

Výlety z Třebenic.

1. **Košťálov.** Silnicí lovos. do Jenčic a v levo přes Košťálov na vrchol (1 h.). Další viz na str. 46.

2. **Skalka a Přípek** (Sutomský vrch). Buď spojíme výlet s vych. na Košťál a dáme se s vrchole znač. cestou k SZ. přímo do Sutomi, zde vystoupíme na vrchol a zpět přes Skalku a Vlastislav (viz str. 46) vrátíme se do Třeb., což vyžaduje celkem $3^1/_2$, s odboč. k pramenům Modly 4 hod., anebo z Tř. přímo údolím Modly mezi Košťálovem (v pr.) a Vršetínem (v l.) 25. mín. do něm. vísky *Teplé* se želez. pramenem pod Marianskou kaplí z r. 1854, jehož až do pol. tohoto stol. pro lázně se používalo. Ke kapli skoro každou neděli přicházívají procesí. Hlučná pouť bývá tu v den Navšt. Panny Marie. V kapli mar. obraz z Modelské kaple sem přenesený; dále silnicí vidíme před sebou již z dál. štíhlou věž Skalky, v pr. mineme osadu Dřínek a bažantnici s procházkami, za niž vyniká kostelík s farou sutomskou; po 15 min. jsme ve *Vlastislavi* (str. 47. host. Schlüsslův), odkudž nás dále vede cesta 25 min k zámku Skalce (ze 17. stol) se zříc. nad ním $^1/_4$ hod. a na Přípek jako na str. 46.

3. **Milešovka.** Sledujeme stejnou cestu do Vlastislavi (40 min.) jako při č. 2., odkudž dále vede nás Bilinsko-Kostomlatská silnice 30 min. do *Mrsklesů* na úpatí *Hory* (686 *m*) a dále přes *Lípé* do *Nedvědic*, kde prý Běla v VIII. stol. zabila 2 medvědy a zde dvůr tak nazvaný založila, odkudž dáme se v pr. podél Kocourova a údol. mezi Lhotou v l. a zříc. Ostrým (v pr.) do Milešova (11 *km*. Dále viz při tr. III.) nebo: 2) z Vlastislavi přes Skalku a Březno do Velemína (8 *km*) a odtud na Míl. jako při tr. III.

4. **Hora,** vrchol nad Mrsklesy se skvostnou vyhl., nejlépe je přístupný jdeme-li jako při č. 3. přes Vlastislav do Mrsklesů a zde vystoupíme vzhůru ($1^3/_4$ h.). Od vesnice dáme se na SZ. svah k malému borovému lesíku, odkuž vede vzhůru cesta mírně stoupající.

5. **Hradišťany** (Radelštejn). Výlet možno spojiti s návštěvou Hory dle č. 4.; s Hory sestoupíme do Lhoty ($2^1/_3$ hod.), odkudž za $^1/_4$ hod. dostaneme se na silnici Skalickou (kdo jde z Mrsklesů přímo přes Lhotu ušetří $^3/_4$ h.) Po skalické silnici v pr. jsme hned u hájovny, od níž dovede nás široký průsek za 40 min. přímo na vrchol (750 *m* ochr. chýše), ukončený plošinou s bujnou vegetací, na niž pozorují se 2 *m* vysoké dvojité valy z čedičových, volně složených balvanů utvořené. Vyhlídka částečně stromovím rušená je nejlepší od ochr. chýše na již. str. Jinak ale poskytují svahy zvláště ku konci května a poč. června mnoho zajímavosti botanikovi. — Také možno výl. spojiti s návštěvou Hrádku dle č. 6., s Hrádku pak sestoupiti do Děkovky a dáti se odtud ke Skalici, u Skalice v pr. a po silnici k hájovně a dál jako výše.

6. **Hrádek čili Oltářík.** Buď přes Vlastislav jako při čís. 2. a odtud do Děkovky ($1^1/_2$ hod.) nebo silnicí Třebívlickou na Obřit a přes Netluckou myslivnu do Děkovky ($1^1/_4$ hod.) Nad Děkovkou na strmém čedičovém útesu zvedá se Hrádek, dříve Oltářík zvaný, zřícenina hradu, jenž za dob husitských patřil Vršovicům, ku konci 15. a poč. 16. století Ilborgům, však opět přešel v ruce Vršoviců. Od r. 1612 uvádí se jako pustý. Pěkná je odtud vyhl. na okolní horské kužele, na nichž asi 15 zříc. lze napočítati.

7. **Blešenský čili Dlouhý Vrch.** Výlet lze spojiti s návšt. Hrádku

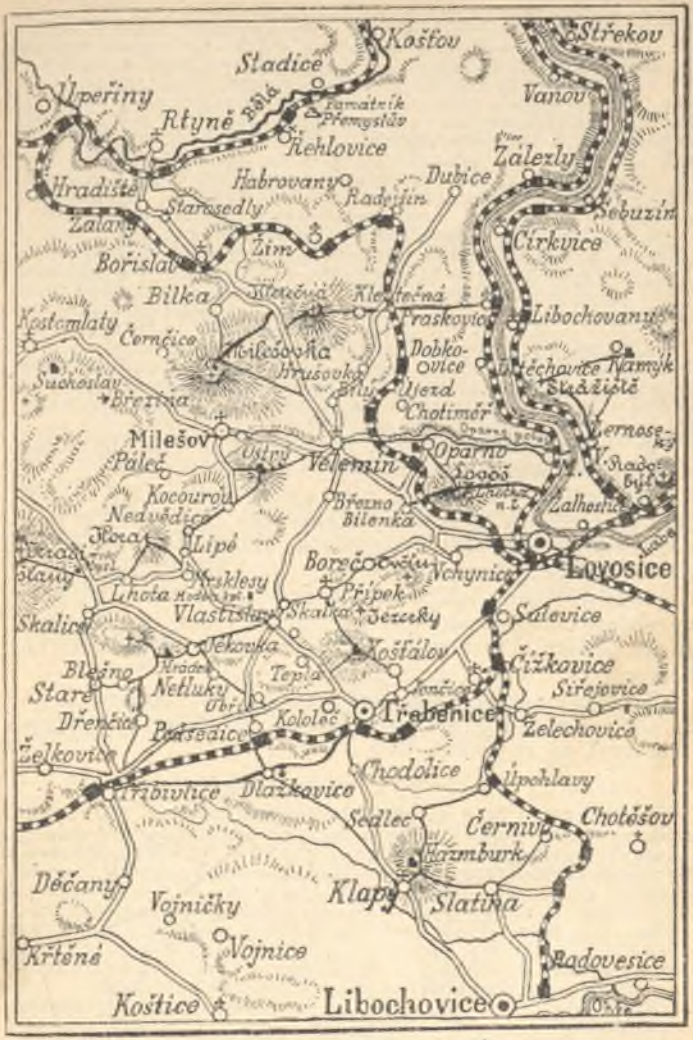

Třebenice a Lovosice jako střediska výletů do Středohoří.

dle č. 6., dáme-li se od Hrádku ku Kostelíku sv. Jana; na sev. svahu vrchu Blešenského vystavenému (r. 1722), což vyžaduje ½ hod. Za kostelíkem dělí se cesty: v l. do Blešna, v pr. 1½ hod. na hřeben, jenž poskytuje překvapující rozhled, z nejkrásnějších ve Středohoří. Na Dl. Vrch a Hradišťany k S. a k Z. na Vrchy Lounské, jež od Milé k Hobliku, na Chlum a Kašov tvoří malebný oblouk. k J. a JV. otvírá se výhled do vnitra Čech, kde k JV. vyst. Říp a Hasnburk, na V. pak Košťálov a blízký Hrádek, v pozadí Sedlo a Bezděz; k SV. Lovoš a blíže Ostrý s Milešovkou.

8. **Ostrý** (zříc.) Stejně jako při čís. 3. až do Kocourova; odtud k úpatí v pr., kde na vrchol k zřícenině vede průsekem značená cesta 2½ hod. Výl. možno ovšem spojiti s návštěvou Miléšovky. (Další viz při tr. III.

9. **Granátové jámy u Chrášťan.** Po silničce Libčeveské dojdeme za ½ hod do Chrášťan, jedné z 13 obcí, v jichž okolí granát se dobývá a také jámy gran. dobře lze si prohlédnouti. V těchto dolech je celkem asi 142 majitelů gran. polí, kteří při tom zaměstnávají asi 400 dělníků. Ročně těží se granátů za 80.000 zl. Naplavenina granátová vyváží se v okovech z jam a pláchne se pak a prosívá buď primitivně na strůmence a sítech nebo strojem Margoldovým. V naplaveninách vyskytují se také zkaměněliny starších útvarů; na př známo 225 druhů zkamenělin křídových.

10. **Klapý**, K J. přes Chodolice do vsi Klapý je ¾ hod.; však již před vsí odbočiti lze v levo k zřícenině (1½ hod.)

Z Třebenic vede nás trať k Z. se stálou vyhl. na pěkné partie středohorské k S. do

Podsedic, české obce s něm. menš. (s Doly 315 Č., 157 N.), jež tvoří středisko těžby a appretury granátové. Z Podsedic možny jsou přes Vlastislav a přes Děkovku výlety na Skalku, Přípek (Sutomský vrch), Ostrý, Milešovku, Horu, Hradišťany, Hrádek atd. jako uvedeny jsou u Třebenic. Také vysvětlení dolů granátových u Chrášťan (viz výše) stačí pro zdejší poměry. Trať vede nás podle silnice Třebenicko-Libčeveské do

Třebivlic, české obce (582 Č., 28 N.) se zámkem svob. zí. Oldř. Levetzové, kterou si Goethe, již 70letý tou měrou zamiloval, že si ji chtěl vzíti.

Výlety z Třebivlic.

1. **Blešenský Vrch** se skvostnou vyhl. jest této stan. nejblíže. Jdeme po silnici Třebenické ke *Granátové hospodě*, známé dobrou obsluhou a odtud v l. přes *Dřemčice* na Bleš. Vrch (¾ hod.) Vyhlídku viz výše. Výlet možno dle str. 55. prodloužiti přes Hrádek a Děkovku a Netluckou mysl. do Chrášťan, do Vlastislavi nebo na Hradišťany.

2. **Třebenice.** Do Třeb. kromě dráhy vede silnice přes Chrášťany a Kololeč, malou oklikou však můžeme tam s prospěchem dojíti též [přes *Dlažkovice*, starou farní ves (pův. Blažkovice) poněmčenou (32 Č., 239 N.). u níž v granátovém náplavu nalezen jedinkrát diamant. Kostel z roku 1675 stojí na místě star. stavby vlaského mistra Broglia. Pěkný zámek hr. Schönborna. — Odtud lze za 40 min. dojíti do Klapého a přes vrchol dáti se do Libochovic nebo Slatiny.

3. **Hradišťany** (Radelstein) jsou odtud nejpřístupnější po silnici skalické až k hájovně pod průsekem (viz str 55). Botanik drží se více Granátového potoka,

podle něhož najde zajímavou květenu (pod Hrad. Equisetum maximum, na vyšších bocích Cypripedium calceolus a p.). V náplavu potoka lze snadno najíti granátky. Přímá cesta 2 hodiny. S vrcholu sestoupiti lze buď k S. a dáti se v l. přes Razice a Kučlín do Bitenu (1¾ h.) nebo k JZ. přes Mokov do Měrunic (1½ h.). — V Měrunicích flecovité uložení vrstev granátonosných, nyní opuštěné (viz str. 10.).

Trať sleduje dále směr silnice Libčeveské; u blízké zastávky *Židovic* obrací se k JZ. do stanice

Libčevsi (67 Č., 577 N.) s dvorem kníž. Mor. Lobkovice a sušárnou na řepu.

Je tu starobylý chrám sv. Jana Kř. ze 13. stol. s románskou věží a lodí a goth. presbyteří; uvnitř staré náhrobky, jeden vkusně polychromovaný některého pána z Vřesovic. Za posl. stavěními k silnici Třebenické prostírá se staré pohřebiště, kde nalezeny byly kostry s bronzy a náramky skleněnými a lignitovými. Půl hodiny vzdáleny jsou *Želkovice* až do pol. toh. st. úplně české s románským kostelem sv. Petra a Pavla, roku 1853 přistavbou lodi znešvařeným. Uvnitř goth. sanktuarium z nov doby. V ně na apsidě hlava Turka. Od kostela pěkná vyhl. Z *Libč.* možno na *Hradišťany* přes Řisuty podle Liškové Hory.

Před námi k J. objevuje se panorama lounských vrchů, nejdříve Hoblík, pak Raná, později Milá, pod níž staneme ve stanici

Vodolicích (79 Č.. 86 N.), odkudž snadno na Milou (509 *m*) lze vystoupiti. (Bližší viz při trati II.) Trať obrací se odtud k SZ. na poněmčený

Skršín (zastávka, 39 Č., 200 N.) a podle *Sedlce* spojuje se v

Obrnici s tratí Buštěhradskou (viz trať II.). —

Lovosice. Milešov. Teplice.

Tato odbočka jakožto nejkratší spojení Prahy s Teplicemi probrána je níže při tratích Teplických jako trať III. c.

I. f. Lovosice-Žalhostice, Litoměřice. Ouštěk. Čes. Lípa.

Trať překročuje Labe v místě, kde nad sebou zřídí se dvě komorová plavidla, z nichž dolní nadrží vodu k Litoměřicům, horní pak nad Litoměřicemi. Povšimnuvše si těchto velkolepých staveb, staneme na úpatí *Radobýlu* (v l.) u *Žalhostic*, odkudž přímo na Radobýl lze vystoupiti a podniknouti výlety směrem k V. Žernosekům, jež u Litoměřic budou uvedeny. V **Litoměřicích** křižujeme trať dráhy sz. Litoměřice samy tvoří středisko znamenitých výletů, jež budou vypsány níže při trati I. C. Sledujeme proto hned dále trať k Ouštěku, jakožto trať, jež z Prahy přes Lovosice umožňuje řadu výletů, druhdy na kratší dobu nemožných.

Za 38 min. dopraví nás vlak z Lov. přes Litom. do památihodných

Kalich, sídlo Žižkovo.

Ploskovic, starobylé vsi (306 Č., 182 N.) v rozkošném a úrodném údolí, do něhož Plosk. potok uměle sveden. Pamětihodností je nádherné sídlo císařské *zámek Ploskovický,* na poč. min. stol. velkovévodkyní Toskánskou v barokním slohu vyst, r. 1850 ve vlašském slohu obnovený a dílem přestavěný. Spatřují se v něm nádherné komnaty s malbami nástropními od Navrátila i se staršími malbami tímto umělcem opravenými, v kapli obraz sv. Jana Nep. od Kandlera, v jídelně bohaté barokní štuky; pod zámkem tři pozoruhodné skalní jeskyně s mythol. sochami a vodojemy pro koupele; v průčelí medailony nad okny od Levého, vásy od Karla Svobody *nádherný sad,* jenž zejména v době květu bezu a růží z blízka i z dáli hojně bývá navštěvován; při něm *pomologická zahrada akklimatisační.* Při silnici do zámku *Kaple P. Marie,* blízko které četní Švédové jsou pochováni. Nedaleko dvora pranýř z čediče, kde stávali nedbalí robotníci.

Ploskovice připomínají se již r. 1057. V 12. stol. patřily Hroznatovi; zakladateli kláštera Tepelského, jenž daroval je Křižovníkům. 1298 připomíná se tu komenda Johanitů, v níž usídlil se za dob husitských loupeživý rytíř Ješek z Ploskovic. Potom vystavěl si tu tvrz Jakoubek z Vřesovic, jemuž Zikmund zboží Plosk. zapsal. Pak vyplatili je Křižovníci, ale sami znovu zastavili: ku konci 15. stol. vládl tu Václav Adam z Drahonic, jenž lid robotami sužoval; byv pak lipdem vzbouřeným, jenž dal se v ochranu Daliborovi z Kozojed; obležen, poddal se, však Dalibor zemskou vládou k soudu pohnán na věži na hradě pražském po něm přezvané uvězněn a 1498 od-

souzen k smrti a stat. Drahonický pak Plos. Zdeňkovi Lvu z Rožmitála odkázal, po němž tu četní jini se vystřídali, až r. 1805 koupil je arcik. Ferdinand Rakous., později velkovévoda Toskánský.

Výlety z Ploskovic.

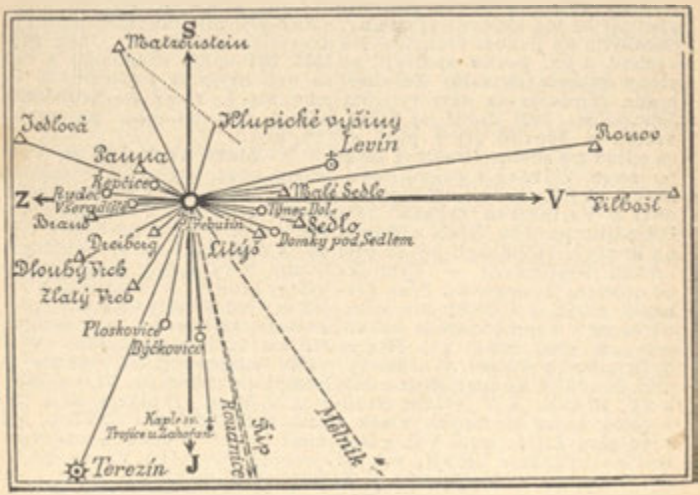

Vyhlídková hvězda s Kalicha.

1. **Byčkovice**, obec 10 min. východně od Plos. ležící, k niž tyto jsou přifařeny s farním kostelem r. 1835 zbud., jemuž Leopold II., velkov. Toskánský daroval oltář. obraz z galerie toskánské ve Florencii, jejž svým časem Napoleon I. do Paříže dal odvézti. Ve škole soukr. sbírka starožitností u říd. učitele Houdka. Nad vsi k vých. *Viničná Hora* (254 *m*) poskytující překvapující rozhled.

2. **Sedlo.** Do Byčkovic (10 min.) odtud v l. silnicí po úp. Vin. Hory až k cestě, která v pr. okolo vrchu vede do Soběnic. Jdeme jen ke kapličce a v l. od této 10 min na Dol. Nezly, odtud pochází známý něm. posl. Krzepek, po dalších 10 min. stihneme Horní Nezly; několik min. za těmito rozc.; zde v pr. na Neuhäusel (mysl.) odkudž za 20 minnt stihneme Sedlové Domky (Geltschhäusel, 1¾ hod.) Možno také jíti okolo výše zmíň. kapličky dále do Soběnic (45 min.) a odtud pěšinou lesem 40 minut ku Sedlovým Domkům. Od kraje lesa nad Sob. krásný rozhled. — Další viz při trati I. h. Sestup do lázní Sedla ¾ hod. —

3. **Kalich a Panna.** Z Pl. silk S. d[illegible]échobuzic (10 min.) v cíheln[illegible] nalézají se tu popelnice a kostrové hroby s bronzy, zde v pr. silnicí dále 30 min do *Vinného* a dál k S. silnicí podle pot. mezi Dreibergem (v l.) a Vinným vrchem v pr. 30 min. do **Třebušína** (Triebsch) na úpatí Kalichu. V Tř. kostel z r. 1711, zámek z počátku 18. stol. se zajímavým parkem. Třeb. byl ve 12. stol. sídlem Hroznaty zaklad. kláštera Tepel-

ského. Po bělohor. bitvě skonfis. Smilovi Kapliři ze Sulevic. Z obce vzhůru na Kalich (530 *m*, 1¾ hod.), jehož vrchol znělcový je rozeklán, severovýchodně vrchol nese malou Rs., (spíš jen ochraná chýše) jihozáp. gloriet.; hradu *Kalicha* spatřují se jen skrovné zříceniny, jmenovitě na jichoz. vrcholu. Na východ. a již. svahu spatřují se stopy kamenných valů. Založení hradu připisuje se něm. rytířům Johanitům. 1421 dobyl jej Žižka, zvětšil a upevnil jej i psal se se odtud z Kalicha. Hrad byl ještě po smrti Žižkově v rukou husitských, ač Zikmundem byl Sigmundovi z Vartnberka zapsán. 1434 byl majitelem jeho Vilém z Ilburga na Ronově. 1437 dobyli jej na něm Lužičtí (Šestiměstí). — Vyhlídka od glorietu je rozkošná. Přes Třebušín viděti k J. k Ploskovicům, od nichž v l. prostírají se Byčkovice, za nimi kaple sv. Trojice u Záhořan a Polabí, v němž vyniká Roudnice na úpatí Řipu a dále k JV. Mělník. K V. vidíme Sedlo s celou řadou drobných vísek a před nimi *Litýš*; mezi Vel. a Mal. Sedlem vykukuje Vlhošť, v l. od Sedla Levín a za ním Ronov. K S. Hlupické výšiny s Matzensteinem v pozadí. K Z. *Panna* s Řepčicemi na úpatí, v l. Rydeč a Všeradiště mezi Brandem (v l.) a Jedlovou (Tannbusch, v pr.) k JZ. Dreiberg. Sestoupivše do Třeb. (¼ hod.) dáme se v pr. silnicí 20 min. do Řepčice (Rübendörfel). V čed. lomu Trösterově vyskytují se velké drusy chabasitu.); zde v l. k myslivně a v pr. vzhůru na vrchol o 60 *m* vyšší nežli Kalich. Vyhl. je obmezenější a proto se řídčeji navštěvuje. Možno však z Třeb. místo do Ř. dáti se do Stankovic (se strany od Stankovic a Všeradiště činí groteskní skály Kalicha dojem lidského obličeje), odtud přes Dl. Vrch do Litoměřic 2¾ hod. nebo kratčeji (viz č. 5.) přes Zlatý Vrch do Plos. 2 hod. a učiniti tak pěkný výl. okr. Nebo možno také z Řepčice dále přes Proboštov do Vel. Března 2½ hod. Bližší viz u Lit. při I. c.

4. **Litýš**, nepatrné již stopy hradu na vrchu (487 *m*) nedaleko od Sedla s pův. rozhedem. 1432 drželi hrad pp. z Varteberka z nichž Sigmund r. 1438 v lidomorně na Helfenburku u Ouštěku zahynul. Přes leckteré změny byl hrad ještě na poč. 16. stol v držení pův. rodu, načež případl Dubanským při Ploskovicích zmíněným. Ještě roku 1532 byl úplně zachovalý a vzal za své nejspíše požárem. Z Pl. jako při č. 2. až do Neuhäuslu, odkud pak od jihu na vrchol (1¾ hod.)

5. **Zlatý Vrch** (433 *m*, vyhl. lešení, ochr. chýše). Z Ploskovic k S., však místo v pr. na Těchobuzice dáme se v l. 10 min. k rozc.; zde v l. k ovčínu, od něhož v pr. za 15 min. jsme na vrcholi (½ h.) Svahy hory známy jsou četnými nálezy bronzů, dolováním na zlato, jež tu před 206 lety také nalezáno; květena zajímavá a také entomolog nalézá zde uspokojení. Vyhl. velmi vděčná: K SZ. vidíme táhnouti se hřbet Dl. Vrchu, jehož jest Zl. Vrch výběžkem, až k Špičáku a Brandu nad Babinou, pod nímž v pr. vidíme Stankovice; rovně k S. viděti Pannu, pod ní Řepčice a Vřeradiště, za ní v dáli Děč. Sněžník, v popředí Myštice a za nimi Chudoslavice s Dreiberkem, za tímto vystupuje Kalich s Třebušínem, k SV. Sedlo a za ním v pr. Vlhošť a Ronov. V pr. v úrodné dolině Těchobuzice, Ploskovice, za nimi Byčkovice, Soběnice a Liběšice, v pozadí Starý Perštýn a Bezděz, v popředí za Byčkovicemi Záhořany s Křemínem, kudy otvírá se výhled na Polabí s Mělníkem, v pr. na Řip, Terezín a kus Poohří v popředí Litoměřice a Lovosice s Klapým v pozadí, v pr. Radobýl, Lovoš, Košťálov, zříc. Hrádek a Ostrý, Milešovka a nejzáze vrchy Lounské s Hradišťany a Horou v popředí — Sestup po případě znač. cestou přes Pohořany do Litoměřic 1 hod. (Viz I c.)

6. **Bílá Hora u Ploskovic.** (254 *km*) Z Pl. topolovou alejí 10 min. na Litoměř. silnici; touto v pr. po 10 min. přijde se na hřeben Bílé Hory k pomníku cís. Jo-

sela II. Zde tábořili v min. stol. Prusové po své porážce u Kolína. S místa toho je krásná vyhlídka k SV. na skupinu Sedla s Kalichem a Pannou se Zl. Vrchem, Dlouhým Vrchem a Krkavčími Kameny k Z. na Litoměřice a Terezín s Radobýlem, k J. Křemín a Polabí.

Trať sleduje dále směr silnice nad potokem Ploskovickým, mine stanici **Repčice Horní**, pro nás nevýznamnou, ubírá se dále s vyhl v l. na Sedlo a jeho okolí, míjí v l. Soběnice. Mladou a Chobolice dostihujíc stanici

Liběšice, městys (19 Č., 805 N.) na úpatí Sedla s par. pivovarem a par. sušením chmele. *Farní kostel* v nyn. pod. z r. 1855 obkl. zdí, v níž spatřují se náhrobky ze 17. a 18. století; proti kostelu při rybníku 5 soch z dob panství Jesuitův. *Zámek* vyst. Jesuity r. 1738 za dozoru Kil. Dienzenhofera; na zdi parku některé sochy z těch dob. Na hřbitově kaple sv. Fantiška Xav. z roku 1686 s pozoruhodnými freskami a dovedně řezaným dřevěným oltářem, jenž nese obraz od Hainsche.

V Lib. býval hrad pánů z Duban, jenž po bitvě bělohor. konfiskován a Jesuitům od sv. Klimenta darován, jimž zůstal až do r. 1776. Tito na jeho místě zámek vystavěli. 1679 zdržoval se tu Bohuslav Balbín. Roku 1723 a 1743 spadlo zde na 33 meteoritů až 3 *kg* těžkých. Pražský organista J. Kr. Kremer narodil se v Lib.

Hostinec u zlaté šestky.

Výlety z Liběšic.

1. **Sedlo.** Silnicí směrem k Lit. však u posl. domků v pr. přes Dolní Chobolice (10 minut) do Hor. Chobolic (20 min.); vsí v pr. a lesní cestou za 40 min. na vrchol. Nebo silnicí k S. až do *Trnobran* (20 min.), kde stihneme značk. cestu, vedoucí z pr. ze Zimoře v l. na Sedlo (1—1¼ hod.) (Další viz při trati I. h.)

2. **Litýš.** Jako při č. 1. až do Hor. Chobolic, zde však v levo 30 min. k *Sedlov. Domkům* (Geltschhäuseln), ležícím mezi Sedlem, Mlýnskou Horou a Litýšem, na který dostaneme se jdouce k sev. až k houštině, u které najdeme pěšinu vzhůru vedoucí (viz str. 61.) Na Sedlo jest z Domků výstup méně pohodlný nežli z Hor. Chobolic dle čís. 1. přímo.

Úrodnou krajinou, v níž všude kromě ovocných sadů hojně chmelnic spatřujeme, béřeme se podle Zimoře (Simmer), proslulé dobrým chmelem, do nedalekého již střediska chmelové tržby v této krajině, do města

Úštěku, nádr. rest. (Auscha, 12 Č., 2457 N.), vystaveného na pískovcovém hřbetu, tvořícím ostroh mezi souvodím potoka Haberského a Mukařovského. Město, jehož okoli slyne výborným chmelem »úšteckým červeňákem« a úšt. zelenáčem i vynikajícími druhy ovoce, činí prostřed sadů a chmelnic velmi vlídný a malebný dojem. Město má nejstarší telef.

státní síť v Čechách (z r. 1887), známk. síň chmel., několik síridel chmel.

Slovanské jméno města ukazuje na český jeho původ, jenž spadá asi do 11. stol., 1352 byla tu již značná pevnosť; jako město byl Ú. r. 1428 katolickými pány a roku 1467 lužickým Sestiměstím vypálen; poč. 16. stol. znovu byl opevněn. Několikrát vypleněn ve válce 30leté., za válek polských a francouzských. V Ú. narodil se zakl. pražského ústavu slepých dr. Al. Klar. — V Ú. býval hrad, jenž ve 13. stol. byl majetkem koruny. Později vládli tu Michalovici, pak pánové z Dubé. Husita Aleš z Dubé prodal Ú. Cardovi z Petrovic, jehož vnučkou přešel na Sezimu. Jan Sezima počátkem 16. století Úštěk opevnil. Po konfiskaci dostal se Jesuitům.

Památnosti místní: *Farní kostel sv. Petra a Pavla* z r. 1765—69 chová na hl. oltáři obraz od Škréty, na oltáři sv. Josefa sochu Spasitele od Ber. Seelinga. — *Pomník císaře Josefa II.* z r. 1881. — Pivovar umístěn v *starém zámku* z r. 1677; v nádvorní zdi zazděn je tu *náhrobek Jana Sezimy*. — *Pikhardská věž* poblíž starého zámku jest zbytek starého opevvnění. — Na jednom domě při lipské silnici zazděna je *deska* se znakem pánů Berků z Dubé, jež bývala na lipské bráně, r. 1859 zbořené. *Synagoga* v č. předměstí chová paramenty a knihy z r. 1639. Na israel. hřbitově u Lhoty spatřují se staré náhrobky až z r. 1579. V lékárně chovají se dvě staré sošky sv. Kosmy a Damiana.

Výlety z Úštěka.

1. **Údolí Tečiněveské a světlé borky.** Potoky Haberský a Mukařovský spojují se pod mostem, tvoří potok Úštěcký, jenž ubírá se k J. údolím Tečiněveským, jehož boky tvoří zarostlé pískovcové skály. Údolí je oblíbeným místem výletním a má řadu restaurací. Hned u města stihneme *městské* lázně a 5 min. dále *Hain*, letní r., částečně do skal vytesanou; poblíž na l. břehu skála »*Kočičí Hlava*«, poskytující vlídný rozhled; $^1/_4$ hod. dále minuvše Křížový Mlýn stihneme druhou rest. *Schweizerthal*, dámeli se před touto v l. vzhůru, přijdeme do světlých borků, jež jsou zajímavou lokalitou botanickou, kde zejmena *Globularia Willkommi*, *Ophrys muscifera*, *Epipactis atrorubens* a j. zajímavé rostliny se vyskytují; přes borky můžeme dojíti do Liběšic, 4 *km* vzdálených. Pokračujeme-li dále údolím, stihneme po dalších 5 min. druhé lázně (Kittelbad), jež jsou východiskem dalších partií. Odtud možno taktéž do borků vystoupiti t. zv. *Liščími Dírami*, postranními, lesnatými prorvami, jimiž dostaneme se na *Židovský kopec* (701 *m*) nad Lhotou s pěknou vyhlídkou a můžeme se přes Lhotu vrátiti do Úštěku, nebo přes Zimoř dojíti do Liběšic.

2. **Helfenburk**, na gen. mapě prostě jako Hrádek naznačený poskytuje příl. k výl. zvlášť půvabnému. Údolím Tečiněveským jako při č. 1. až k lázním Kittlovým ($^1/_2$ hod.); zde v l. do tichého lesnatého *Ptačího Dolu*, kde roste *střevičník* (*Cypripedium calceolus*), podle Libčeveske mysl. (Schützenhaus) a několika s pravé strany ústících roklí 40 min. až pod zříceninu hradu. (V první rokli na pravo idylická Ptačí studánka 15 min. vzd.). Hrad, jehož jméno

Helfenburk vešlo v zapomenutí a jež opět Bernau zjistil, patřil původně jedné větvi pp. z Dubé; r. 1374 prodal jej Hanuš z Helfenburku arcib. Očkovi z Vlašimi. 1429 dostal se v držení jeho Jan Smiřický ze Smiřic, po jehož odpravení 1453 ujal jej Zdeněk Sternberk. 1469 dobyl jej na něm Jiří z Poděbrad. 1475 dostal se v jeho držení Ilburg ze sousedního Ronova, v jehož rodě zůstal až do r. 1591, kdy přešel do rukou Sezimy z Ústěka. Po konfiskaci běloborské dostal se do rukou Jesuitů, ač již r. 1591 se posledně jako obývaný připomíná. Jisto je, že opuštěný již byl r. 1620 Buquoiovou soldatéskou vypleněn a zapálen. Římský tribun Cola Rienzi, jenž nějaký čas v Roudnici byl vězněn, byl arcibiskupem také na Helfenburk vsazen. — Zříceniny náleží k nejkrásnějším v Čechách a díky péči dřív. majitele panství Josefa šl. Schrolla byla v některém směru také opravena. Goticky klenutou branou, vedle níž úzká fortna se nalézá, nad níž dva zvětralé erby připomínají Očka z Vlašimi a praž. arcib., vstupujeme do hradního nádvoří, obklopeného zachovanou zdí 12 *m* vys., 277 *m* v obvodu dl. se střílnami a ochozem: na východ od brány zvedá se na útesu 16 *m* vysokém čtyřboká, pískovcová věž s cimbuřím, v níž dvě místnosti k obývání jsou uzpůsobeny. Vršek věže jest přístupný a poskytuje pěkný rozhl. Vlastní hrad bylo skalní hnízdo, kdežto obývané budovy nejspíše byly ze dřeva; kromě ve skále vytesaných prostor nespatřuje se z toho než ještě studně 30 *m* hlub. — Do Úš. lze vrátiti se nejkratší cestou podle zříc. vzhůru do Ostrého (Neuland), odkudž v 1. za $^1/_2$ hod. jsme v Ú.; cestou odporučuje se vystoupiti v 1. na **Budinu** (316 *m*) nad samým Úšt., odkud je pěkný rozhled na Ú. a celé okolí asi se 45 vesnicemi. Kdo má málo času, může navštíviti Helf. tímto zpětným směrem.

3. **Kaplová Hora** (Kapellenberg). Z Ú. do Ostrého ($^1/_2$ hod.) vesnicí k S., kde zvedá se čedičový kužel 380 *m*, na kterém Jesuité Liběšičtí v l. 1703—1707 vystavěli 3 kaple (Nalez. Sv. Kř.. Pozdvižení Svat. Kř a Boží Hrob). Odtud je skvostný rozhl. na Ústecko. 3. kv. bývá tu velká pouť. zde také ještě v min. stol. mívali své shromáždiště flagellanti.

4. **Vlhošť.** Jako při č. 3. do Ostrého a dále rovně na Skalky, za nimiž rozc; v l. podle mysl. až do vsi *Vlhošť* ($2^1/_2$ hod.). Dále jako níže při stan. Nové Zámky. Partii možno přes Žižkův Vrch neb Holany prodloužiti do Nov. Zámků (7 hod.),

Trať z Ú. obrací se k S. na

Dubičnou (Eichl) pod *Horou Dubičnou* (463 *m* Eichtberg), jež vykazuje krásné sloupové složení čedičové, odkryté v lomech. snadno přístupných. Sloupy štípají se v tenké desky, jež poskytují výborný dlažební kámen. Malé $^1/_2$ hod. od Dubičné leží

Konojedy, farní ves již z 11. stol. zámá (host. u města Vídně a Kaufnerův) s kostelem z r. 1747, od jehož portálu pěkný rozhled k Sedlu a Řípu. Hlavní oltář, kazatelna, kůr a zábradlí oratoria jsou z mramoru. S nim spojen jest krytou chodbou zámek, roku 1758 jako klášter Servitů post. a za Josefa II. zruš. Je v něm zajímavá *knihovní síň* s musem kuriosit. Park s pěknými vyhlídkami.

V této části tratě jsou stanice hustě seskupeny. Opustivše Dubičnou spatřujeme hned v pr. Ronov a pod ním stanici

Blížvedly (něm. městys, 669 ob.) s hojnými chmelnicemi v okolí a se stopami staré tvrze *Hřídeliku* (Altes Haus) na osamotnělé pískovcové skále jižně od městyse. (Host. u Ronova).

Ronov (Ronberg, 551 *m.*) se zbytky sídla Hronovicův přístupen je odtud za ½ hod. cestou v pr. okolo kostela. Z Hronovicův pocházejí hr. Ronov-Biberšteinští, dosud v Sasku žijící a také Berkové z Dubé, v dějinách sever. Čech vynikající roli hrající. Hrad zal. asi r. 1200, zůstal však v držení Hronovicův či Ronovských jen do roku 1434, kdy ujal jej Vilém z Ilburka (Eulenburka) z Míšně pocházející, jenž súčastnil se tažení Vartmberkův přivodiv si tím pomstu Šestiměstí, jež r. 1445 Ronova dobylo a jej zapálilo. Hrad uveden opět v pův. stav, avšak synem Ilburkovým větev česká po meči vymřela (v Prusku rod tento dosud žije). R. 1608 po ruzných změnách majitelů připomíná se hrad již jako pustý a součást panství Drmů pod Hrzánem z Haracha. Úplně zničen hrad r. 1650 Švédy. R. 1647 dostala se zříc. v maj. arcib hr. Harracha a jest od r. 1654 maj. bisk. litoměř. Od JV. vstoupíme cestou prolomenou ve zdivu do náhradí, v němž ční 7 *m* vys. čedičový kužel s křížem 12 *m* vys., k němuž kamenné stupně vedou. Ze staveb hradních nejlépe ještě zachována jest čtyřboká věž, dosud 12 *m* vys. V SZ. rohu stávala asi okrouhlá věž; místu po ní říká se kazatelna a je odtud znamenitý rozhled.

Od Blížvedlů ubírá se trať ještě nedlouho k S. ku stanici

Kravařům (Radoušov, Graber, zněmč. městečko 771 ob.), jež jako ves patřívaly r. 1176 kl. Doksanskému. Jsou rod. Josefa Maye, zasl. učitele hluchoněmých. (Host. u koruny a v radnici).

Heřmanický Vrch, 1 hodinu cesty na S. (535 *m*) ležící čedič. kopec (Hammerberg) poskytuje pěkný rozhled na dolinu Ploučnice. Dáme se k S. na sil. českolipskou, z níž na konci m. odb. v l. na Morgendorf i dáme se v l. a rovně vsí dále na vrchol z něhož sestoupíme k SZ. do Heřmanic, odkudž za 1½ hod. možno dojíti do Police-Žandova, nebo k J. za malou hod. vrátiti se do Kravař lesem, v němž za války 30leté bývaly švédské tábory.

Dráha obrací se odtud k východu objíždějíc Ronov ku stanici

Drmy (Stolinky, Drum, 577 ob.), zněmč. městys, pěkně položený na sev. úpatí Ronova (host. v radnici). Je tu zámek s divokým parkem vyst. r. 1664 prvním biskupem litoměř. Maxm. R. p. ze Schleinitzů ve vlašské renesanci; chová starobylé obrazy a kamna.

Původně byla tu (vedle děkanství) tvrz Hroznaty, zakladatele kláštera Tepelského z l. 1197; osada jest asi stejně stará. Okolí poskytuje několik zajímavých vycházek.

Vycházky z Drmů.

1. **Ronov.** Dáme se od kostela k J. silnici, již u posl. domku opustíme cestou v pr., jež po 30 min. dovede nás k ovčínu t. j.

dvoru prostřed sadu (pivo v lahvích a studené zákusky u nájemce), nad nímž nedaleko při kraji lesa eremitáž, vyst. litom. bisk. dr. Frindem. Za ní stinná cesta s odpočívadly kolem vrchu; dáme se po ní v pr. a odbočíme v l. (kde přichází cesta od Kravař) k vrcholu; stihneme křížovou cestu vedoucí až ke kříži na hradišti. (Další viz na str. 66.)

8. **Vlhošť.** Z měst. jako při č. 1. však dále silnicí až k silničce v l. do *Litic* (Littnic, 30 minut) odboč. Kdo šel na Ronov může sestoupiv ke dvoru rovněž sem dojiti (s vrchole R. 40 min.) Ves nalézá se na sev. úpatí pískovcového plateau, odtud až k Dubé se táhnoucího a část Dubského Švýcarska s hlubokými a malebnými doly tvořícího. Doly ty stihneme, jdouce k J. ještě 1 *km* do *Hvězdovsi* (Sterndorf) (Občerstvení v hájovně) vstupujíce do ní úzkým dolem Borngrundem s malebnými pískovcovými turněmi. V stejném směru dále přijdeme za něk. min. na cestu, jež od Skalek vede do Vlhoště po této v l. a dál jako na str. 65.

3. **Drmské Luhy.** Partie pískovcových skal na sev. od českolipské silnice, po níž z Dr. přijdeme za několik min. k ryb.; zde v l. k druhému ryb. (Rossteich), u něhož stojí 15 *m* vys. *Umrlčí kámen* (Todtenstein), zvaný dle toho, že s jeho vrcholu v umrlčí neděli do rybníka házívá se Morana). Dolinami, z nichž nejlepší je Klinge s vyhl. na Ronov a Vlhošť vede několik pěšin k S. do Kolbenu, na Kozel a p.

Dráha sledujíc k V. směr českolipské silnice úrodnou rybničnou krajinou, z níž k S. i k J. zvedají se nevysoká, však malebnými roklemi rozrytá pískovcová plateau, nad níž k J. vysoko vyniká Vlhošť, má nejbližší stanici v partii zvlášť malebné a pro turistu vděčné u

Nových zámků, vsi s hr. Kounickým zámkem, dvorem a sýrárnou, pivovarem a mlýnem, položené v údolí a na stráních potoka Robeče a obklopené pěknými útvary pískovcových skal, zvláště malebných v okolí mlýnu, kde vyskytuje se také karpatský druh plžů *Helix Bielzi* (též v okolí ryb. Hirnsenského.)

Zámek, masivní stavba s okrouhlou věží na každém ze čtyř rohů, stojící na vysokém pískovcovém tarasu, pochází v nynější své podobě z 2. pol. min. stol. Původně stával na tom místě »Nový Zámek«, vystavený Varteberky v l. 1547—1570 u vsi Zahrádky, jenž byl znám svou rozsáhlostí a nádherou jako vynikající panské sídlo v Čechách. Janu Jiřímu z Vartemberka byl N. Z. po bitvě bělohorské konfiskován a koupil jej Albrecht Valdštýn založiv tu fideikomisní panství Nové Zámky - Č. Lípa, jediné, jež po jeho smrti zůstaveno jeho vdově v cestě milosti. Jediná jeho dcera Marie Alžběta, zvěčněná Schillerem jako Thekla, provdala se r. 1645 za sv. p. Rudolfa Kaunice, jehož potomci drží N. Z. dosud. — V *sále předků*, skvostné síni ve 2. patře, spatřují se podobizny Valdštýna; ve *zbrojním sále* ukazují se různé památky po Valdštýnovi. Je tu také pěkná sbírka trofejí loveckých. Z balkonu záp. věže krásná vyhlídka do parku a zahrad, v nichž pěstují se ve sklennicích též četné exotické rostliny, zvláště kamelie.

Výlety z Nových zámků.

1. **Karba a Peklo** (Höllengrund). Z malebného skalnatého a lesnatého údolí Pekla, při jehož kraji, Potok Robečský přichází do N. Z.

jen ¼ hod od N. Z. leží ves Karba, oblíbené něm. Ls. Údolím možno projíti přes Robeč k silnici do Č. Lípy za 1½ hod., z Nov. Zámků za 1¾ hod.

2. **Hirnsenský rybník**, přístupný po silnici Dokeské (k JV.) za několik minut, je 126 *ha* velký a ¾ hod. dlouhý. Pozornosti zasluhuje tu stoka skalami za Karla IV. prolomená, jíž jednak napájení rybníka mělo býti zajištěno, jednak ochrana jeho hrází proti přívalu vod zabezpečena. Na druhém jeho konci leží Jestřebí i možno procházkou po kterékoli straně rybníka tyto dvě stanice spojiti. (1¼ až 1½ hod.). Pohled na rybník z vesn. Hirnsenu je velmi vděčný; v levo viděti za ním Kraví Horu, odtud v pravo Provodínské Kameny.

Jdeme-li z Hirnsenu siln. k JV. do Jestřebí stihneme po chvíli kapli *Sv. Barbory* s hrobkou rodiny Kounické, kteráž je zbytkem vsi Zahrádky; překročíme dále druhou *stoku zahrádeckou*, rovněž skalami prolomenou; 200 kroků dále v l. při ryb. *socha sv. Protivenství*, záhadné vousaté panny na kříži.

3. **Žižkův Zámek.** Lipovou alejí, prý za Valdštýna sázenou, jdeme ze zám. prostranství k JZ. přes potok Bieber podle bažantnice (v l.) dále topolovou alejí k sádkám od nichž nedaleko nalezá se *Fialkový Hrad* (Veilchenburg), věžovitý útes, s jehož přístupného vrchoju je pěkný pohled na Holany a Vlhošť, Ronov a Kozel a okolí Čes. Lípy. Odtud dáme se v l. okolo obory k hájovně, u níž požádáme za otevření a v několika min. stihneme odtud *Žižkův Zámek* (¾ hod.), myslivnu, jež svou věží jakýsi hradový ráz prozrazuje; jsou tu také ve skalách tesané prostory s ryt. postranní, hluboká skalní studně a j. Pověst připisuje sice »hrad« tento Žižkovi, ve skutečnosti nemá však Žižka s ním ničeho společného. Je to nejspíše kromě věže stavba asi z r. 1570. zřízená na místě starší tvrze Vartemberské. Z okolí jejího je pěkná vyhlídka.

4. **Vlhošť.** Místo lipovou alejí dáme se od Z. na pr. silnicí k JZ., jež nás přes potok Bieber podle něk. rybníků dovede za 45 min. do vsi *Rybnova* (Rübenau), kde nad nynější mlýnskou struhou stávala vartemberská tvrz, za války s Iuž. Šestiměstím zničená. Hned za vsí Holanský rybník s malebným výhledem k Ronovu a bývalé město, nyní městys **Holany** (Hohlen, 32 Č., 468 N.), kdež ve farním kostele spatřuji se malby Kramolnovy, na hlavním oltáři obraz Škrétův. Od kostela k J. jdeme okolo dvora a po několik. min. na rozc. v pr. podle skal (v l. Hofersteine) znenáhla výše borovými porosty k *hájovně Vlhošťské* (1¾ h) odkudž vede vzhůru cesta na znělcový vrch **Vlhošť** (610 *m*), vynikající dómovitě nad pískovcovou vysočinu Dubského Švýcarska. Ačkoliv je zalesněn a povrch místy vyhlídce brání, přece již i cesta vzhůru poskytuje vděčné výhledy k J. V. na Dubou, Bezděz, St. Perštejn a výšiny pojizerské u Kosmonos; k J. přes doly Kraví k Mělníku, u něhož rozeznáváme Chlomek s kaplí a za ním až Petřín a Ladví u Prahy. K Z. přes Hvězdoves (viz str. 67) na Sedlo, Kalich a Pannu, v pr. na Bližvedly a Dubičnou, v l, přes Ostré na Úštěk s Radobýlem, Lovošem, Hradišťany, Ostrým, Košťálovem, Klapým a Milešovkou v pozadí; na levo od nich viděti i Řip, Labe a Sovický Vrch. K SZ. přes Ronov na Drmy, k S. a SV na rozložité rybníky v okolí Holan a N. Zámků, dále Kozel a v dálce Ralsko a Ještěd. před tímto hřebeny mezi Lipou a Bezdězem, v l. k S. Kleis a Lužice. — Sestoupiti možno do Úš. zpětným směrem dle str. 65 neb do Drmů dle str. 67.

5. **Vítkovec** (*Kikelsburg* 1 hod.) a **Milčany.** Jdeme-li jako při č. 4. do Rybnova a dáme se hned před vsí v pr. podle ryb., dostihneme za 20 min. (od vsi) osadu *Kikelsburg*, již Sedláček uvádí jako sídlo Vítkoviců, ještě r. 1570 obydlené. Na S. od této zříc. býval do roku 1864 Milčanský rybník, místo něhož viděti tu jen bažinatou louku, z níž v sev. části vyniká bývalý ostrov, skalní útes pískovcový, borovi-

cemi a břízami zarostlý se stopami hrádku *Milčan* (v okolí Frauen-Schlösschen nebo také Weisse Burg recte Wasserburg zvaný). Tvrz byla dřevěná, však zdí obehnaná, po níž jsou tu stopy. Připomíná se roku 1391 za Berky z Dubé, později náležela Vartemberkům a r. 1545 byla již pustá. Návrat k S. (10 min. do *Hoštinova* (Hospic) s nápadným kostelíkem na pisk. útesu; odtud silnicí v 1. 45 min. do Drmů nebo v pr. 45 m. do Nových Zámků.

U Nov. Z. obrací se trať k S. a mijíc ještě nepatrnou stanici

Cukmantl spojí se s dráhou severní (Bakov-Č. Lípa) a stihneme stanici

Česká Lípa, již bližší pozornost věnujeme při hlavní trati IV.

Pokračování tratě I. a:

Lovosice — Podmokly.

Z Lovosic sledujeme drahou nejprve jen levý břeh labský (výlety na pr. břehu viz při trati Ic.); k S. se ubírajíc zarývá se trať spol. st. dr. do boků (v l.) Lovoše minuvši na úpatí jeho (v l.) *Lhotku* n. L. (viz str. 47) a otvírajíc nám u *Mal. Žernosek*, jimiž projíždí, vyhlídku na pravý břeh na *Vel. Žernoseky* s Hrádkem a Kamýkem v pozadí. Překročivši tu potok Milešovský či Oparnský ujíždí pod *Dobrým* (v l.) naproti Hrádku do *branky labské*, pamětihodné geologicky vystoupením vrstev prahorních (viz str. 48). Hned za brankou v l. mijíme *Litěchovice*, kdežto v pr. otvírá se vyhl. na *Libochovany*, proti nimiž stihneme stanici

Prackovice (5 Č., 414 N.) ves na úpatí *Kubačky* (v l.), hojně navšt. výl. místo. Rest. Hrabětova (ryby) a vinárna Behrova, pošt. a telegr. úřad, stan. parolodí.

Výlety z Prackovic.

1. **Kubačka** (537 *m*), čedičový vrch, na který vede z Pr. značk. cesta s pěknými výhledy do Polabí a na Rudohoří. Zde prý Josef II. zamýšlel vystavěti pevnost po způsobu Král. Kamene. Za 40 m. jsme na vyhlídce, odkudž přes Litěchovice přehlížíme Polabí s Klapým v pozadí. Sestup k J. do Litěchovic nebo k S. přes Debus. Nebo jdeme do Litěchovic podél Labe 30 min., odtud pak v pravo přes Dubkovice na Kubačku a dolů do Prackovic.

2. **Kletečná a Milešovka.** Krásná partie dle čís. 1. přes Kubačku; odtud dále podle pomníku císaře Josefa (skvostná vyhl.) do vsi Kletečné (70 minut). Odtud vzhůru 30 min. na Kletečnou vys. lesem a rovně dále ke křižovatce Zímské silnice se silnicí Lovosicko-Tepl. v sedle zvaném Paškopole; zde kousek v pravo a značk. cestou vzhůru na Mil. ($2^1/_2$ hod.) Jinak cesta vede nás silnicí podle Labe k J. na *Litěchovice* (30 min., rest. Erdova a Hauptmannova s noclehy); odtud v pravo údolím skrz akátový les 45 min. do Chotiměře

a dále silnicí 30 minut s krásnou vyhlídkou do Velemína, odkudž vede značk. cesta ještě 1½ hod. na Mil. (3¾). — Kratší cesta vede z Chotiměře v pr. přes Hrušovku (Ruscholka) a Božnou (Boschnei) do sedla Paškopole a odtud v levo vzhůru na Mil. (3¼ hod.).

Dobrý (288 *m.*) Jako při čís. 2. přes Litěchovice (30 minut), zde v pravo do akátového lesa a Knížecí stezkou (Fürstensteig) vzhůru na Dobrý (50 min.) se skvostnou vyhlídkou. Sestoupiti možno značenými cestami do Oparenského údolí a z tohoto (viz str. 47) buď v pr. přes Oparno k Velemínu nebo Bilince, nebo v l. přes Malé Žernoseky nebo přes údolí a přes Lovoš do Lovosic.

Dále k S. ubíráme se po úpatí Debusů (výběžků Kubačky) vyhlížejíce v pr. do předu na Trabici a Deblík; po chvíli pod Dubickou Horou (v l.) naproti Cirkvici na úpatí Deblíku (v pr.) zatáčíme k SV. do stanice

Zálezly, oblíbené výl. místo a Ls. proti Sebuzínu, za nímž vystupují vysoké kupy Varhoště a Matraje se skalou Machou. Zál. jsou také zast. parol., vynikají četnými villami mezi vinicemi a sady. V místě lázně. Oblíbené stanoviště malířů a amaterů fotografů. Hostince: hr. Sylva Tarouccy (s velkým vinným sklepem), Hegenbart, Villa Meran, Kotva (vesměs s noclehy).

Výlety ze Zálezlů.

1. **Chvaly** (Qualen), ves s krás. vyhlídkou na Polabí (½). Z nádraží přes ves a dále v l. cestou vzhůru s pěknou vyhl.

2. **Vanovský vodopád a Vrkoč-Ústí.** Jako při č. 1. na Chvaly a odtud dále k SZ. 45 m. do *Podlešína*, vys. položené vsi s krásnou vyhl. do údolí Pručelského. Ze vsi v pr. podél potoka za ¼ hodiny stihneme polorozpadlý Podlešinský mlýn; po pr. břehu vys. lesem vede nás značk. cesta na *Kozí Hřbet* k Červeným Stěnám a odtud do skalní rokle, do níž s výše 20 *m* padá potok Podlešínský, tvoře největší a nejromantičtější vodopád v Středohoří. S nejvyššího bodu krásný pohled k Střekovu. Podle potoka schodovitou cestou stihneme za několik minut *Vrkoč*, jehož čedičové sloupy vrkočovitě se splétají. Na Vrkoč, kde zřízena je vyhl. galerie, lze snadno vystoupiti. Odtud podle Labe a villy Schönbrunn za 40 min. do Ústí (2½ hod.).

3. **Vodopád u Moravan.** Pěkná menší partie v okolí Zálezlů. Jako při čís. 1. na Chvaly, odtud však po svazích Vankenberku cestou velmi půvabnou 1 hod. do *Moravan* (Morwan), a dále Mlynským Dolem (Müllergrund) podle 7 *m* vys. vodopádu 30 minut do Zálezlů. (2 hod.)

4. **Müllerstein**, výběžek Liščí Hory se skvostným pohledem na údolí Labské se Zálezly, Sebuzínem, Cirkvicemi, Prackovicemi a Libochovany. Partie dá se spojiti s č. 1. na Chvaly a s č. 3. na Moravany, odtud je značk. cestou přes Müllerstein 40 min. do Zálezlů (3 hod.).

5. **Dubický Kostelík.** Značk. cestou s krásnými vyhl. dojdeme mezi vinicemi za 40 min. do Dubic, odkudž je 10 min. ke kostelíku Sv. Barbory, z celého okolí viditelnému. (Hostinec u Labské Vyhl.). Je odtud také skvostná vyhl. na údolí Labské ze Zálezly, Sebuzínem, Cirkvicemi, na Deblík a Libochovany, za nímž vystupuje zřic. Kamýk a v levo od ní Jordán, dále k jihu Radobýl. — Rozsáhl. ještě je vyhl. na výš. Vilemínině, o 100 *m* výše k jihu se vypínající, nazvané tak na paměť výstoup. holandské královny.

Kdo nechce vrátiti se stejnou cestou do Z. může sestoupiti do Moravan a dáti se buď dle čís. 3. Mlýn. Dolem nebo přes Chvaly do Z. aneb dle čísla 4. do Z. —

6. **Kubačka.** Jako při čís. 5. do Dubic s vyst. ke kostelíku; dále ze vsi silnicí Velemínskou k JZ. ½ hodiny na křižovatku a zde v I. znač. cestou přes Kubačku do Prackovic. (Vděčná partie (2½ hod.)

7. **Milešovka.** Jako při č. 5. do Dubic a odtud do Radejšína (1 hod.): rovně dále ½ hod. do Žimu a k JZ. přes sedlo Paškopole do Bílky (2¼ h.) odkudž je již jen ½ h. na vrchol Mil.

8. **Staudenberg,** nejvyšší bod. Vanovské Hory s pěkn. vyhl. přístupný je přes Chvalov cestou k Podlešínu, od niž v pr. odboč. znač. cestou k vrcholi.

8. **Stadice.** Jako při č. 7. přes Dubice do Radejšína (1 h.), odtud v pr. pěkným údolím pot. Radejšínského či Habrovanského až do údolí Běly k Přemyslovu pomníku (2 hod.). Odtud možno podle okolností dáti se do Teplic neb Ústí. (Další viz při trati II. b.)

Trať vede nás těsně po úpatí Vanovské Hory s nejv. vrcholem Standenbergem (v I.) s vyhl. v pr. na Sebuzín, v pozadí s Matrajem a Lerchenbekrem ku vsi Brné pod Čertovou Jizbou (v pr.), za níž objevuje se nám v pr. Ostrý; trať ubíhá však v l. k Vanovu a Vrkoči a těsně podle úpatí Labských Hor (v l.) míjíc v pr. malebné zříceniny Střekova a za nimi Střekovské nádr. Severov. dr. končí v

Ústí (23.600 ob., z nichž dle sčít. 600 Č.), město v uzlu železných drah při ústí Běly do Labe s přístavem labským; středisko hnědouh. obchodu sev. Čech s předměstími: Nov. Městem, Lerchenfeldem, Ostrovem a Novým Ústím. Toto přiléhá k Polabské ulici pod Marianskou skalou.

Památnosti místní: *Gotický děk. chrám*, pův. z doby předhusitské pocházející s trojlodím, jež je dílem mistra Beneše z Loun; spatřuje se tu (v pr.) vypouklé poprsí Vladislava II. a jeho známý monogram (v l.), krásná pískovcová kazatelna z doby Vladislavovy, skládací archa na hl. oltáři, připisovaná mistru školy norimberské, malý, však vzácný obraz Madony od Karla Dolce (darovaný dvor. malířem Mengsem, když se mu narodil v Ústí syn Rafael, později slavný umělec), z náhrobků jeden z r. 1588 (ryt. Adama Glace z Altenhofu). Na věži dva zvony s českými nápisy z r. 1544 a 1591, poslední s podobiznou mistra Jana Husi. — *Dominik. klášter a kostel sv. Vojtěcha*, stavba novější ve slohu rokokovém, kdežto ze stavby původní jen část zdi pozůstala. *Kostelík u sv. Materny*, druhdy hřbitovní, nyní prostřed sadu opuštěný, na jehož pův. goth. sloh jeu vysoká střecha upomíná. *Býv. radnice* v nynější úpravě z r. 1788 sídlo úřadů zeměpanských. Druhdy byl v ní znamenitý archiv, jehož největší část však byla zničena.

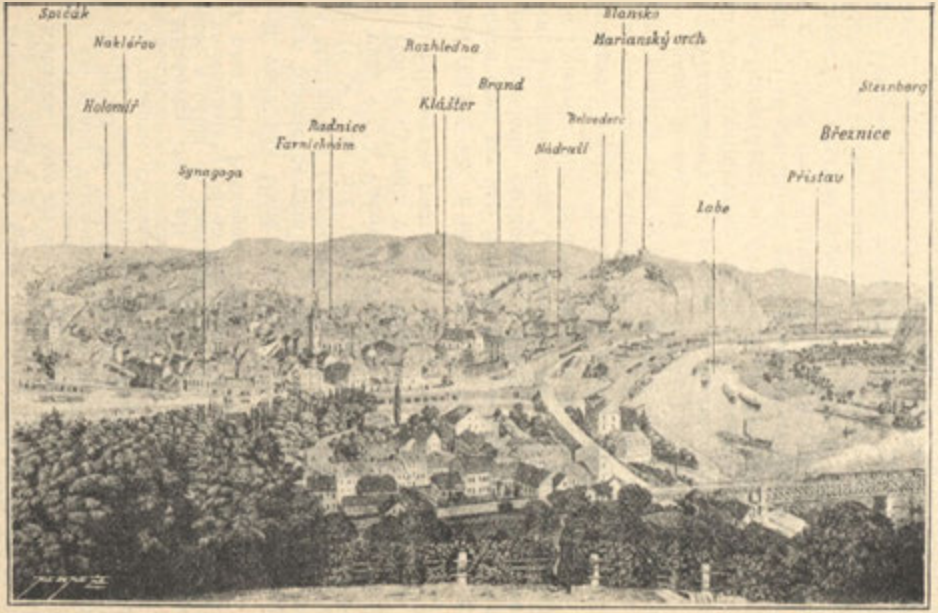

Město Ústí n. L. s okolím. Pohled s výšiny Ferdinandovy.

Hostince: U parolodě (6 pokojů), Anglický Dvůr (20 pokojů), Zl. Loď (25 pokojů), Vysoký Dům (11 pok.), Černý kůň (12 pokojů), Neptun (3 pokoje), U Saského Švýcarska (2 pokoje), Město Berlín (3 pok.), Město Londýn (4 pok.), Bílá Labuť (2 pok.)

V městě je Česká Obč. Beseda, (Rob. Stein v Tepl. ul. stud. nocl. čes., denně 2 bezpl. místa). odbor N. J. S., Ú. M. Š. a Kl. Č. T.

Ústí město připomíná se již ve 12. století jako pevnost s hradem Ottovi Braniborskému zastavená. Za Přemysla Ot. II. jmenuje se městem králov. Král Jan a Karel IV. opatřili je četnými výsadami. Zikmund zastavil je mar. krabětí Mišeňskému. Míšňany obléhali tu roku 1424 Čechové. Mezi Němci, kteří posádce mišeňské v počtu asi 80.000 mužů přišli na pomoc a vojsky českými ne četnějšími nežli 25.000 mužů strhla se dne 16. června vedením Prokopa Holého děsná bitva, v níž prý na 50.000 Němců zahynulo. Upomíná na ni do dnes název návrší na Běhání (Bihana), odkud Němci utíkali mezi Trmicemi a Chabařicemi, název »Krvavý Důl« u Hrbovic a nedaleko této vsi kostelík Sv. Vavřince, kde pohřbeni byli nejznamenitější páni korouhevní. Ústí pak dobyto a vypáleno. Znovu stavěl a opevnil je Jakoubek z Vřesovic. Ústí stalo se pak městem protestantským. Roku 1618 byl purkmistr města horlivý katolík dr. Arnošt Schüsser z Emblemu pro mnohé své přehmaty rozzuřeným lidem ubit. Po bitvě bělor. provedena protireformace a Ústí stalo se opět katol. V třicetileté válce několikráte bylo vydrancováno, 1649 a 1680 stiženo morem; na paměť posledního postavena kaple na Hoře Mariánské. Za Napoleona I. chtěli Francouzi město opevniti, avšak bitva u Chlumu to překazila.

Výlety z Ústí.

1. **Výšina Ferdinandova** (300 metrů), již. od města jest místo, kde stával původní hrad Větruš. Za 20 min. dospějeme k tomu místu, nyní s vlídnou rest. na počest krále Ferdinanda Dobrotivého nazvanou. Poskytuje rozkošný výhled na město a údolí Labské mezi Labskými Horami a Ostrým.

2. **Výšina Humboldtova.** Od rest. na výš. Ferdinandově (č. 1.) dovede nás cesta za 15 min. na vyšší vrchol Humboldtův (334 *m*), kde od r. 1894 stojí gloriet. Vyhlídka odtud rozšiřuje se i na údolí Běly a dolinu mezi Středohořím a Rudohořím k Teplicům. Pěkný sestup po hřebeně k V. podle glorietu do Budohorské rokle a touto (s vyhl. na Střekov) k Labi a podle Labe do Ústí. Jiný sestup: Znač. cestou k JZ. na Hostovice a odtud v p. do Trmic, nebo přes *Hostovice* ještě dále až do *Milbohova* a odtud v pr. do Trmic a z Trmic do Ústí. V prv. případě 1½, v druhém 2 hodiny cesty.

2. **Vanovský vodopád a Vrkoč.** Jako při č. 1. a 2. na Výš. Humboldtovu, odkudž vede nás znač. cesta dál k jihu po výšině Hraběcí (Grafenhöhe 454 *m*) Cestou stále měnivé, půvabné výhl. poskytující dospějeme za 40 min. *k Bílým Stěnám* (75 min.), čedičovým skalám, jichž bílý povlak tvoří lišejník. Odtud dále přes *Čertův most;* po několi. min. vede v l. cesta t. zv. *Nebeské schody*, kterou lze sestoupiti k Labi a vrátiti se za 40 min. do Ústí. — Mineme-li však Neb. schody jdouce rovně dále vystoupíme po něk. schodech k výhl. na Labe v okolí Vanova; kousek dále stihneme *Údolí Podlešínské*, jež překročíme u Podlešínského ml. a jdeme dále jako při čís. 2. na str. 70. S návratem podél Labe (z Vanova lze použíti parolodě) vyžaduje tato partie 3 hod.

4. **Milešovka.** Pěšky 4 hod. Přes výš. Humboldtovu, odkud vede k JZ. znač. cesta přes Hostovice a Milbohov (Elbogen) na

Suchou a dále přes Habrovany a Žím na Bílku. Jinak drahou do Rtyně a odtud na Bílku, nebo přes Úpeřiny do Bořislavi a odtud na Bílku.

5. **Marianská Hora** Marienberg 264 *m*), znělcová kupa s lomy a kaplí Marianskou na paměťmoru z r. 1680. Ve znělcových dutinách vyskytuji se pěkně natrolithy. Květena vykazuje některé zajímavosti jako Melica ciliata, Hieracie a Fumaria Schleicheri a j. — Z Mar. ul. v 30 min. na vrchol, jenž poskytuje pěkný rozhled na Labe k Březnici a přes Trmice k Rudohoří.

6. **Brand a rozhl. cís. Františka Josefa.** Z Ústí možno sice přímo silnicí na *Stříbrníky* (Ziebernitz), zajímavější však partie části města Dulce zv. podle Mar. Hory do *údolí Bertina* s odpočívadlem při uměl. vodopádu a odtud v 10 min. do Stříbrníků (hostinec Berthagrund). Dál vede lesem znač. cesta k rozhl., jež poskytuje překrásné panorama s výše 470 *m*; K jihu přes Stříbrníky na Ústí a Střekov k Vanovu s pozadím Deblíku a Lovosic, k JZ. na skupinu Milešovky s Kleteční, Hradišťany, Klocbergy s pozadím Hobliku, Boření, Zlatnického Vrchu a Zám. Vrchu Mosteckého. K Z. údolím Bělý přes Trmice k Doubravské Hoře u Teplic, na bojiště husitské u Běhané a bojiště Chlumské s pomníky, s pozadím Rudohoří; k S. přes Dobětice uzavírá výhled Farský Vrch Zezický a v pozadí zříc. (k Bílině). —

Blansko. K SV. Labe od Březnice k Mal. Březnu se Svadovem, Valtíří, Kozím Vrchem a Vel. Březnem v pozadí s Bukovou Horou (Zinkenstein), k vých. s Matzensteinem, k JV. se Sedlem, Pannou a Jordánem a s Ostrým v popředí.

7. **Blansko.** (zříc.) Možno spojiti s partií předešlou, také od rozhl. sestoupíme za 30 min. do Zezic a odtud dále znač. cestou. Z Ústí přímo přes Neštěmice (viz níže při hl. trati).

8. **Holomír** (291 *m*. na gen. mapě Johanisfeuer). Silnicí k S. při rozc. v l. přes Lerchenfeld 30 minut na vrch. pěknou vyhl. poskytujíc.

9. **Střizovický Vrch** (348 *m*). Možno spojiti s čís. 8.; sestoupiti s Holomíře do Bukovského údolí v němž pěkná promenáda je založena, a v pr. přes Bukov na vrchol; kratčeji přímo údolím potoka Klišeckého do Bukova. Nejblíže, však nejméně vábně přes *Kliš* (Kleische) na jihov. konec vrchu Střiz., odtud je pěkná vyhl. na Ústí a údolí Bělý; dále pak přes Střízovice na vrchol SZ, odtud je nejlepší pohled na bojiště Chlumecké. Odtud r. 1813 Rakušané pod Colloredem vyrazili k vítězství vydatně přispěvše. Sestoupiti možno k stan. do Chabařovic.

Ostatní výlety z Ústí viz při trati I. c. (přes Střekov) a II. b.

Trať vede nás pod Marianskou Horou (v l.) s pohledem na Labe, kde rozvinuje se obraz čilé plavby s pozadím velkých závodů továrních na druhém břehu (tov. na mýdlo, mazadla) do blízké, s Ústím souvislé stanice

Březnice (nespr. dle zněmč. Krás. Březno), obce se silnou českou menšinou (Mat. škola, řid. uč. p. Stránský). Velký lihovar, pivovar, tov. na kvasnice, raffinerie cukru, staveniště lodí, naproti přes řeku ves Olšinka s tov. na lučeb. a dřev. lih.

V l. 1568 stávalo tu ryt. sídlo, na něž z blízkého Blanska přesídlil Rudof z Binova a zámek tu vystavěl. Po různých změnách koupil panství za doby chabrusu něm. posl. dr. V. Russ, od něhož

přešlo na nyn. majitele Kolovrata-Krakovského. Při zámku s pěkným parkem kostel ze 16. stol. ve slohu pozdní gothiky. V něm krásný renes. oltář mramorový, jenž náleží k nejlepším výtvorům svého druhu; zvlášť pozoruhodny jsou alabastrové reliefy a figury; tvůrcem díla je Vavřinec Hörnung z Perny v Sasku.

Výlety z Březnice.

1. **Dylení na Brand.** Nejkrásnější partie k rozhl. cís. Frant. Josefa. Od Ust. sil. v pr. přes pěknou lesní louku odbočuje cesta do Dyleně (Tillemann), krásného údolí, jímž podle několika peřejí potoka s pěknými vyhledy dojdeme za hodinu do Dobětic a odtud v pr. k rozhl.

2. **Farský Vrch u Zezic.** Okolo kostela vzhůru přijdeme do jiného lesního údolí *Mlynišťského Pekla* (Leinische Hölle); v l. před vstupem Kuple (Kuppelberg) s vinicemi, kde ode dávna bývaly vin. sklepy, odtudž název na Sklepích (Kellerhäuser); v pravo čedičový Mlýnský Vrch, v němž lomem odkryt jest sloupový sloh. Po 20 min. osada Mlýniště (Leinisch) s rest. v lese. (V l. odtud přes Dobětice na Brand 1¼ hod.) V pr. silnicí do Zezic a na Farský Vrch s pěkným rozhledem ½ hod.

3. **Blansko** (zříc.) Jako při č. 2. do Zezic, odtud přes Farský Vrch cestou s pěkn. vyhlídkami 20 min. do Sovolus (Soblitz) a dále 30 min. do Ryjic (Reindlitz). Nebo méně pův. cestou ze Zezic přes Dolič 20 min. do údolí Ryjického, kde stihnem ukazovatel k Blansku. Také možno z Farského Vrchu zacház. přes Kráčín (Gratschen) a Libov (Lieben) do vsi Blanska (Blankenstein.)

Podle Mlýnského Vrchu (v l.) a Labe (v pr.) míjíme za Labem *Svádov* a stihneme zastávku

Neštěmice, obec (30 Č. 890 N.) s cukerní raffinerií, z největších v Evropě, vyst. nákl. 15 mil. korun, zaměstnávající přes 2000 děl. a spracující denně na 50 voz. suroviny. Má vlastní přístav na Labi. Mezi drahou a řekou odkryla povodeň r. 1845. pohřebiště se žárovými hroby typu lužického.

Výlety z Neštěmic.

1. **Zřícenina Blanska.** Podle potoka v l. údolím Ryjickým, při jehož ústí N. leží, vede nás pěkná lesní partie ¼ hod. do vsi *Ryjic* (Reindlitz). Za host. u zříc. Blanska (Blankenstein) v pr. dle označ. cesty 45 min. k zříc. na čedičovém kůželi (454 *m*). Z tarasu zde zřízeného vděčná vyhlídka. O hradu Blansku děje se první zmínka r 1401 za Václ. z Vartmberka; roku 1418 obléhán byl hrad Mikulášem z Lobkovic a r. 1442 vévodou saským ve spojení s Lužickým šestiměstím. Roku 1526 byli tu sídlem Binovští, kteří pak do Březnice přesídlili. Od zříc. možno partii dokončiti buď přes Zezice (zpět dle čísla 3.) výše do Březnice, nebo dále ze Zezic přes Brand (rozhl.) do Ústí nebo velmi vděčnou partií na *Mírkov* (Mörkou) a odtud buď údolím Lužickým podle Královského Potoka (Luschwitz) do *Povrlů* nebo náhorní partií, turistickou cestou s krásnými výhledy k *Mírkovské kapli*, vystavěné místo bývalé jeskyně a odtud v l. přes *Mašovice* a Kozí Vrch (partie botanická) do *Nešdědic.*

2. **Mojžíře a Císařská Vyhlídka.** Silnicí podle dráhy za 15 min. stihn. ves *Mojžíře* (Mosern) na úpatí znělcové kupy Sancí (Schuhwenze). Ve vsi kostel pův.

gothický (z r. 1593) však přetvořený a restaurovaný. V l. vede pěkná romantická cesta 20 min. k Císařské Vyhl. na Šancích (vyhlídka, chýše). Odtud možno za 20 min. dojíti na *Blansko*.

3. **Vesenštejn.** Směrem dle Labe vede nás silnice k Veselí, nad nímž v l. nalézají se na Šanci nepatrné již stopy tvrze Vesenštejna, jež nejspíše k Blansku náležela.

Dráha vede nás podle výše dotčeného lužického pohřebiště (v pr.) a dál těsně podle Labe pod *Kozí Vrch* (v l.) se vsí Veselím (v pr. za Labem na úpatí Hradiště ves Valtíře) nejprve k zast **Neštědice-V. Březno** a v zápětí hned do stanice

Neštědice-Povrly naproti Vel. Březnu. V Nešť. tov. na cellulosu, loděnice, host. Weigandův. V Povrlech zast. parolodí; hojně navšt. Ls.

Výlety z Neštědic-Povrlů.

1. **Školní Vrch** (Schulberg), přímo ve středu Povrlů, snadno přístupná, pěkná vyhl. s letním domem.

2. **Kozí Vrch** (379 *m*, 250 nad Labem), znělcová kupa, pamětihodná lokalita bot. (Hiracium bifidum, diversifolium, Schmidtii, Saxifraga decipiens, aizoon, Alsine setacea, Silene infracta, Orobanche epithymosa a j.) Z Nešť. ½ hod., z P. ¾ hod. Vyhlídka skvělá na Labe až k Ústí s pozadím Ostrého, Milešovky a Doubravské Hory a k S. ku Podmokli s pozadím Bukové a Jedlové Hory. Sestup do Veselí, Neštědic nebo s vrcholu dále přes Mašovice na Blansko.

3. **Blansko.** Zpětným směrem dle č. 1. na str. 75.

4. **Pohár-Vysoký Kámen.** Sev. od vsi vypíná se Pohár s nejv. vrcholem zvaný Vysoký Kámen. Vyhl. lešení. 481 *m*. Na znělcovou tu kupu se skvostným rozhledem dospěti lze za ¼ hodiny, 12. min. odtud okraj příkré »*Studené Stěny*« (411 *m*) se skvostným výhledem na Labe.

Hned za stanicí míjíme *Povrly* proti *Mal. Březnu* na pr. břehu a s vyhl. na Lechenberg s rozhl. (v pr.) a na úpatí malebných kopců v l. stihneme ves

Roztoky (Rongstock), zast. pamětihodnou tím, že leží na osamělém prahorním ostrovu, jakožto posledním v tom směru výběžku Rudohoří. Naproti osada *Přerov* pod Čertovou Jizbou.

V tomto prahorním ostrově odedávna dolovalo se na stříbro; stopy dolů těch spatřují se v doline zvané Köhlergraben. V mís'ě nalézá se kostelík Sv. Jana Křt. z roku 1858 ve vlaském slohu vystavený.

Výlety z Roztok.

1. **Reichberg.** Podle starých štol cechu v Köhlergrabenu dostoupíme na vrchol (396 *m*) Reichbergu, kde při samotě Skřítínu karlínský tov. Richter vystavěl villu. Krásné výhledy na Labe k S. s Vrabincem, Bukovou Horou atd.

5. **Hora** (Harraberg 494 *m*), Kočičím Dolem (Katzengrund) s četnými odpočívadly přes *Maškovice* za 1 hod. Krásná vyhl. zejm. na Děčínský zámek. V Maškovicích lípa, mající objem 9 *m* předělána jest ve zvonici.

Za Roztoky údolí Labské se zúžuje; trať vede nás těsně podle Labe pod *Reichbergem* (v l.) a úpatím *Bukové Hory* (Zinkenstein v pr.) podle Lhoty Horní a Těchlovic (v pr. za řekou) a podle Dubkovic (v l.) naproti Lhotě Dolní (v pr.) s vyhlídkou na malebný Vrabinec (v pr.) k zastávce

Dubkovice-Choratice na úpatí Sedmihoří proti osadě Jakubínu (Jakuben). (Do Dubk. 10, do Choratic 20 min)

V Dubk. loděnice, továrna na křemité barvy, přádelna jutová. Koželužna. Host. u Vrabince (Sperlingstein).

Výlety z Dubkovic.

1. **Hora** (Harraberg, 494 *m*). Cesta krásná s bohatými vyhlíd. vede z Dubkovic k Z. do Maškovic (3/4 hod.), odkud je 1/4 hod. na vrchol. Další viz č. 2. u Roztok. Možno odtud sestoupiti za 15 minut do Čes. Pokatic (Böhm Pockau) s malebnou studní, krytou starou břízou, Dále pak přes Lysou (Leissen) na Blansko 1 1/2 h. a 45 min. odtud do Povrlů. (Celá partie 3 1/2 hod.)

2. **Häuselberg**, nejbližší (15 min.) vyhl. na kopci příkře k Labi zapadajícím.

3. **Reichberg** (396 *m*) s krás. vyhl. přístupen za 45 min. ze silnice k Maškovicům cestou v levo hned u posl. domků odbočující. Sestoupiti možno zpětným směrem dle č. 1. u předešlé stanice do Roztok.

4. **Blansko**. Buď jako při č. 1. přes Horu (velmi vděčné) nebo od stanice k Dubkovicům, však po 6 min. v pravo silnicí do *Prosemné* (Prasseln, 35 min.), odtud dále podle potoka přes Panský a Král. mlýn do *Šachova* (Kl. Tschochau) a odtud do Lysé (Leissen); zde v pr. do údolí k ml. Schikelovu a za ním v pravo přes sam. Forsterbauerovu k zříc. (2 hod.). Další viz na str. 75.

5. **Skřivánčí Hora a výšiny Hlinské**. Jako při č. 4. do Prosemné a dále silnicí v pravo do *Hlin* (Gleimen, 70 min.); v pravo Sedmihoří; odtud do Javorů (Ohren 1/2 hod., ležících vysoko na svahu *Skřivánčí Hory*, jejíhož vrcholu (617 *m*) se skvostnou vyhl. dostihneme za 20 min. (2 hod.). Sestoupiti možno přes Javory do Jílového (1 1/4 hod.) nebo přes Javory a Hliny do Choratic k zastávce. Za zastávky Choratic vede na Skřiv. Horu cesta pres Malšovice na *Hlinské* výš. (Gleimener Höhe, 434 *m*, pěkná vyhl.) a dále v l. do Hlin. — Jiná cesta vede z Ch. v l. přes Borky (Barken) na vrchol výšin a odtud po hřebeně do Hlin za 65 min.

Za stan. Dubkovice-Choratice otvírá se nám v pr. širší výhled přes Labe na Nebočany s pozadím Hory Jedlové, kdežto v l. ubíráme se těsně po úpatí Sedmihoří; míjíme zast.

Choratice na úpatí Lipenu; v pr. nad Nebočany Dívčí Skála s 3 kříži, k níž pojí se pověst o 3 dcerách ryt. Vrabineckého, jež prý odtud do Labe se vrhly, když odbytí jejich nápadníci hradu otcova dobyli. Za zast. brzy otvírá

se nám v l. vyhl. na *Chmelnou Horu* (Hopfenberg) a za ní na *Sněžník* s rozh. Stihneme po chvíli zast.

Vilsnici (Wilsdorf), osadu s parní cihelnou a pilou (Ls), odkudž možno učiniti výlet na

Chmelnou Horu. (501 *m*), če|k Ústí. Cesta vede přes ves *Chmel-*
dičový vrch se skvostnou vyhl.|*nici* ½ hod. Sestoupiti možno pak
na Děčín s Podmoklím, Vrabinec,|přes Schönborn a odtud přes *Klo-*
Bukovou a Jedlovou Horu a k J.|*bouk* (Hutberg) do Podmoklí. Za 1 h.

Za Vilsnicí v pravo viděti za řekou dvůr Slavíkov a k Děčínu táhnoucí se Chlum (Kolmen), v l. Kněží Horu (Pfaffenberg) s kaplí Sv. Jana a hrobkou hrabat Thunů na úpatí a stihneme zastávku

Rozběsy, jež se svými továrnami (inkoust, čokoláda), loděnicemi a přístavem tvoří již souvislou řadu s Podmoklím. V úhledném farním kostele Sv. Václava z r. 1783 spatřuje se oltářní obraz od Ant Kerna, z Děčína rodilého ředitele drážďanské gallerie. Za několik min. následuje konečná stanice

Podmoklí, jež tvoří zároveň výchozí stanici tratě IV. a IV d. Okolí samo probráno jest v díle I. tohoto průvodce (Česko-saské Švýcarsko).

Trať I. c. Všetaty. Mělník. Litoměřice. Střekov (Ústí). Děčín.

(Tak jako při trati I a. a I b. přihlížeti jest k výletům této tratě I. c, tak rovněž při této trati přihlížeti jest k výletům a odbočkám tratě I. a., neboť při každé jen jeden břeh labský je probrán a tudíž obě tratě se doplňují.)

Trať **Všetaty-Mělník** náleží ještě v obor okolí pražského (viz díl V. tohoto Průvodce), kdež také ještě okolí Mělníka jest probráno. Počínáme tu tedy přímo vyjížďkou dráhy z

Mělníka (hostince: Zlatý Beránek [16 pok. omnb.], Zlatý hrozen [20 pok., omb. elektr. osv.], Čížkův [4 pok.]). Trať vede nás podle vinic (v pr.) na úpatí Chlomku, vesnice *Podole*, *Záduší*, *Šopky* (pěkný farní kostel z r. 1539 s obrazem od Škréty) a *Mlazic*, s vyhl. přes Labe na Říp, k *Vehlovicům*, kdež opět k Labi se přibližuje a v

Liběchově rozhraní národnostní dostihuje; vinicemi a okolo vsi i parku zámeckého stihneme stanici; smíšené místo (210 Č., 660 N.) 12 min. vzdál., jež tvoří vlastně vstup do *Českodubského Švýcarska* (viz trať I. i.). Ls., četněji od Němců než od našinců navštěvované, doporučuje se nášincům, aby české menšině dostalo se osvěžení. Bližší sdělí ochotně Odb. Severoč. J. v Dol. Beřkovicích.

Pamětihodný zámek z r. 1733|nášem umělců Ant. Veithem hojně
byl v l. 1833—53 známým mece-|vyzdoben. Před vchodem dvě pě-

kné sculptury »Perseus a Andromeda. Velký sál, renov, pražs. arch. Hallou v angl. slohu alžbětinském ze 16. stol. Klenutý přízemní sál (sala terrina), jenž tvoří zároveň vchod do parku vyzdoben cyklem «Vlasta« od Navrátila (dle K. Egona Eberta). Ve cviklech podob. Navrátilova vlastní práce a Ebertova. K tomuto sálu přiléhá *japonský* v orient. slohu s východoindickými sloupy a voskovými malbami nástěnnými. — Jak. Veith, puv. tovaryš tkalcovský, později zámožný měšťan budějovický koupil Liběchov r. 1801 od hr. Pachty; Ant. Veith, jeho vnuk, jej roku 1878 prodal kníž. Em. Colaltovi; však 1881 byl tu již pánem Hening z Arnimů, jehož dcera, provdaná za hr. z Lippe jej nyní drží. Přilehá k němu 17 ha velký park, v němž potok rozkošné vodopády tvoří. Na jednom skleníku spatřuje se skvostný relief s amoretty od Vác. Levého. Park je obecenstvu přístupný. — Ve farn. kostele sv. Havla z r. 1725 Škrétův obr. »Snímání Krista«. Pěkné mříže u postr. oltářů, dovedně pracovaný železný lustr, 1 *m* vys. monstrance, starobylé náhrobky z l. 1583; zevně nad dveřmi do sakristie znaky hr. Pachty. — Ve středu obce pomník cís. Josefa II. na trachytovém podstavci. — Na *Kalvarii* kostel sv. Hrobu z r. 1654 s hrobkou Veithů. Na zvonici 1 zvon od Brikcího z Cimburka z r. 1560. Obrazy Křížové cesty od Molitora z r. 1780. — Na hřbitově (nad portálem) relief od V. Levého pomník děkana Filipa Čermáka († 1877) spoluzakladatele a mecenáše spolku Svatobor. — Na Kalvarii učiněny četné nálezy předhistorické. — Mezi vlastní obcí a t. zv. Malou Stranou vede od panských budov kaštanová alej k **Boží Vodě**, něm. podniku s lázněmi vanovými, sprchovými a primit. inhalací, zařiz. od Veitha.

Dva české hostince, ostatní (Differenc, v Turnhalle) německé.

Výlety z Liběchova.

1. **Klácelka** se skalními výtvory od Václ. Levého. Přes Boží Vodu do lesa: a) cestou, jež poblíž továrny na pilníky vystupuje, a nás do *rytířské jeskyně* dovede; rytíři a gnomové do skal vytesani hají vstup ke skupině výborných figur z Goethovy básně o lišáku; b) od Boži Vody v 1. na silnici z Liběchova do Brocna vedoucí; pěkný výhled; stihneme tu k *jeskyni života*, v níž ve dvou řadách hlav mužských a ženských běh života lidského jest znázorněn; vstup hájí rovněž figury v nadž. vel.; nedaleko jeskyně těsně při silnici *had* ve skále vytesaný. — Od silnice do Dubé vedoucí, v pr. vidětí dva osamělé balvany piskovcové v tvar hlav přitesané.

2. **Kostelecká Výšina** se *Slavínem* a s rozhl. Silnicí Dubskou na *Želizy* (Ls., 12 Č, 377 N) a *Tupadly* (něm. obec, Ls.) za 1 hod. Na sev. od vsi Kost. Výš. s rozhl. 63·5 *m* vys., jež jest jednou se čtyř věží Slavína, Veithem zde projektovaného a nedokončeného. Sochy Schwanthalerovy pro Slavín určené nalézají se v museu král. Českého. Vedlejší zámek, nyní lelní sídlo hr. Thunovy, byl rovněž Veithem postaven. — Původně býval tu prý kostelík později tvrz Kostelec, z níž po 30til. válce zbyl jen dvorec, jejž Veith zrušil k vůli stavbě Slavína. Kdo nechce zpět stejnou cestou, dojde za Tup. za 1½ hod. přes les Bor (Borswald) k stanici Štětí.

3. **Kokořín**; výl. na K. z L. podnikne jen turista, jenž krajinu delším pochodem pěším seznati chce; pohodlnější zvolí stan. Kaninu. — Jako pri č. 2. do Tupadel, odtud *Hlučokým Dolem* mezi malebnými skalami na vých. do *Vidimi* (z L. 2 hod.) pak v pr. vzhůru za 45 min. do *Siného* a přes rozhraní národnostní opět na českou půdu 30 min. do *Truskavny*, za niž 20 min. dále leží Kokořín (3¼ hod.) Další viz při trati I i.

4. **Dubá**. Partie po silnici z L.

do Dubé (4 hod.) jest partie příjemná i velmi zajímavá. Dle č. 2. do Tupadel, kde možno užití rozhledu a shlédnouti zbytky nedal. Slavína; dále silnicí, jež vede lesnatým dolem mezi pitoreskními skalami podle *kapličky sv. Václava*, zříz. r. 1839 Veithem k myslivně a do obory kančí a jelení; v této při sil. Veithem r. 1839 post. a v goth. slohu Karlem Maxem tesané sousoší čtyř hlavních zázraků Kristových; po 30 min. za mysl. stihneme ves Chudolazy (host. u Červ. brány). Dál stále romant. údolím Liběchovického pot. Brzy následují *Medonosy*, mal. rozložená ves, kde spatřuje se uměl. socha sv. Lidmily od sochaře Linna nákl. Veithovým post.; ve vých. části vsi vápenatý pramen s kaplí mezi lipami. Nad vsí k S. vypíná se *Špičák* (346 *m*), poskytující pěkný rozhled. Za Veitha bývala tu dřev. rozhl. U Medonos ústí z pr. str. údolí od *Osinalic*, kde spatřuje se pamětihodný útes *Roháč*, u něhož zaniká v zemi potok, jenž vyše dva rybníky tvoří. Po 20 min. stihneme osady *Pokolice* a Valach (v l.). Při silnici starobylá lipa se zvonicí. Po několika min. mineme ještě ves *Bukovec*, za níž po 5 min. u Bukoveckého ml. vystoupíme z doliny Liběchovské mezi pitoreskními skalními skupinami *Rači* v pr. a *Pannou* v l., ač i dále ještě, jmenovitě u Zakšína malebné skály (Sinamstein) nás provázejí. Přes ves *Dešnou* (Pöschen), jejíž kostel pochází sice z r. 1766, má však věž románskou z konce 12. stol., dospějeme k Dubé.

Tratí podle Labe s občasnými výhledy (v l.) na Říp a Klapý, míjíce za řekou ležící *Křivenice*, překročujeme nedaleko Počeplic (v l.) silnici litoměřickou a podle *Strači* (v pr.) pod *Špičákem* vjíždíme do stanice

Štětí, města (150 Č. 1570 N.) se znatelnou českou menšinou, která mnoho trpěti musí. Přívoz labský do Hněvic. Cukrovar. Starý pivovar (český sládek). Kostel sv. Šimona a Judy chová na hl. oltáři a plafondu obrazy od Kramolína, skvostně vyřez. lavice z kostela sv. Františka v Praze. Zvony nesou české nápisy.

Hostince: Langrův (8 pok.), kor. princ Rudolf (3 pok).

Výlety ze Štětí.

1. **Špičák.** *Přes Tupadly do Liběchova.* Hned u stanice žel. leží ves Strači, v níž vede cesta na blízký vrchol Špičáku, čedičového kopce, jenž prorážel tu vrstvy křídové; jeho sloupy čedičové jsou v podobě koulí zvětralé; se svahu u vrchole pěkná vyhl. na Polabí, k Řípu a Středohoří za ním. Sestoupivše s vrcholu cestou k Vých. stihneme u silnice do Liběchova *Hraběcí Kapli* z kvádrů zbudovanou stavbu na místě, kde Jan Vratisl. Desiderius hr. Clary 17. ledna 1720 svými poddanými byl zastřelen. Pokračujíce přes silnici v stejném směru 45 min. dále do Tupadel, přijdeme cestou k *Jeskyni* (Mordloch), pískovcovému útesu s dvojitou jeskyní a zevně vytesanými sedátky, jenž za bývalou skrýš lupičskou se považuje. Z Tupadel k Slavínu a rozhl. a Z. zpět do Liběchova (partie 2 až 2½ hod.

2. **Přes Chcebuz (Zebus) a Tupadly do Liběchova.** Od stanice přes trať okres. sil. ¾ hod. přes Radouň do staré vsi (63 Č. 609 N.) s kost. sv. Petra a Pavla, vyst. 1781—84 ve slohu vlaském od Kil. Dienzenhofera, vyzdobeným fre-

skami od Kramolína. 4 zvony z r. 1566—1610 nesou české nápisy. Hrobka hrabat Clarů. Na hřbitově, s něhož je pěkný pohled na Středohoří, pěkná náhrobní kaple z r. 1883 (Laufka z Radouně). Dále silnicí Liběchovskou 15 min. do *Brocna*, kde viděti starý, malebný zámeček z pův. tvrze zřízený a neobydl., s jehož oken je pěkná vyhl. Dále dáme se v l. cestou přes *Hořice* (vršinu 324 *m* vys., ¼ hod. vzdál.), kde spatřuje se kamenná deska, za obětní stůl považovaná; za ½ hod. odtud jsme v Tupadlech a dál jako při č. 1. (Celá partie 3 hod.) Také možno přes Špičák (viz č. 1.) do Chcebuze a dále přes Brocno.

3. **Písky** (Sandberg 339 *m*) Jako při č. 2. do Radouně, zde však rovně dál k S. na *Křešov* a *Sněd ovice*; na stěně mlýna při silnici spatřuje se tu pamětní deska s let. 1555 a českým nápisem, značícím zakladatele Václava z Kvítkova a Magdalenu z Hrušova s jejich znaky krásně provedenými. Zámek z r. 1680, dále pak do *Střížovic* (1½ hod.); od vsi v l. *Hostecký Kopec*, v pr. *Písky*; s obou míst krásná vyhl.

4. *Okružní partie do Liběchova*. Jako při č 1. na Špičák. Sestup do Chcebuze (č. 2.). Odtud přes Křešov a Snědovice dle č. 3. do Střížovic; na Písky a dále silnicí do *Sukorad*, jichž okolí vyniká starožitnými nálezy. Zámek z r. 1700, dříve sídlo pánů z Kvítkova. Výstup na výšinu jižně od vsi s krásným rozhledem kol do kola podle lesa, v němž t. zv. *Jedlový Důl* (Tanngraben) mezi písk. skalami s jeskyní Hartmanovou. Dál pak silnicí do Tuháně, zde v pr. až na silnici Liběchovsko-Dubskou a po této v pr. zpět směrem dle č. 4. na str. 89. do Liběchova (6½, s odbočkami 9 hod.).

Za Štětím proráží trať hlubokým zářezem pískovcový hřeben, kdež nejvyššího bodu mezi Lysou a Litoměřicemi dostihuje. Za zářezem objeví se v l. stanice

Hoštka (Gastorf), městečko (asi 80 Č., 1240 N.), v jejíž okolí četné lomy v opuce Bělohorské jsou otevřeny. Z opuky robí se tu druhdy proslulé hoštecké dlaždice. Na náměstí zasluhuje pozornosti socha sv. Trojice z pískovce z r. 1737; na stupních jejich odpočíval prý Bedřich Pruský při návratu po bitvě u Kolína. Kostel sv. Otmara má presbyteř a věž starého původu (asi z 12. stol.); goth. oltář z r. 1888. Špice věže nese půlměsíc s 12ti paprskovou hvězdou, což je prý upomínkou na držitele H. (v l. 1575) polská knížata z Tarnova. V kapli Naneb. P. Marie na t. zv. Malé Straně (za potokem) chová se soška, vlastnoručně prý Arnoštem z Pardubic vyřezávaná.

Výlety z Hoštky.

1. **Sovický Vrch**; cestou do české farní vsi Vetlé (3 *km*) se starým kostelem, jehož klenba na jediném sloupu spočívá a v němž chová se pěkná cínová křtitelnice s 12ti apoštoly v reliefu. Vrch leží na vých. od vsi; od úpatí vzhůru dají se tu sledovati skoro všechny stupně čes. útv. křid. (další viz na str. 41. a 43.).

2. Na **Helfenburk** a do **Úštěku**. Silnicí podle dráhy do Svařenic (dobrý profil bělohor. vrstev v zářezu dráhy) a dále cestou nad potokem v pr. do *Malešova* (5 *km*) se starobylým kostelem; zdivo

věže pochází z 11—12 stol., goth. presbyteř. z 15. stol. Ostatek je barokní. Starobylé zvony vzácné práce z r. 1487 a 1569. Od vsi krásný pohled na Středohoří; dále pak do údolí k ml. Skořepě a údolím na Drahobuzy, statek berlínského bankéře Goldschmieda, kde na Zám. vrchu až do r. 1879 stávaly zbytky tvrze pp. z Drahobuz, později Berků z Dubé. Dále přes Vedlice a Hrochov do Tečíněvsi a jako na str. 64. na Helfenburk. Celá partie 5 hod., takže možno ráno z Prahy a večer z Úštěku zpět.

Opouštíme Hoštku vyhlížejíce v l. přes Vetlou a Vrbici na vrch Sovici a Řip, projíždíme Svařenickým zářezem s odkrytými vrstvami bělohorskými, nad nímž v pr. viděti zříceninu vinařského domku, jež po býv. majiteli dr. Čapkovi zove se *Čapkova věž* (Tschapken nebo Tschapekenthurm), a za nímž v l. objeví se Svařenice; překročíme Úštěcký potok a silnici do Úštěku vedoucí a minuvše v l. Vrutice, kde v kapli chovají mědirytinu na hedvábí tištěnou z r. 1775 od Winklera, stihnem stanici

Polepy, ves v rovině labské, kde chmelnice hojněji než dosud se vyskytují. Mezi Encovany (v pr.) a jejich chmelnicemi (v l. na tak zv. Plotně-Platte) míjíce vršek *Holý* (v pr. pěkná vyhl.) přibližujeme se těsně k Labi u zastávky *Křešice* (15 Č. 485 N), jejíž farní kostel chová obraz Škrétův, jenž sám týž za nejlepší svou práci prohlásil. V pr. od zast. *Zahořany* s kostelem z r. 1656, z daleka viditelným, jenž vyniká výzdobou štukovou a freskovou. Ze Záh. vystoupiti lze na

Křemín, vrchol znělcový nad tratí žel. a Labem, částečně vinicemi krytý, na němž stopy válečného ohražení z r. 1866 se spatřují. Krásný rozhled na Polabí k Litoměřicům, k S. na Pannu a Kalich.

Pod Křemínem míjíme drahou Třeboutice (v pr.) a těsně podle Labe, na němž objeví se Střelecký ostrov a vjíždíme do

Litoměřic. Starobylé toto město, druhdy české, dnes se značnou českou menšinou (1200 Č. 10.000 N.) leží na náplavu a křídě při břehu labském proti ústí Ohře, obklopeno na sev. a záp. malebnými kopci čedičovými; kolem vnitřního města s prostorným náměstím rozkládají se předměstí: Biskupství se čtvrtí svatováclavskou, Zásada, Dubina, Valdona, Rybák, Mlýnská čtvrť, Mariahilfské a Štěpánské nám., popl. dvůr Gaubenhof a Železná.

Sídlo okr. hejtm. krajs. soudu, finanč. řed., hlav. cel. úřad. a t. d. Theol. učiliště s bisk. seminářem st. vyšší gmnas., státní vyšš. realka (něm.), něm. ústav učit., rol., vinařská a ovocnická škola a mezi obec. školami též česká škola ob. s opatrovnou, ústav hluchoněmých a t. d. 2 pivovary, sladovna, tov. na ocet, inkoust, kůže, akc. spol. pro výr. vápna a cihel, slévárna železa, zvonolitectví a t. d.

Památnosti města. *Dóm sv. Štěpána*, vyst. r. 1671—1681 na místě chrámu, zal. r. 1057 Spytihněvem II. Ve skvostném vnitřku 13 oltářů a basreliefy zdobená kazatelna. Z četných obrazů zvlášť pozornosti zasluhují: Cranachův sv. Antonín (1553), Škrétův sv. Petr a Pavel, Krausova Maria immaculata (1878), malá Madonna z flanderské školy van Dyckovy z r. 1495. Vedle hl. oltáře mramorový pomník gener. hr. Radicatiho. *Zvonice* vedle dómu vyst. r. 1889 poskytuje pěkný rozhled. — S dómem spojena jest chodbou *bisk. residence*, vyst. r. 1689—1701. V ní zajímavá *galerie obrazů* (Rubens, Rembrandt a p.), bohatá *knihovna* (čes. rukopis s miniaturami Matyaše Jacoba, část litoměřické bible), *kaple sv. Vavřince* s nástrop. malbami od Kramolína (1784). *Diocesní museum*, zaříz. r. 1885 s arch. a uměl. památkami hlavně umění církevního. — *Jesuitský čili seminární kostel* o dvou věžích, pův. již r. 1257 založený, v nynější podobě z r. 1689—1731. Po zrušení řádu 1793 měl tu měšťanský pivovar skladiště; 1810 znovu vysvěcen. Skvostné malby nástěnné. — Obloukem spojen jest se *seminářem*, v němž nalézají se cenné obrazy od Brandla. — Nedaleko zachována jest vedle tunelu dráhy *věž*, zbytek bývalého opevnění města. — Nad tunelem *Sady princezny Štěpánky a kor. prince Rudolfa* zal. roku 1880. — Ve výklenku semináře *Hilscherův pomník* (něm. poeta Hilscher nar. se v semináři roku 1806, když tento sloužil za kasárna). Poblíž naměstí městský *chrám Všech Svatých*, původně ve slohu goth. v době předhusitské (1235) post., v nynější podobě z poč. 18. stol. od Broglia, špičatou věží, jež na husitská kopí upomíná, vyznačený; chová pěknou cínovou křtitelnici z roku 1521. Vedle kostela *městská zvonice* se 7 zvony. — *Stará radnice* s podloubím naproti kostelu, zal. 1296, v nyn. podobě z roku 1662, restaurována 1852 Krannerem; v ní úřady soudní; zachována je tu zasedací síň se skvostným táflováním. — Na rohu staré radnice rožní *sloup Rolandův* s letopočtem 1539, jenž upomíná na skladní právo, Litoměřicům Přemyslovci propůjčené. — *Obecní dům* na jižní straně náměstí, stavba ze 16. stol., již v 17. století byla sídlem panským, od roku 1838 sídlo purkm. a jiných městských úřadů. V ní *zasedací síň* ve slohu pozdní renes. starými obrazy a prapory zdobená; chová se tu latinský *kancional* z počátku 16. stol., jenž náleží k nejpámátnějším svého druhu; váží 62 *kg* a obsahuje 465 pergam. listů se skvostnými miniaturami; kromě něho menší český kancional z r. 1564; v jednom okně II. patra »*měšťanský zvon*«, jenž

dříve na staré radnici byl zavěšen a jímž dnes ještě liknaví zástupci města ke schůzím a volbám se svolávají. — *Nová radnice* (městská spořitelna a důchodkový úřad) je moderní budova bez zvláštností. — *Kališní dům* (Kelchhaus), význačný kalichovitou věží; vyst. 1584 utrakv. měšťanem Janem Mrázem z Milešovky; v něm je nyní *průmyslové museum* a dobře spořádaný *městský archiv*; vystoupiti lze na věž, na jejímž vrcholu nalézá se stůl, kolem něhož 16 osob dobře sesednouti se může a odkudž je krásný rozhled — Nedaleko kališního domu spatřuje se pěkný *starožitný dům* čís. 24 (z poč. 16. stol.) — Mezi gymnasiem a realkou nalézají se *sady Klecanského*, odkudž přehlednouti lze *zbytky bývalého opevnění*; v sadech je také pomník cís. Josefa II. z r. 1884. — Bývalý klášter Minoritů, nyní *Dominikánů s kostelem Sv. Jakuba*, vyst. v l. 1682—1685 na místě kostela z doby předhusitské; v kostele pěkné oltářní obrazy (jeden od Kerna) a novodobá okna renessanční. — Zvláštního nic neposkytuje *klášter kapucínů s kostelem Sv. Ludmily* z r. 1656. — *Kostel sv. Vojtěcha* s bývalým hřbitovem, kde spatřuje se náhrobek ryt. Kamejckého z Pokratic (1561) vedle jiných náhrobků s česk. a lat. nápisy, je budova rest. Brogliem v l. 1689—73. — Předměstí svatováclavské zdobí pěkná kuplovitá stavba *kostela sv. Václava*, Brogliem v r. 1713—16 na místě staršího kostelíka vystavená. — *Kaple sv. Jana* s oltářním obrazem od Škréty chová hrobku biskupa hr. Valdštejna. — V ulici Vavřinecké (Laurenzigasse) v soukr. dívčí škole je kaple sv. Karla Borom., zbytek býv. kostela sv. Vavřince. — *Protestantská modlitebna* v Josefově ulici, *synagoga* v ulici Vavřinecké.

U Jánských schodů *pamětní deska* na domě, kde bydlel a zemřel Mácha. (Byla v nov. době z národ. chauvinismu stržena). Na hradebních pozemcích před kasárnami *válečný pomník* z černého syenitu, zřízený zdejšími veterány. — *Hřbitov na Polabí* (od r. 1791) o 3 odděl. V odděl. 1. náhrobek skladatele V. J. Veita s medailonem od Seidana, a *Karla H. Máchy* († 5. listopadu 1836). *Aerární most železný* z r. 1859 550 *m* dlouhý. Rozsáhlý pivovar »*Labský zámek*« (Elbschloss) se zahr. rest. *Ostrov střelecký* s pěknými sady, střelnicí a rest. — Dvě *zdymadla a plavidla lodi* v projektu.

Dějiny. Původně župní hrad kmene Litomiřiců, pod nímž sídlo připomíná se již r. 993. Místo pův. české zaplaveno něm. přistěho-valci za Václava I. a Otakara II., 1248 stalo se městem, které až do Ferdinanda I. jako všecka města král. řídilo se právem magdebur-

ským. Mělo i privilej skladní, na jejíž znamení při Labi stála socha Rolandova, nyní na rohu staré radnice umístěná. Tehdy vystavěn druhý hrad, na nějž upomíná dosud místní pojmenování »Hrada-Platz«; hrad ten byl v 15. stol. spustošen. V době husitské stálo město z valné části vždy ještě české při straně husitské až do bitvy Lipanské, kdy také něm. měšťanstvo odtud vypuzeno. Mnoho obyvatelstva evangelického opustilo město za války třicetileté, kdy toto velice trpělo. Usedlosti české zaujali opět noví něm. přistěhovalci a tak již koncem 17. stol. město poněmčovati se počalo. R. 1655 zřízeno tu biskupství, r. 1665 ustanoven tu první učitel německý. Dnes menšina česká vede tu o své bytí těžký zápas. — V Lit. narodili se: 1484 Martin Michálek, bisk. čes. bratří, 1801 Pavel Alois Klar, vydavatel Líbuše, 1806 něm. básník Jos. Hilscher a j. Zemřel tu 1599 vynikající písař kancionálů Matyáš z Litoměřic, 1836 Kar. H. Mácha.

Hostince: U červ. jelena (20 pok., omnib.), u černého orla (7 pok.), u modrého hroznu (3 pok.), Kocanda (Gottsande, 9 pok.), u raka (25 pok.), Labská rest. (3 pok.), Hradský Dvůr (Hradahof, 4 pok.), u cís. rakouského (4 pok.), u bílého anděla (5 pok.). Zahr. rest. hl. na Kocandě, v Labském zámku, Střelec. ostrov. Povozy hl. u raka 4 u jelena 12—16 K na den.

Výlety z Litoměřic.

Vzdálenější výlety směrem žel. tratě k Lovosicům a Lounům s jedné a k Ústěku a Č. Lípě s druhé strany viz na str. 52. a 59. výlety parolodí neb drahou směrem k Ústí viz na str. 48. a 69., jakož i níže ve směru hlavní tratě. Tuto jen několik výletů do nejbližšího zajímavého okolí.

1. **Radobýl** (396 *m*), holá čedičová kupa se zaj. květenou: Astragalus exscapus a j. Stipa, na sev. úpatí Physalis atd. V létě skrovná Rs. Silnicí žalhostickou však hned za městem znač. cestou v pr. na *Gaubenhof* (dvůr) a přes sev. úpatí a vzhůru (1 hod.). Skvostný rozhled jmenovitě na skupinu Milešovky a skupinu litoměřickou. Sestup k J. znač. cestou k stan. žalhostické, nebo ke kapli sv. Jana a skupinu litoměřickou. — Nebo z Lit. silnicí žalhostickou (okolo Labského zámku, jatek a hřbitova — Máchův hrob) až ke kapli sv. Jana, odtud v pr. vzhůru a sestup buď přes Gaubenhof, nebo dále znač. cestou do Žernosek (s vrchole 40 min.) nebo na Kamýk (s vrchole 1 hod.).

2. **Kamýk** (¾ hod.) silnicí k SZ. okolo akc. cihelny přes výšinu na Bince (360 *m*, pěkný rozhled) do vsi Kamajku a k zříc. (další viz níže u Žernosek).

3. **Bílá Stráň** (Weisse Leite) u Pokratic (pro botaniky). Okr. silnicí k S. městským lesíkem podle potoka do vsi Pokratic (¼ hod.) nebo dle č. 7. přes Mostg

suitengr. Frisch Brünnel) znamen. naleziště diatomových lupků třetihorních s krásnými listy. V l. od K. krásný pohled na malebnou *Krkavčí skálu* (Rabenstein), čedičový kužel, jenž pískovcem prorazil a na vrcholi tisíciletým dubem jest korunován; zajímavý jest také její východní sráz břečťanem zarostlý. Geolog může vrátiti se přes Lbín (Welbine), kde vyskytují se pískovce a poloopály třetihorní, nebo s vynecháním Lbína kratčeji přes Mendavskou mysl. (Rs.) a Skalici do Žitenic (z K. do Ž. 1½ hod.) k nalezišti listů v křemitých pískovcích.

5. **Hradištko** (Radischken 543 *m*), vrchol se skvostným rozhl. tvořící počátek hřbetu *Babiny*, táhnoucího se odtud k S. až ke vsi Rydči. Jako při č. 3. do Pokratic; ve vsi u kaple v l. po silnici však jen ½ hod. k prvnímu rozc. pod Kamejčkem; zde v pr. ¼ hod. k mysl. Mendavě a odtud v l. vzhůru na vrchol (2 hod.), vroubený dvěma, značně již porouchanými valy. Skvostný pohled do vnitra Čech, na stok Ohře s Labem a na Milešovskou skupinu Středohoří.

6. **Varhošť** (Kuppe, 640 *m*), vrchol poskytující vyhlídku podobně rozsáhlou jako Milešovka. Jako při č. 4. do Kundratce, odtud krásnou lesní cestou podle stěn *Čihadla* (v l.) a Liščí Díry na vrchol Varhoště, několika dubyi korunovaný. Sestup přes Kundr. do Sebuzína za 1 hod., nebo přes K. na Babinu za ¾ h. a odtud partií po Dlouhém Vrchu (s odb.) 3 hod. do Lit., dále Marianskou cestou (M. znač.) na skálu Machu a do Sebuzína. (Viz str. 89.)

7. **Mostná Hora** (Brückenberg 272 *m*). Kopec vých. u Pokratic, kamž ze sadů a hřiště (Spielplatzanlagen) vede přímo stromořadí (20 min.): na vrcholi sady a odpočívadla (jmenuje se nyní výšina cís. Františka Josefa). Krásná vyhlídka.

8. **Žitenice** (též pro geologa). Silnicí k SV. ¾ hod. leží stará ves Žitenice (15 C, 1173 N), u níž v háji farním (Pfarrbusch) vystupují křemité pískovce spodního tertiaeru s hojnými rezavými otisky rostlin. Obec sama vyniká zdaleka nápadným kostelem asi z pol. 17. stol., jenž však obsahuje zbytky starší středověké stavby (část zvonice, hrobka a 4 kamenné figury). Při něm byl farařem r. 1833 zemř. Kreybich, známý jako kartograf a meteorolog.

9. **Skalická Poustevna.** Buď jako při č. 3. přes Pokratice podle Bílé Stráně za 1 hod., nebo pohodlněji přes Žitenice a krásným údolím Močidlem (Modschiedlthal) za 1½ hod. do Skalice. V Močidle v l. vystoupiti lze ku vděčné vyhlídce na *Loretě*, kde místo bývalé kaple glorietu se nalézá (za Žit. cestou okolo kostela, fary a školy); nebo též na *Soví Horu* (Eulenberg, 276 *m*, ode dvora v Žit.) anebo na *Sadan*, rovněž s pěkn. vyhl. Močidlem projdeme za ½ hod., 10 min. nad Skalici oblíbené výl. místo *Skalická poustevna* (Einsiedler), rozkošné Ls. s mysl., rest. s několi. villami, kaplí o dvou patrech, z nichž spodní je zbytek býv. poustevny. Krásný výhled k Litoměřicům a do kraje.

10. **Děčínská Vyhlídka**, nejvyšší bod hřbetu Babiny. Výlet spojiti lze s čís. 9., takže dáme se ze Sk. poust. dále po hřebeně k S. na Nový Dvůr (Neuhof, občerstv. mléko, máslo, chléb, v okolí pěkná flora) a odtud v stejném směru dále znač. cestou až na vyhl. (2 hod., přes Žitenice 2½ h.), s které viděti až Děčínský zámek v malebném rámci krajinném. Za 10 min. sestoupiti možno odtud na silnici a dáti se buď v l. přes Babinu a Kundratec do Sebuzína (2 hod., celkem 4), nebo v pr. přes Rydeč do Třebušína (1½ hod.). Z Rydče dojíti lze za 2 hod. též do Vel. Března.

11. **Babina.** Hřbet, zvaný též Dlouhý vrch mezi Žitenicemi a Babinou. Jižní vrchol *„Zlatý Vrch“* přístupen přes Žitenice a Pohořany nebo z Ploskovic (viz str. 62.), střední vrchol *Křížová Hora* (Kreuzberg) přístupen za 30 min.

ze Skalické Poustevny rovněž jako sev. vrchol *Pískový Vrch* (Sandberg) a nejvyšší bod *„Děčínská Vyhlídka"*. (Viz č. 8.)

12. **Kalich.** Nejlépe drahou přes Ploskovice (viz str. 61.) a dále po případě z Třebušína za 3 hod. přes Řepici a Homoli (Hummel) a přes Matzenstein do *V. Března*, nebo přes Rydeč, Babinu a Kundratec za 3 hod. do Sebuzína, nebo přes Rydeč na Děč. Vyhl. a zpětně dle č. 10 přes Skal. Poust. do Litom. rovněž za 3 hod.

13. **Střekov**, 5—6tihod. partie s vděčnými vyhl. neb odbočkami dle čís. 10. až na Děč. vyhlídku, odtud přes Babinu do *Němčí* (Nemschen); zde v pr. na Jedlovou Horu (Tannbusch) a v l. silnicí na *Vys. Ostrý* a dolů k Střekovu (viz níže u Střekova). Kratčeji s vynech. Děč. Vyhl. přímo přes Pokratice, Mendavu a Lbín na Babiny.

Stanici Litoměřice město, opouštíme podle Labe a Ostrova Střeleckého tunelem 300 *m* dl., mineme ještě zast. Litoměřice (pod Janskými schody) a vjíždíme pak do křižovacího a seřaďovacího nádraží v Žalhosticích pod Radobýlem (v pravo) s pohl. v l. na Lovosice a Košťálov; v oblouku k S. stihneme za nedlouho stanici

Žernoseky s vyhl. v l. na Lovoš a Dobrý, zast. parolodí, místo známé výtečnou révou hr. Sylva-Tarouccy-Nostice. Zdobně vyjímá se na pahorku stojící goth. kostel sv. Mikuláše z r. 1525. Až do konf. bělohorské byli majitelé Žernosek ryt. ze Lstiboře na Kamýku. Zámek honosí se velkolepými sklepy (štoly 275 *m* dlouhé, plocha 2008 m^2, místo pro 50.000 věder).

Výlety ze Žernosek.

Hrádek, vrch (268 *m*) s mohutnými valy na vrcholi, uzavírajícími plochu asi 27 jiter. Ze starož. nalezeny tu jen střepy podobné Libochovanským a mince z XII. stol. Na nižší Kalvarii pod Hrádkem stával prý později hrad; na vrcholi k východu stejně vysoko se pnoucím t. zv. Malém Hrádku byla tvrz menší, rovněž valem obehnaná; stojí tu skrovný *kostelík Panny Marie na Hrádku*. Na Sev. hřeb hory »*Čertův Kámen*« podivuhodný balvan se záhadnými runami. Od kostelíka, od tří křížů na Kalvarii i s vyššího Stražiště je skvostná vyhl. na skupení Milešovky s Ostrým a Lovošem v pozadí s Klapým, Košťálovem a Řipem.

2. **Kamýk**, zříc. hradu, $^3/_4$ hod. od Žernosek nad vsí Kamýkem při silnici z Litoměřic do Libochovan. Hrad starého založ. znám teprve z dob krále Jana, kdy vládl tu rod Kamýckých, po nich pak Vartenberští, Zajícové, pak pánové z Konic a posléz Lstiborští, z nichž Mikuláš Jan Vilém hrad opustil, sídlo nové u dvorce si vystavěl, však r. 1628 z vlasti se vystěhoval a zboží své Černínovi z Chudenic odstoupil. Hrad spustnul ve válce 30til. Zámek jeho zbořil r. 1863 dr. Otto Polak vystavěv si tu letohrad; jeho následník továrník Alex. Richter opravil poněkud trosky, s nichž časem vlaje dnes velkoněmecký prapor. — K SV. nad vsí vypíná se vyšší kopec *Plešivec č. Jordán* (511 *m*). na jehož svahu viděti jest *kaplí Sv. Jana Křt.* na poušti z r. 1759. Na jižním svahu vrchu tvořívá se v dutinách čedičových za největšího letního vedra led (odtud něm. jméno hory Eisberg).

3. Oba výlety 1. a 2. spojiti

možno tak, že jdeme nejprve na Hrádek ½ hod., odtud pak v pr. cestou po sev. svahu Stražiště do Kamýku (1 hod.), k zříc. na Plešivec (stačí 2 hodiny času k prohl.) a z Kamýku do Litoměřic 1¼ hod. (Celkem 4—4½ hod. času.)

Drahou objíždíme Žernoseky a vstupujeme do *labské branky* (viz str. 48) 2 *km* dlouhé; za ní objevují se v levo na levém břehu Litěchovice, v pravo vystupuje zřícenina Kamýk i vstupujeme do kotliny, ovocnými sady vyplněné u zastávky

Libochovan, obce, jejíž obyvatelstvo skoro výhradně sadařstvím (třešně a švestky), částečně též pěstováním vrby se živí. Obec má nový goth. kostel z roku 1890 s obrazem na hlavním oltáři od Krause. Při stavbě dráhy roku 1873 odkryto bylo tu velké předhistorické pohřebiště (cesta do Cirkvice vede přes toto nalez.).

1. **Přes Deblík do Sebuzína** jest vděčná partie, již tu na pravém bř. odporučuji. Dáme se hned za Lib. v pr. do sedla mezi Deblíkem (v l.) a Trabicí (v pr.). V sedle zvedá se skalnatý vrcholek *Varov* (odkudž je nazpět pěkný pohled na údolí labské), kterýž je sujetem obrazu Reichardtova v Drážďanské gallerii. Odtud v l. jsme za 20 min. na čedičovém vrcholi *Deblíku* (458 *m*), kde spatřují se zbytky kamenného valu. S tak zvané Plotny při labské straně obmezený, nicméně rozkošný pohled přes Labe a Dubický kostelík na Doubravskou Horu u Teplic a Rudohoří, v pr. přes Zálezly na Podlešínské kupy, v l. přes Prackovice na Kubačku, Kletečnou a Milešovku, k J. přes Libochovice a Litěchovice na Lovoš, Košťálov, Přípek, zříc. Hrádek, Lovosice a Klapý, k J.V. na Jordán a Kamýk s Radobýlem. Sedlem sestoupíme pak do Sebuzína, nebo svahem za 15 min. do Cirkvic.

2. Přes **Řepnici**, rodiště hud. skladatele Veita je ¾ na *Kamýk*, odkudž dále lze sledovati výlety u Litoměřic uvedené na Hradisko, Kundratec, Varhošť a Děčínskou vyhl. a vrátiti se pak do Žernosek (z Kamýku), Sebuzína neb Vel. Března.

Trať překročujíc předhistorické pohřebiště pod Deblíkem, jehož rozsochatý vrchol v oblouku objíždí, podél Cirkvic poskytuje nám v levo výhled od Praskovic počínaje na Kubačku, Scheinberg, Mindelberg s Dubickým kostelíkem a posléz ves Zálezly s pozadím Wankenbergu a Černavy s vysoko položenou vsí Chvalovem.

Proti Zálezlům stihneme stanici

Sebuzín, jenž sdílí krásnou polohu se Zálezly (str. 70), s nimiž spojen je přívozem. Rest.: Pomněnka (Vergissmeinnicht) a Štěpánský sál.

Výlety ze Sebuzína.

1. **Deblík.** Na jih od vsi táhne se vlídné údolíčko s potokem Flösslem, podle něhož vede cesta na krásnou vyhlídku v sedle mezi Deblíkem a Trabicí (viz výše u Libochovan č. 1.).

2. **Varhošť.** Údolím potoka Tlučné mezi *Deblíkem* (v pr.) a výběžky *Varhoště* (Aarhorst, Kuppe v l.) vede nás silnice podle několika mlýnů nejprve k výhledu na malebný *Krkavčí Kámen* (Rabenstein v l. str. 86). Na úpatí jeho na osamělé louce pryští pramen (Ochsenbornquelle) dobrotou svou proslulý. Již u Nov. Mlýna lze odbočiti v. l. na Kundratec; turistické cesty stihneme však dále (ze S. po 40 min.) a sice první Mlýnskou Stezku u Patzenhauerova mlýna, druhou dále v Tlučni, obě dovedou nás k cíli za 20 min. V Kundratci, (Ls., villa pro letní hosty Henriettenruh. letní sídlo známého něm. předáka Lipperta, host. u Zel. jedle, kde lze povozy dostati). Jdouce dále silnicí k S., přijdeme po 5 min. k ukazovateli; dávše se v l. stihneme za krátko v pr. odbočující «Sommersteig,» po němž za 15 min. dostoupíme vrcholu *Varhoště* (640 *m*), kdež z pěti dubů zřízena zajímavá rozhledna. Výhled jen k V. poněkud obmezený, jinak neobyčejně půvabný. Ve velkolepém rámci horském nejméně desetkrát objevuje se hladina Labe; k S. řadí se za sebou Matry, Lerchenberg a Ostrý s pozadím Děč. Sněžníku a Rudohořím, před nímž v l. vystupuje pod Ostrým Střekov s Labem a Ferdinandovou výš. u Ústí. Viděti dál až do okolí Doubravské Hory u Teplic. K Z. Labe u Sebuzína s Trabicí a Deblíkem v popředí a s Milešovskou skupinou (Kletečná, Františkův Vrch, Milešovka, Hradišťany, Kostomlaty, zříc. Ostrý a Hrádek s Horou u Mrskleše a Hoblík v pozadí), za niž vystupují už obrysy hor Doupovských. K JZ. vystupuje Lovoš s Košťálovem a Klapým, k J. Kundratec, Hlíňany, Kamýk, Hradisko a Radobýl nad Libiměřicemi, Terezín, Roudnice s Řípem a v pozadí hřebeny Brdské, v l. pak několikráte objevuje se hladina Labe až k Liběchovu a Mělníku s pozadím Petřína u Prahy. K JV. a V. Dlouhý Vrch od Děč. Vyhl. až k Zlatému Vrchu u Ploskovic, za ním Sedlo s pozadím Bezděze, v l. od Sedla Panna a mezi ní a Sedlem do pozadí ustupuje Ralsko a hřebeny hor Ještědských i Jizerských; k SV. Klobouk u Merboltic (Martendorf) a Kamenické vrchy s pozadím hřebenu hor Lužických; mezi Babinou a Čeřeništěm viděti ves Stinky na Bukové Hoře (Zinkensteinu), za vsí Němčí vystupuje blízká Jedlová Hora a za Čeřeništěm Kamenný Vrch. — Sestoupíme do sedla *Průhonu* buď Lenořinou neb Karlovou stezkou a silnicí v l. 100 kr. načež v l. značkovanou stezkou do rokle Rytiny a za ¾ h. do Sebuzína.

Macha. Jako při č. 2. přes Kundratec až k ukazovateli, však místo na «Sommersteig» některou z 5ti značk. cest na Machu: a) *Dlouhými duby* (Lange Eichen) vede cesta jen místy stinná, za to hojné vyhl. poskytující; b) *Velkou pasekou* (grosser Schlag) nejstinnější cesta; c) *přes Schenkhaan* (502) částečně stínem, však se skvostnou vyhl. k Lovosicům; d) *přes Modřín* (Lärchbaum); e) *stezkou Mariánskou* (Mariensteig) beze stínu přes ssutiny čedičové, však stále s krás. vyhlídkou. Cesty tyto později se sejdou a dovedou nás za 50 min. k ochran. chýši *Velké Machy* (446 *m*) nad samým Labem u Sebuzína se skvostnou vyhl; 200 kroků dále druhá vyhl. (Rothsfelsen s lavičkou) a po dalších 100 kr. odbočiti lze v l. na *Malou Machu*, jež poskytuje vyhl. k SV. na rokle Rytinu, Jesuitský příkop a p. Sestup za 20 min. dosti příkrou serpentinou do Kolebova a za dalších 8 min. do Sebuzína.

4. **Děčínská vyhl** na sev. konci Dlouh. Vrchu jest ze Sebuzína nejpřístupnější. Jako při č. 2. do Kundratce; nechavše však Varhošť a Machu v l. dáme se v pr. do Babiny, odtud silnicí k Rydči; po ¼ hod. odboč. v pr. cesta k vyhl. (Další na str. 86). Ze Sebuzína 1¾ hod.). — Sestup přes Babinu do Čeřeniště, jehož domky táhnou se až na svahy *Matrého* (595 *m*), jenž poskytuje ve-

líce vlídný rozhled do údolí labského, výstup za 1/4 hod. sestup k cestě u zříc. Silbermühle a do Sebuzína za 3/4 hod.

Těsně pod Matrým a Lerchenbergem (v pravo) ubírá se trať dále podle Labe s vyhl. na levo na Chvalov, proti němuž překročuje v pr. rokli Rytinu a dále s vyhlídkou na Staudenberg s Panenskou Skalou k Labi vybíhající proti zastávce

Brné pod Čertovou Jizbou (výběžkem Lerchenbergu) a Malým Ostrým, mezi nimiž táhne se rokle potoka Pručelského (Herzigova Rs., Ls.)

Výlety z Brné:

1. **Vysoký Ostrý** (585 *m*) přistupen odtud za 1 1/2 hod. Od Herzigovy Rs. znač. cestou s pěknými vyhl. na Vanov (v l.) a Vys. O. (v pr.) vede cesta za 40 min. na *Střekov*. V půli této cesty odbočuje v pr. *Zlatá Stezska* na V. O.; za 1/2 hod. stihneme po ní silnici (kratčeji ale přikřeji lze dojíti sem od poustevny — Einsiedelei) mezi Novou Vsí a Sedlem; silnici v l., po 4 min. od ní v l.; po 3 min. přijdeme k sedačce pod dvěma duby, kde cesta zaboči v pr. a za 20 min. stihne úpatí vrchole na který vede dál klikatě ke kamenným schodům, po nichž vystoupí se na vrchol, žel. zábradlím ohražený. Jeden z nejskvostnějších výhledů na Polabí: k S. nad Ústím Zezice se zříc. Blanskem a v pozadí Děč. Sněžník, v l. od něho Rudohoří (Nakléřovská kaple, Komáří Vížka) a pod ním Duchcovsko-Teplická pánev hnědouhel., již k Z. uzavírá Doubravská Hora u Teplic, od níž k JV. táhne se Milešovská skupina Středohoří, z níž vyniká Milešovka s Kletečnou, Klocberg, Hradištany, v pozadí Kostomlatská zříc. a Bořeň i Zlatnický Vrch; v l. od Kletečné viděti Horu a blízké jí zříceniny: Hrádek, Ostrý a Košťálov; přes Brnou hledíme na Lovoš s Deblíkem, v pozadí s Klapým; k JV. Varhošť s pozadím Polabí od Litoměřic k Mělníku a výšiny u Prahy (rozhledna Petřínská); k V. přes ves Sedlo. spatřujeme Vlhošť a v l. Matzenstein i Bukovou Horu (Zinkenstein), Přes Labe mezi Vel. Březnem a Těchlovicemi viděti již výšiny Českosaského Švýcarska. — Návrat buď přes Střekov nebo divoce romantickým *údolím Pručelským* za 65 min. do Brné; sestoupivše k silnici, dáme se touto na východ do Sedla (v myslivně občerstvení), dál po silnici do Malešova, však u posl. domků znač. cestou v pr. do údolí Pručelského a tímto v pr. mezi Čertovou Jizbou (v l.) »Trpasličími děrami (v pr.) do Brné.

2. **Široký Vrch** (Breiter Berg 664 *m*) a **Jedlová Hora** (Tannbusch 673 *m*). Výlet možno spojiti s č. 1. aneb buď jak se dle č. 1. vyjde na silnici, dáti se dál do Sedla a tímto dále k Malešovu za 10 min. na *Široký Vrch* s krásnou vyhl. a odtud dále znač. cestou 40 min. do Němčí a nad ves 15 min. po po znač. cestě (k Malešovu) na vrchol Jedlové Hory s pěknou, jen k V. a SV. lesem zakrytou vyhl. S obou bodů, zvlášť ale s tohoto je zvláště pěkný přehled Střehoří na pravém břehu Labském Doplněk této vyhl. poskytuje JZ. vrchol t. zv. Steinberg a zvláště krásný je pohled do údolí Pručelského s bodu záp. od Němčí.

Od Brné uchybuje se trať k SZ., takže v pravo spatříme V. Ostrý, v levo pak *Vanov* s pamětihodným *Vrkočem*, na-

proti kterému trať opět k S. se obrací a podle vsi Střekova stihne stanici

Střekov (nádr., rs. noclehy), pod stejnojmennou zříceninou, k níž dospěti lze za 30 minut. Odbočná dráha přes Labe do Ústí.

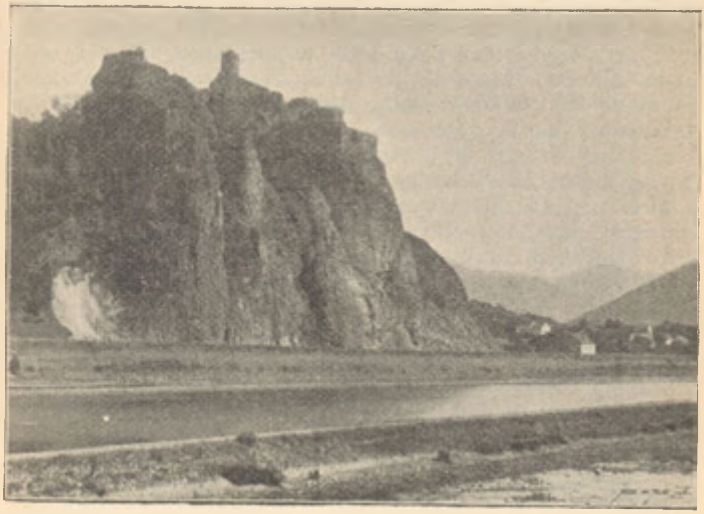

Střekov. Dle fotografie c. k. dvor. a kom. fotogr. Jindř. Eckerta.

Střekov: zřícenina v poloze malebné, jež nejednou byla předmětem básnického pera i malířova štětce (Körner, malíři Daerell, Richter, od posl. »přívoz u Střekova« v galerii drážďanské), zvedá se na skále znělcové 100 *m* příkře nad Labem se vyvýšující. Hrad připom. se za Jana Lucemburského jako léno korunní na místě, již od IX. stol. jako labská stráž opevněném; vystaven byl znovu v l. 1310—1319 za Pešíka ze Střekova a po tři století byl v zástavním držení hlavně Vartenberků a pánů děčínských, až r. 1601 nabyl jej dědičně Adam Karel z Lobkovic, jenž prodal jej Polyxeně z Lobk. na Roudnici, kteráž větev Lobk. drží jej dosud. 1403 dobyt byl Vilémem Míšenským, r. 1406 opětně městem Drážďanským; za válek husit. byl Stř. oporou katolickou i byl r. 1426 Husity dobyt. Také ve válce 30til. byl častěji nepřátely obsazen i byl od té doby jen částečně již obýván, takže r. 1790 již jen v některých částech z nouze bylo lze bydleti. Od r. 1830 však byl opravován a r. 1886 lepe restaurován.

K hradu vede od úpatí stinné stromořadí ořechové, nazvané *Körnerovým*, na něhož upomíná tu deska pamětní. Dvorem, jenž druhdy býval předhradím, přijde se k *bráně*, od níž v pravo zvedá se 40 *m* vysoká skalní stěna s bývalým opevněním zdí a bašt, v levo budovy bývalého pivovaru; nad branou ještě zachované obydlí hlásného; na ní stopy kouli z roku 1757. Na místě bývalého padacího mostu spatřují se schody. Branou vstoupíme do *dolního hradního nádvoří*, jež poprsní zdí končí nad příkrým srázem; zde také umístěna jest od roku 1830 trvající skrovná rs. s noclehy. Úzkým, částečně do skály vytesaným průchodem přijde se do *rytířského sálu*, roku 1886 restaurovaného a zbraněmi i štíty vyzdobeného, jenž slouží za síň taneční. Jeho okny nabízí se krásný výhled. Několik schodů výše *hradní kaple*; ve východním křídle spatřuje se část bývalého *paláce*, pevná jednopatrová budova ze 14. století, jež se sousední okrouhlou věží jest nejstarší částí hradu; v ní dvě jizby s pěknými stropy i roubení oken jsou zajímavé památky staré práce. Z této části hradu vede dřevěný most k bývalému kastelu, zřízenému na oddělené části skály; spatřuji se tu zbytky bašt a čtyrhranné budovy. Odtud je nejkrásnější vyhl. hradní. — Pamětní deska v hradě umístěná připomíná maliře Doerella. — Na skalách střekovských i v zříceninách roste kapraď Ceterach officinarum a jiné zajímavé rostliny.

Ze Střekova na Vysoký Ostrý. Dvorem k východu přijdeme na **značk. cestu**, jež po 45 min. s krásnými výhledy do Nové Vsi a odtud zpětným směrem jako při č. 1. na str. 90. na V. Ostrý. Nebo od vsi Střekova k JV. značk. cestou k Brné, v půli cestě však v l. na *Zl. stezku* a dál jako na str. 90. (1½ hod.).

———

Ostatní výlety viz dílem při Ústí (str. 73), dílem ve směru zpětném u Litoměřic a Sebuzína (str. 85. a 88.).

Minuvše drahou Střekov překročíme v několika minutách silnici vedoucí z Ústí do blízkých Novosedlic s mydlářskou továrnou Schichtovou, jež své výrobky na úkor našich s velkou reklamou rozšiřuje.

Z *Novosedlů* lze odbočiti na blízké *Sedlo* (Sattelberg 278), čedičový, florou svou zajímavý kopec s pěknou vyhlídkou.

V l. přes Labe do stanice Ústí vede *most* silniční i železniční (o dvou patrech); vlastní most nad vodou je 228·65 *m* dl., oba inundační oddíly o délce 80 *m*; vystaven nákl. 1,302.600 K.

Trať zahýbá po úpatí Kamenné Hory (Steinberg) k V. s vyhl. v l. na ústecký přístav s Marianskou Horou v pozadí, podle níž dále otvírá se nám výhled na průmyslovou *Březnici* (Schönpriesen) s velkým překladištěm; naproti ní

projíždíme osadou Olšínkou (Wolfsschlinge) do rozlehlejší, sady vyplněné nížiny u

Svadova na úpatí Hradiště a Ovčí Hory, oblíbeného něm. Ls. *Farní kostel sv. Jakuba* má goth. presbyteř z r. 1474 se znakem zakladatelů Berků z Dubé v závěrku klenby. Ostatní část kostela pochází ze 16. století. Krásný kamenný hlavní oltář s reliefy z alabastru, kamenná křtitelnice mistrné práce renessanční a starší ještě kamenná kazatelna. Obraz sv. Jakuba na vítězné bráně od Kramolína. 5 pěkných epitafií ze 16 a 17. století. — *Kostnice* na přilehlém hřbitově je okrouhlá, věžovitá stavba nejspíš na románských základech v prvních dobách křesťanství postavená. Ve hřbitovní zdi zajímavé oblouky nad vchody, staré náhrobky ze 16. století. V Dol. Vsi *zříceniny starého zámku*, jenž v l. 1650 v renes. slohu byl přestavěn a r. 1814 vyhořel. Vedle stávala již ve 12. stol. *tvrz* k ochraně plavby, již pův. Hroznata Johanitům daroval; v 14. stol. náležela koruně a měli ji v zástavě Vartemberkové děčínští. Nedaleko při Labi barokní *socha sv. Tří Králů* z r. 1700, z Italie přinesená. V zahradě rodného domu paedagoga *Fr. Herrmanna* pomník s rel. podob. od Bergra. Na svahu Hradiště villa, dojem zámku činící, postavená r. 1874 od hr. Vestfálena (nyní továrníka Steffena).

Výlety ze Svadova:

1. **Hradiště a Velké Březno.** Podle zahrady Steffenovy k lomu *Gakensteinu* (krásný výhled na Labe a celé okolí) a dále k vrcholu s pěkným rozhledem. Sestup k V. do *Vlčíněvsi* (Waldschnitz) v údolí pot. Černičky, odtud dále silnicí nebo lesní promenádou (při této »jeskyně loupežnická«) 30 min. do V. Března.

2. **Varta.** Silnicí Velkobřez. údolím Černičky do Vlčíněvsi, odtud podle potoka 5 min. k zříc. hradu, na němž r. 1397 seděl Beneš z Dubé a po něm Otto z Lukova. Zničen byl asi ve válkách husitských.

3. **Malešovská Výšina** (537 *m*). Od Varty (viz č. 2) lze podle potoka vzhůru přijíti za 10 min. k samotě Černičkám a vystoupiti odtud za 5 min. na silnici, jež od Vlčíněvsi vede dále přes ves *Březí* (Presei, nebo přímo sem pěšinou ze Svadova) na Maleš. Vyšinu (1¼ h.); zde od zříc. větrného mlýna velkolepý rozhled. Odtud možno dáti se tur. cestami k Vel. Březnu přes Proboštov nebo přes Němčí k Brně, Sebuzínu neb Litoměřicům.

4. **Rokle** (Rockelloch). Z Horní Vsi Svadovské (Oberdorf) znač. cestou přijde se lesem za 20 min. do kotliny, obklopené nakloněnými čedičovými skalami, přes něž padá dolů potůček. Burghardt, dekor. malíř videňský, použil tohoto námětu k malbě »Vlčího dolu« pro Čarostřelce.

5. **Olšinka** (Wolfsschlinge). Silnicí podle tratě nebo příjemněji po svahu stráně za 20 min. do osady Olšinky s tov. na lučebniny a parním přívozem do Březnice. Dále pak do romantického údolí cestou, jež poskytuje pěkné výhledy nazpět, k mlýnu, na jehož kolo padá voda potoka s veliké výše přes čedičovou stěnu.

Dolem přijde se za 40 min. do *Kojetic*, odkudž přes Sedlo sestoupiti možno na Novosedly a Střekov neb Ústí.

Po svahu *Hradiště* (v pr.) sestupuje trať za Svadovem k Labi. Na levém břehu vidíme velkolepou raffinerii u Neštěmic a hřbitov Mojžířský i stihneme zastávku

Valtíře proti malebnému Kozímu Vrchu na sv. úpatí Hradiště. Na svahu k řece spatřuje se na hřbitově krásný gothický kostel sv. Václava z roku 1573, jenž chová řadu pozoruhodných sochařských prací renes. (ze školy Rossiniho) z rozhraní století 16. a 17.) jako hlavní oltář, kazatelnu, křtitelnici, několik náhrobků a p. vesměs polychromovaných a bohatě zdobených. Na hřbitově spatřuje se též gothická *hrobka hrabat Chotků.* —

Od Valtířů k V. tvoří trať prudký oblouk k stanici

Velké Březno v malebné kotlině na úpatí lesnatých kopců a při ústí půvabné doliny potoka Humlu. Oblíbené něm. Ls. *Dva zámky:* starý dolní a nový r. 1843 hrabětem Chotkem posledním purkrabím českým post. Poblíž nového zámku kostelík r. 1893 vysvěcený. Zámecký park přístupný letním hostům. Pohodlné procházky v blízkém okolí.

Hostince: Hotel u nádraží (12 pok.), u parolodě (5 pok.), Diezův (5 pok.), u třech císařs. lip (7 pok.), Germania (3 pok.), Gruner (3 pok.), u Koruny (4 pok.). Stanice parolodí. Odbočka dráhy k Uštěku a Verneřicům (viz trať I. i). Na Labi plovárna, parní a vanové lázně v pivovaře; loděnice atd.

Výlety z Velkého Března.

1. **Kočičí Hlava** (Katzenkoppe 520 *m*). Jedna z nejbližších krásných vyhlídek; podobnou poskytují také jiné sousední vrcholy (*Wesselkamm* 496 *m*, *Welchenberg* č. *Loisenkoppe* 494 *m* a *Pustý Zámek*), vedoucí k nim od stan. dobře značk. cesty lesní. S Kočiči Hl. viděti současně Děčín a Ústí.

2. **Zálezly, Sulotice, Proboštov** (Litoměřice, Sebuzín). Údolím pot. Humlu vede silnice nejprve do vsi *Vítova* (Wittol 20 min.), kde v pr. odbočuje cesta na *Malešovskou Výš.* (za 1 hod.) vedoucí; minuvše druhý mlýn a pilu, kde dřevitá vlna se vyrábí, stihneme u Jankova ml. (Jankenmühle, Rs.) cech hnědouhel. dolů v Zálezlu. Těží se zde znamenité salonní uhlí, často partie anthracitu podobné obsahující a hojně čedičem a čedičovými tufy prostoupené a proložené. Svrchní vrstvy hnědouhelné tvořeny jsou bílými lupky diatomovými, v nichž hojně otisků rostlinných, zbytků žab a p. se vyskytuje. Naleziště jejich přístupno jest u Berana v zářezu silnice na l. od mlýna Basstreicherova (rs.) k Suloticům odbočující; majitel pozemku však hájí si právo svolení ke kopání v těch místech. Přes ves Zálezly výše v pr. položenou možno rovněž na výš. Malešovskou vystoupiti. U nejbližšího Panského ml. (Herrenmühle) dáme se v pr. podle opuštěných již dolovisk do *Proboštova*, před nímž na t. zv. *Holém Kluku* bývalo rovněž odkryto naleziště diatomových břidlic s otisky listů; nyní je štěrkem a ssutinami čedičovými zavaleno. Odtud dále můžeme přes Rydeč na Dlouhý Vrch a přes Skalickou

poustevnu k Litoměřicům, nebo druhou silnicí po úpatí Jedlové Hory do Tašova a dále pak přes Rydeč jak výše, nebo přes Babinu a Kundratec k Sebuzínu neb Litoměřicům (viz str. 85. a 89.).

Odbočky I. g a h. Z V. Března k Verneřicům a Ouštěku. Z Ouštěku přes Dubou na Doksy.

Odbočná trať ubírá se zprvu podle tratě SZ. dráhy, však brzy vystupuje na svahy *Pustého Zámku* (v pr.) poskytujíc pěkný výhled na Polabí od Neštědic přes Povrly k Roztokům. Výhled tento zmizí v oblouku v pr. ku zastáv. **Malé Březno** (viz dále trať I. *c*), za níž vystupujeme do údolí Křížového potoka (Kreuzbach), v němž na l. spatřujeme rozhl. na Lerchenberku, pak *Vítín* a *Fibichovy Domky* s pozadím *Bukové Hory* (Zinkenstein) a stihneme zast.

Leštinu, východiště pěkné partie na

1. **Bukovou Horu** (Zinkenstein 684 *m*). Nejprve voz. cestou 30 min. do Vítína (host. z. frohen Aussicht), odkudž je pěkný výhled na Vrabinec, Děč. Sněžník a část Českého Švýcarska. K V. po vozové cestě po hřebeně přes *Staré Homoly* a Císařův pramen (Kaiserbrunn, kde prý cis. Josef II. se napil, když s hory r. 1778 sestupoval) až k odbočce vzhůru značkované 1 hod.). Na vrcholu dřev. pavillon. Asi 30 kroků pod ním malá ledová jeskyně, kde v letě bývá led. Na čedičovém vrcholu rostou některé zaj. rostliny. Výhled vzdor tomu, že obmezuje se na část od JV. přes J. k SZ., jest velkolepý; K JV. vidíme Šedlo s Levínem, k J. údolím Kříž. potoka přes něk. osad (Zubrnice, Touchořiny) na Kalich, Dreiberg a Pannu s pozadím Ripu; viděti i Labe u Roudnice a vzdálené hřebeny Brdské. K JZ. pěkně vystupuje hřeben Dl. Vrchu, v pr. od něho Varhošť, Jedlová Hora a Vys. Ostrý a mezi nimi přes blízký Matzenstein vidíme Milešovku a Kletečnou, zříc. Kostomlatskou a Bořen. K Z. viděti Ústí s Mar. Horou, Valtíře, Vel. a Malé Březno, Neštědice s Koz. Vrchem, Povrly a Roztoky, v pozadí Doubravskou Horu u Teplic, nad Povrly zříc. Blansko a za ní rovinu u Chlumu i hřeben Rudohoří s Nakl. kapli a Komáří Vížkou. — Sestoupiti možno buď přes Horní Lhotu do Těchlovic nebo přes Příbram (Biebersdorf) a Matrelík do Verneřic, nebo do stanice Zubrnic.

2. **Lerchenberg** přístupen jest z Leštiny jako při č. 1. přes Vítín, odkudž za 20 min. stihnouti lze k rozhl. Krásný výhl. na údolí pot. Pručelského směrem k Němčí.

Od Leštiny vede trať dále údolím s hojnými sady pod 14ti vrchy s Bukovou Horou (v l.) do blízké stanice **Zubrnice Týniště**. Zubrnice jsou ves v krásné poloze a oblíbené Ls. V okolí kromě ovocného stromoví také chmel. Hostince Kromholzův a Pollandův.

1. **Plánská Kupa** (Planer Koppe 592 *m*), nejvyšší bod čedičového hřbetu Matzensteinu s krásnou vyhl. do okolí Děčína. Přijdeme na vrchol za 45 min. značk. cestou přes Liškov a sestoupíme přes Plchov, Doubravice (Tauberwitz) a Týniště do Zubrnic.

2. **Buková Hora**. Pěknou stinnou cestou podle potůčku 30 min. k samotě Wokerdolen zv. a dále 20 min. na *Velké Stinky* (Gross

Zinken), odkudž je pěkný pohled na údolí Kříž. Potoka s pozadím Sedla. Odtud v 1. znač. cestou za 15 min. na vrchol (další viz výše str. 95).

Za Zubrnicemi údolí nabývá vzhledu romantičnějšího; minuvše asi osm mlýnů stihneme zastávku

Touchořiny (Taucherschin), odkudž vystoupiti lze na

Richterstein (525 *m*). Lesem za 40 min., nebo na **Hřeben** u Hlupic; který leží 20 min. odtud na silnici k Homolům (Hummel). S Hřebene skvostný výhled k Ploskovicům.

Trať opouští brzy údolí potoka a vystupuje na hřeben, jenž Sedlo spojuje s náhorní rovinou Mukařovskou u **Loveč-kovic**, kde dráha se rozvětvuje jedním směrem na Verneřice, druhým na Ouštěk. Z Lov. jest velice příznivý výstup na

Sedlo (Geltschberg), jež velkolepý výhled otvírá. Cesta vede z L. k J. k Obrázku a dál za 30 minut do Lhotska (Hutzke) kde cesta se dělí. Lépe jest voliti cestu k J., kterou za 45 min. dospějeme k vých. úpatí, kde srázy znělcové v bizarních skupinách vystupují a k hřebenu se tarasí; nejvyšší bod tohoto zove se *Májový Kámen* (Maistein), na který lze vyst. Jdeme však dále k JV. úpatí, kde najdeme pěknou lesní cestu vzhůru; za 10 min. stihneme Předhoří tarasovitý Lohberg na němž zřízeny jsou pod vrcholem vyhlídky: *Široký* (Breiterstein) a *'Panenský K.* (Jungfernstein); za dalších 20 min. jsme na vrcholu, kde najdeme pěkná místa pro vyhl. k Z. a k J. Ač vyhl. není úplně kruhovitá, je přece ve Středoh. jedna z nejznamenitějších. K Z.: přes Sedlové Domky a Dreiberg vidíme Dl. Vrch a za ním Milešovku s Kletečnou, Klocberkem, Hradišťany s Horou. V pr. pod Dl. H. Třebušín s Kalichem a Pannou, za nimiž vystupuje Varhošť a Jedlová Hora s pozadím Rudohoří; v l. od Dl. Vrchu přes Ploskovice a Zlatý Vrch vidíme Radobýl a Lovoš s pozadím Košťálova. V l. od Radobýlu otvírá se vyhl. k Litoměřicům a Terezínu s Klapým a Lounskými vrchy v pozadí. K J. přes Chobolice, Líběšice a Slavěnice viděti k Řipu a na Polabí od Roudnice k Mělníku s Chlomkem a s pozadím Ladví a Petřína (s rozhl.) u Prahy. K JV. přes Zimoř vidíme zámek Housku a Vratenskou Horu, v l. pak Ouštěk a Helfenburg, za nimi poutnický drouvěžatý kostel na Ostrém, Starý Perštýn a Bezděz. K V. Vlhošť u Ronova s nížinou u Nov. Zámků a s pozadím Ralska, Ještědu a Jizerských hřebenů i Krkonošů. V l. od Ronova Kozel a za ním v površí mezi Čes. Lípou a Čes. Kamenici vyniká Bor a Kleis a za Zám. Vrchem u Čes. Kamenice Tannenberg (rozhl.). V l. od tohoto viděti vrcholy Českého Švýcarska u Jetřichovic (Tanzplan a Rosenberg). K SZ. přes údolí Křížového pot., Matzenstein a Bukovou Horu patříme na Děč. Sněžník, Tisské Stěny a výšiny Saského Švýcarska. — Sestoupiti možno některým zpětným směrem, jak uveden je na str. 61. a 63.

Z Lovečkovic k Verneřicům.

Trať stále ještě stoupajíc překročuje silnici k Levínu a a stihne zastávku

Petrovice, odkudž lze vystoupiti na zajímavou výšinu:

Bukovinu (Gügelberg, 505 *m*), kterou nation. enthusiasmus našich severočes. krajanů přezval »Bismarkshöhe«. Z P. k východu přes ves Bukovinu (host. Neumannův, 20 min.). Krásná vyhl. jmenovitě přes Ronov a Ralsko na Ještěd, Jizerské Hory a Krkonoše.

Dráha esovitým obloukem překračujíc třikrát silnici Verneřickou vystoupí až do výše 550 *m* u zastávky

Mukařova (Munker), poskytujíc nám v l. vyhl. na pěkné partie Křížového potoka s četnými osadami a (v pr.) na Sedlo. Mukařov poskytuje příležitost k několi. zajímavým výletům.

Výlety z Mukařova.

1. **Hundorfská Sekera** (Hundorfer Beile 598 *m*), přístupná z M. za 30 min. cestou po hřebenu k SV. Vrchol opatřený vyhl. galerií poskytuje skvělou vyhl. hlavně k Ouštěku a České Lípě, podob. oné se Sedla v tu stranu.

2. **Tesařova Sekera** (Zimmers Beile 614 *m*). Silnicí k Touchořinám; po něk. min. odbočuje v pr. cesta na vrchol. Vyhl. hlavně na Verneřice s pozadím Kleise, na okoli České Lípy s Ralskem (jako se Sedla) a na Sedlo s Řípem. Za 30 min. sestoupiti lze do Verneřic.

3. **Matrelík** (666 *m*). Jako při č. 2. na Tesařovu Sekeru a dále po hřebenu ještě 40 min za stále pěkné vyhl. na Matr. Dřevěná rozhl. Kromě k SZ. rozhled kol do kola. Podobný onomu se Sedla. —

Od Mukařova sestupuje dráha hlubokým zářezem do nynější své konečné stanice

Verneřic (Wernstadt). Město (2065 ob.) leží 10 min. pod stanicí. Úhledné městečko, příjemné a levné východiště vděčných výletů a středisko četných turistův.

Hostince; U orla (3 pok.), u modré hvězdy (2 pok.), u koruny (5 pokoje), z. Laube (2 pokoje). Rozkošně položená restaurace na střelnici.

Zde založ. byla r. 1797 první přádelna bavlněná v Čechách; tov. na kartouny, strojírna a výr. mlýnských strojů. Na náměstí spatřují se četné domy s podloubími a pěkný taras z trachytu. Na faře obraz Sv. Rodiny od Škréty. Mezi domy č. 139 a 140 historicky pověstný žlab, v němž vévoda Frant. Vojt. Sasko-Lauenburský 3 dny se skrýval před pronásledujícími jej Švédy (1639).

Výlety z Verneřic.

1. **Obecní Kámen** (Gemeindestein). Na S. od města po mezích k lesu, v němž nedaleko vystupuje malebná skála, oblíbený cíl turistů (20 min).

2. **Boží Hora** (Gottesberg 554 *m*), pohodlně přístupný čedičový kopec s pout. kaplí a rs. i pěkn. vyhl. (20 min.). Po silnici k Přibrami (Biebersdorf) a po něk. min. v l.

3. **Matrelík**. Do Příbrami (30 minut), odtud v l. 15 minut na vrchol (viz výše č. 3.).

4. **Bukovská Hora** (Zinkenstein) zvlášť pohodlně přístupná přes Příbram, za vsí buď v l. přes Velké Stínky a bez značného stoupání za 30 min., aneb přímo bez stoupání po cestě k Vitinu, takže náhle staneme na vyhlídce v plném překvapení. (Viz na str. 95.)

6. **Kočičí Les** (Katzenbusch 680 *m*), se skvělou vyhl. dostihneme za 70 min. dle č. 4. přes Příbram, avšak podle Vitínské cesty (ukazovatel k Rychnovu) dále po lesnatém hřebenu na vrchol. Sestup za 10 min. do *Rychnova* (Reichen), kde farní kostel z r. 1713 má zvon s českým nápisem; část vsi s host. »u staré školy« leží na hřebenu náhorní roviny Mukařovské ve výši 600 *m*, a je s mnohých stran z daleka viditelna. S kopce nad kostelem je skvostný rozhled.

6. **Příbramská soutěska s vodopádem** (Bieherklamm). Silnicí z Ver. k V. na Šenov; za vsí v pr. ze silnice podle pot. příbramského (Bieberb.) do soutěsky, v níž z kraje leží roztroušené domky Malé Javorské (Kleinjober) a která brzy se zužuje; vede jí pohodlná cesta k zříc. t. zv. *Čertova Ml.*, u něhož s prava spadá úzký ale vysoký vodopád. Po stráni v pr. vzhůru k samotě »u myslivce« (chléb a mléko) a do vsi Starosty (Sorge), odkudž za 20 min. vystoupiti lze na *Hundorfskou Sekeru* (viz str. 97.) a sestoupiti za 40 min. do Verneřic.

7. **Čáské Lázně**. Silnicí Mukařovskou k JZ. k byv. uhelným dolům (Räuberhöhle s výč. piva); nedaleko dvůr *Edwardův* s koupelnou.

Z Lovečkovic do Úštěku.

Z Lovečkovic sestupuje dráha rychle do údolí Haberského pot., překročuje silnici Úštěcko-Verneřickou a po úpatí Mašníku (Maschnig) stihneme stanici

Levín-Sedlo, vzdál. 10 min. od malebně položeného městečka *Levína* (570 ob., host. Linhartův (10 pok.), Burianův, Kühnelův (2 pok.). L. je rodištěm Leitenbergera, jenž bavlnářský průmysl do Čech zavedl. Farní kostel Pozdv. sv. Kř. z r. 1793 chová hlavu Kristovu od Kandlera; za oltářem zazděna je kamenná deska s reliefem zvířete se záhadným nápisem asi z 12. neb 13. stol., jež pokládá se závěrečný kámen starší stavby. *Zvonice* na vršku (490 *m*), jež za výběžkem Lovečkovského hřebene vystavena r. 1699 z bývalé tvrze; z farní zahrady na svahu i od zvonice pěkná vyhl. Od stanice po silnici na jih od křižovatky přes osadu *Hor. Vysoké* (Oberwessig, 10. min.) přijdeme k ville *Bellevue* (pro letní hosty) a za ní hned v pr. k lázním

Sedlu (Geltschberg). Klimatické, vodoléčebné a železité lz., za které ovšem plnou náhradu poskytují našincům České Sedmihorky. Láz dům a park se skvostnou vyhl. na celé okolí. Vodoléč. ústav, massáž, léč. tělocv., léč. elektřinou, lázně miner., vanové a parní. Byty v lz. domě 4—28 K týdně. Taxa za os. 3 zl., při rodinách sníž. Přísp. na hudbu 40 kr. týdně pro osobu. Knihovna, láz. koncerty; zábavy atd.

Výlety ze Sedla a Levína.

1. **Hradec.** Z lz. k j. silnicí po 15 min. do vsi Hradce (Ratzken) a odtud za něk. minut na vrchol znělcového kopce Hradce, kde znělec vystupuje v kruhovitě uzavřeném kráterovitém valu. Na vrcholu nádherné *mausoleum* šl. Schrolla v antickořeckém slohu z r. 1881. Odtud výhled na Úštěckou dolinu.

2. **Sedlo.** Z lz. do Vysoké a zde v l. polní cestou přes Lhotsko (Hatzke) na východní svah Sedla a po $^3/_4$ hod. v pr. vzhůru na vrchol. (Viz str. 96.) — Další výlety viz ve směru Verneřické silnice na Třebušín (7 *km*, str. 61.) a Ploskovice (10 *km*, str. 60.) a ve směru tratí k Verneřicům (str. 97.), V. Březnu (str. 95.) a k Úštěku (str. 64.).

Mezi Levínem (v l.) a Hor. Vysokým (v pr.) podle pot. Haberského vstupuje dráha mezi *Zvonicí* (Glockenberg v l.) a Hradcem (v pr.) do Úštěcké doliny chmelné podle Dol. Vysokého (v l.) a *Srdova* (Zierde, v pr.) do zastávky **Habřiny**, u níž stejnojmenná ves jest nejstarší farní obcí evangelickou (z r. 1784) v sev. Čechách; východ. nad ní leží *Úštěcký pramen*, odkudž se Úštěk zásobuje pitnou vodou (podle pramene vlídná procházka do Úštěku); v pr. přes *Srdov* vede cesta na Sedlo. Podle silnice stihne trať za nedlouho konečnou a křižovací stanici **Úštěk** (viz str. 64.).

Z Úštěku přes Dubou na Doksy.

Z Úštěku vede nás cesta k vých. podle vrchu *Budiny* (v pr. str. 65.) na *Ostré* (Neuland, v l. pout. kostel o 2 věžích str. 65.) a rovně dále na křižovatku u **Skalky** (1 hod.), odkudž můžeme nastoupiti cestu do Dubé částí Dubského Švýcarska čtverým směrem:

a) v pr. silnicí (16 *km*) nejméně zajímavou, kterou si pěší turista zkrátí a zajímavější učiní, když po 8 *km* u Tuhaně odbočí v l. přes *Stráž* (Wachberg) a *Dubí* (Eichberg 14 *km*, z Úš. 18 *km*),

b) rovně dál na znač. *Husí cestu* (Gänsweg) a z této po $1^1/_2$ *km* v pr. *Kravími doly* (Kuhgründe) na Obrok (8 *km*) a dál jako při a) buď silnicí ještě $10^1/_2$ *km* nebo přes Stráž a Dubí ještě $8^1/_2$ *km* (Ve směru prvním z Úš. 22 *km*, směrem druhým 20 *km*).

c) partií nejzajímavější: jako při *b*, však po Husí cestě za Skalkou 4 *km* a pak v pr. na *Čiř*, *Zámecký Vrch* a *Čap* do *Pavlic* (Pablitschka) a odtud dále jako při *a* přes Dubí (Eichberg) do Dubé (z Úšt. 19—20 *km*).

d) nejkratčeji: jako při *c*, však stále rovně dál přes *Heřmánky* (Hirschmantel) a *Drevčice* (Sebitsch) do Dubé (z Úšt. 16 *km*).

Sledujeme tuto jen partii nejzajímavější (*c*):

Ze *Skalky* rovně dál k vých. značk. **Husí cestou** s vyhl. (v l.) na *Vlhošť* (str. 68.); po $1^1/_2$ *km* odbočuje v pr. cesta do **Kravích Dolů**, zajímavého labyrintu pískovcových skal, v němž prý za válečných dob dobytek byl ukrýván.

Zajímavé zjevy jsou tu zvláště: *Tisícový kámen*, tvořící přístřešek, pod nímž prý 1000 ovcí bylo ukryto. *Krápník*, rovněž převislá skála, s níž voda kape do přirozené nádrže pod ním; *Kostelíček*, dosud tam po česku jmenované místo, kde prý se bohoslužby konaly.

Mineme-li tuto odbočku jdouce Husí cestou rovně dále, přijdeme po 4 *km* (od Sk.) k **Husí skále** (podoby husí).

Zde v pr. odboč. znač. cesta, dělíc se o kousek dále, *a*) středem do *Komářího Dolu* (Mückenlochgr.), *b*) v pr. krásnou lovčí cestou na **Kostelec** (433 *m*, lom na mlýnské kameny), jenž umožňuje krásný přehled labyrintem okolních dolů a roklí; lze odtud pokračováním cesty sestoupiti do Komářího Dolu a z toho na Zámec. Vrch a Čap;

c) v l. po hřebenu na **Číř** (Tschirberg, 420 *m*), nejvyšší bod v okolí, jenž poskytuje pěkný rozhled; minuvše Číř přijdeme cestou k j. po několika min. na **Zámecký Vrch** 407 *m*), jehož vrchol nese val, nejspíš zbytek býv. hradu.

Odtud lze v l. *Temným dolem* (Finstergrund) odbočiti a za 15 min. dojíti do *Satyny* (Sattai), vsi na rozvodí, nad kterou zvedá se Stráž (Wachberg) s kuželovitou skalou písk. na vrcholu, krásný rozhled poskytující; odtud do Dubé za málo více než ¼ hod.

Dále po hřebenu stihneme za několik minut **Čap** (Czapkeule, 385 *m*), kde stával již před 14. stol. stejnojmenný hrad Berky z Dubé, v 15. stol. opuštěný a nejspíš jen dřevěný, neboť nezůstalo zde leč několik dutin ve skalách. S místa toho je krásný rozhled na okolí Čes. Lípy (viz. rozhl. s Vlhoště, str. 68.). Odtud jdeme příkře dolů k *Tuhaňské hájovně* a *Lípovým Dolem* do **Pavlic**, souvislých v l. s osadou Dol. Eichbergem, přes kterou vede nás cesta na čedičový vrchol **Dubí** (Eichberg, 395 *m*), jednu z nejkrásnějších vyhlídek v okolí Dubé, do níž máme odtud již jen ½ hod.

Dubá (Dauba), město (35 Č. 1769 N.) ležící ve středu proslulého chmelového okresu a v obvodu pískovcové, hojně prorvané krajiny, jíž dostalo se názvu *Dubského Švýcarska* a jejíž půvaby dosud málo byly oceněny, ač nyní z českého města (a žel. stan.) Mšena poměrně snadno jest přístupno. Tržiště »dubského zelenáče«, 6 sušáren a sířidel chmele.

Hostince: U slunce (na lipské sil.), panský dům a Hamburg (na měln. sil.), Kučera (naproti poště).

Pamětihodnosti místní: Farní kostel na konci města při měln. siln., stavba nezn. mistra z l. 1744—60 ve slohu vlaském; pacifik. kříž a kalich dobré staré práce; dřívější kostel s hrobkou Berků z Dubé stál na místě nyn. panského host. — V městském domě chovají se dubové stolice z l. 1738, pečeť z r. 1665. — Z býv. *hradu* na vrchu mezi lipskou sil-

nicí a Kostelním ryb. sotva nepatrný val se spatřuje. Nejstarší chrám z 12. stol. stál na místě nynější umrlčí kaple na hřbitově.

Dubá pochází asi již ze stol. 11., ač o ní zprávy sahají jen do stol. 13. a vlastní založ. města do dob Otakara II. spadá. Hrad Dubský byl rodinným sídlem proslulého rodu Berků z Dubé, kteří v sev. Čechách ve stol. 13. neméně než 17 hradů v držení měli dělivše se o panství mezi Labem a Jizerou s Vartenberky.

Výlety z Dubé.

1. **Dubí** (Eichberg, 395 *m*) nejkrásnější vyhl. v okolí; měl. síl. ke kostelu a zde v pravo cestou proti kost. $^1/_2$ hod.

Čap. Jako při č. 1. přes Dubí zpětným směrem dle str. 100. ($^1/_2$ hod.) Návrat přes Zámecký Vrch a Satynu.

3. **Kraví Doly.** Labyrint skal pískovcových. Přes Dubí a Pavlice (jako při č. 2.) dál na Tuhaň a silnici do Obroku (8 *km*), zde v pr. stihneme za 15 min. vchod do Kr. Dolů (viz str. 100.). Zpět výstupem na Husí cestu a buď přes Kostelec a Čap (str. 100) nebo přes Heřmánky do D.

4. **Korcenský Vrch** (463 *m*) 1 h. cesty k východu na Černý Mlýn. Krásná vyhl. (viz níže).

5. **Bořimský Vrch** (425 *m*). Krásná partie k Čer. Mlýnu (jako při č. 4.), odtud však v pr. podle potoka dále na Nedamov, podle *Panenského Kamene* do *Žděreckého Dolu* a zde v pr. k vrcholu. Krásná vyhl.

6. **Vlhošť** (610 *m*). K SZ. přes *Dřevice* (Sebitsch) na *Heřmanky* (Hirschmantel); zde v pr. však a hned první cestou v l. odbočující přes Hor. Loubí (Lauben) k osadě Vlhošti a vzhůru na vrchol (2¼ hod. viz str 68.)

Ostatní výlety viz ve směru tratě Liběchov-Dubá (str. 79. do Liběchovských Dolů), ve směru Mšeno-Dubá-Čes. Lípa (při trati I. i. Houska str. 106) a ve směru níže následujícím na Doksy. (Starý Perštýn,)

Dubá—Doksy.

Z náměstí k S. vybočuje silnice, jež po $^1/_4$ hod. dovede nás k zám. zahradě **Nového Perštýna** (v pr. cestou skrze pivovar k *Mar. prameni*, kde vyvěrá pot. Liběchovský); okolo zámku zatáčí se síl. k V. (k S. vede dále do Jestřebí) a po 20 m. dovede nás pod zříc. **Starého Perštýna**, s mnohých výšin Středohoří viditelnou. Na úpatí stihneme ves Vrchové (Wrchhoben), odkudž klikatou cestou vystoupí se na vrchol (482 *m*) skalami čedičovými končící.

Starý Perštýn vyst., jak se zdá, poč. 14. stol. nazván po zakladateli Berkovi — Berkenstein; dostal se pak v ruce různých majitelů, až opět v 16. století rodu pův. vrácen. Však asi mezi l. 1540—1580 přeloženo sídlo do Nov. Perštýna a hrad sešel. Skrovné jsou celkem jeho zbytky: avšak na vrchol zbytku hl. budovy lze vystoupiti po čedičovém skalí a užiti odtud skvělé vyhl. (jen k JV. obmezené). Přes Vrchové a Nový Perštýn i Dubou s pozadím Dubí (Eichberk) viděti k ipu a odtud v pr. přes Milešovku a Sedlo k Děč. Sněžníku, před nímiž rozkládá se obraz Dubského Švýcarska s Čapem ve středu, s Ronovem a Vlhoštěm v okolí. Na S. přes vr-

choly Čes. Švýcarska a Kamenické Vrchy nese se zrak k Jestřebí a malebnému okolí Dokesskému s pozadím Kleise a Luže, za Dokesským ryb. s Borným i Ještědem. K V. za Doksy viděti Trosky a Mužský na Turnovsku v popředí s Bezdězem, k J. pak Dubské pohoří k Mšenu charakterisováno je zámkem Houskou.

Korcenský Vrch nad vsí Korci (Kortschen) možno dostihnouti z Vrchového v pr. přes Horu za $^3/_4$ hod. a užiti s vrcholu jeho rovněž neobyčejně pův. vyhl. a vrátiti se buď přímo do Dubé nebo pokračovati k 1 hod. vzdál. stanicím Doksům neb Oknům. Kdo má dosti času, užije ho lépe, dá-li se z Korců k J. 40 min. na *Zděřec* (Sirtsch), nad nímž zvedá se **Bořímský Vrch** (425 *m*) s krásnou vyhl. Odtud je přes Zděřec 1 hod. do Oken, nebo malebnou partií Zděřeckým Dolem podle Panenského Kamene přes Nedamov 2 h. do Dubé, aneb možno pokračovati na Zámek Housku (1 hod.) a dále do Mšena.

Od zříc. Star. Perštýna dovede nás přímá silnice za $1^1/_2$ hod. přes Zbyny do Dokes. U **Zbyn** (Binai) snadno bez velké ztráty času vysoupiti lze na

Zbynský Vrch (37S *m*) téměř holý čedičový kužel, s něhož nabízí se rozkošná vyhlídka na rybniční okolí Dokesské, v němž tuto trať končíme.

I. *c. Velké Březno—Děčín.*

Trať opouštějíc V. Březno sestupuje v l. k Labi a poskytujíc nám vyhl. na *Sedmihoří* nad Povrly stihne zast. **Malé Březno** při ústí Křížového pot. Kromě výletů, jež poskytuje nám trať k Lovečkovicům (str. 95. na Bukovskou horu a p.) vystoupiti možno odtud ku vděčným vyhl.:

Umrlčí neb Pohřební Hora (Lechenberg 456 *m*) dostupná za 45 min. k Vítinu a odtud za 20 min. k vrcholi s rozhl. (viz str. 95.). Sestoupiti možno kratší však příkřejší značk. cestou do M. Března, nebo do Přerova (Pschira).

Jiřská výšina (Georghöhe) přístupna značk. cestou v l. přes trať směrem na V. Březno za $^1/_4$ h. Na výšině, kde s odpočívadla naskytuje se pěkný pohled na Polabí s Kozím Vrchem, uloženy jsou sloupy čedičové vodorovně.

Po úpatí *Umrlčí Hory* (v pr.) s vyhl. v l. na *Roztoky* míjí dráha na tomto břehu zastávku **Přerov** (Pschira), od níž vystoupiti lze na Umrlčí a Bukovskou Horu (Zinkenstein), a sledujíce dále tok Labe s vyhl. v l. na *Horu* (Haraberg) a její předhoří *Reichberg* mineme *Horní Lhotu* (v pr.) pod *Bukovinou*, výběžkem Bukovské Hory a stihneme stanici **Těchlovice**, od níž vidíme již Vrabinec. Obec (470), položená vlídně při ústí doliny, hojnými sady vyplněné, je oblíbený cíl turistů a hojně navšt. Ls. Farní kostel má goth. presbyteř z 15. stol., loď a věž pocházejí ze 16. stol. V něm pískovcová křtitelnice z r. 1585., zvon z r. 1540 s čes. nápisem. Proti kostelu nad vchodem do dvora pěkně provedený erb

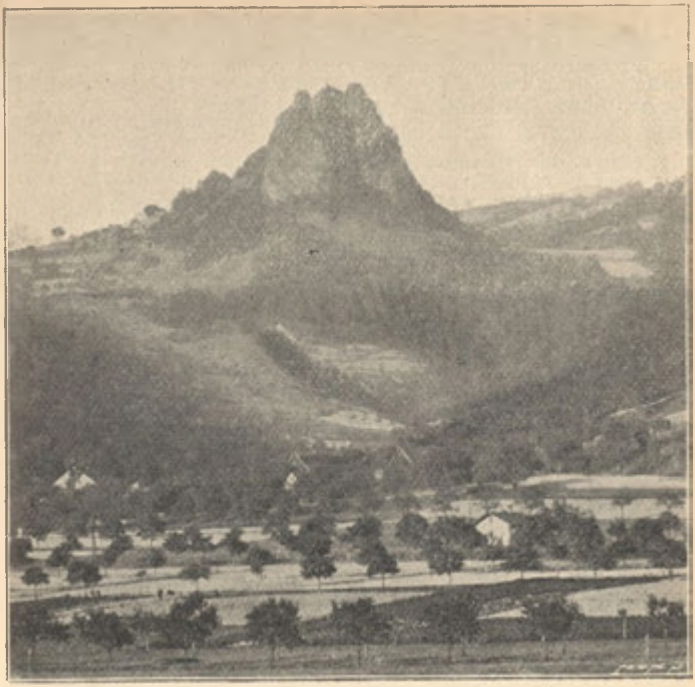

Vrabinec (Sperlingstein). Dle fotografie c. k. dvor. a kom. fotogr. Jindř. Eckerta.

pp. z Bínova z r. 1615. Lokální museum severo-čes. exk. klubu.

Hostince: Fritscheův, Weisshauptův (G. Bünauer a U paroplavby.)

Výlety z Těchlovic.

4. **Bukovská Hora** (Zinkenstein). Udolím Těchlovickým po silnici k Milersku; (po něk. min. odb. v l. voz. cestou do *Kouta* (Kaute), kde spatřuje se malebná čedičová skála *„zkamenělé děvče“*; vystoupiti lze na palouk nad ní a užíti pěkného pohledu); po 20 min. vidíme v l. na svahu ves Milersko (Mühlörzen), v pr. vede nás znač. cesta nejprv 30 min. na *Ratenstein* a **Pusty Zámek**, kdež prý stával hrad *Vraty*, o němž z dějin téměř nic není známo; brzy končí les a hadovitě založená *Hraběcí Stezka* dovede nás za 30 min. bez velké námahy na vrchol (str. 95.).

2. **Podhora** (388 *m*). K J. směrem k Přerovu dostupná za 30 min.

poskytuje pěkný rozhled na Labe až k Podmoklí a k J. k Povrlům.

3. **Vrabinec** (Sperlingstein, zřic.) Podle nádr. a tratě k S. ¼ hod. do *Dol. Lhoty*, kde bývala tavírna roztockých rud (tov. na kopyta, Gröschlův host.); odtud v pr. silnicí ¼ hod. do *Babutína*, již cestou krásný pohled na rozsochy Vrábince. Odtud v l. znač. cestou dosti namáhavě ¼ hod. do *Vrabineckých domků* (Sperlingshäuser) a z nich na zřic. Stával tu mezi čtyřmi rozsochami podivuhodné hory patrně dosti rozsáhlý hrad, o jehož původu nic se neví; ve stol. 14. a 15 seděli tu páni z Těchlovic, 1425 Mikuláš z Lobkovic, r. 1427 opět již Vartenberkové Děčínští. V boji těchto s Lužickými byl hrad r. 1444 spustošen, nicméně zase znovu zřízen a ještě r. 1504 obydlen. Od r. 1515 je pusty. Vystoupiti lze až na nejv. bod zříceniny, odkud je sice obmezená avšak rozkošná vyhl. — Obyč. sestup vede 5 min. na *Špičák*, výběžek Vrabince k Labi, odkudž je vyhl. asi na 36 míst v okolí a odkudž za 30 min. sestoupiti lze do Dol. Lhoty.

4. **Přes Vrabinec do Děčína.** Jako při č. 3. na Vrabinec, odtud však 30 min. k samotě *Vogelsangu*, kde stihneme *Vys. Cestu* (Hohe Leite); touto v l. po 15 min. **Netterskoppe** s vyhl. na Vrabinec, Děč. Sněžník a Středohoří; dále (kdo nechce dále, může sestoupiti za ¾ hod. do Nebočan) do *Harty* (Hartau) ¼ hod. Zde rovně přes silnici na Steinbach a na Chlum (Kolmen); vystoupíme na Chlum (Kolmener Scheibe) a přes Výš. cís. Alžběty sestoupíme do Děčína (4½ hod.)

5. **Přes Vrabinec a Rychnov do Leštiny** (neb M. Března). S Vrabince (dle č. 3.) na Vogelsang, však po Vys. Cestě do Rychnova a k J. na Přibram (Biebersdorf); dál jako na str. 93. (4 hod.).

Z Těchlovic vyjíždějíce ještě na chvíli vidíme v pr. Vrabinec, pak zajíždíme již pod jeho výběžek *Špičák* do zast.

Jakubova (Jakuben), odkudž přes samotu Humpresku vystoupiti lze za ¼ h. na Vrabinec nebo dojíti za 25 min. přes *Všeraz* (Schöraz) na *Panenský Skok*, odkud dle pověsti do Labe skočily tři dcery Vrabineckého ryt. Ješka, když nenávidění jejich nápadnici hradu se zmocnili. Nejspíše jest to obětiště dob pohanských. Panenským skokem projíždí dráha krátký tunel a proti Choraticům (v l.) stihneme stanici

Nebočany (Neschwitz, 5 Č, 245 N.), obec s kostelem, jenž chová skvostný obraz Sv. Vavřince od Brandla. Pěkně kovanou mříží honosí se kaple proti host. u Panenského kam.

Přes Hartu (viz výše č. 4) vyst. lze za 1½ hod. na Netterskoppe (a přes Vrabinec dojíti do Těchlovic), nebo přes Hartu a Chlum dojíti za 2½ hod. do Děčína, nebo přes Netterskoppe, Vogelsang a Rychnov na Bukovskou Horu a k stan. do Leštiny za 4 h.

Za Nebočany dolina labská rychle se zužuje, v l. za řekou spatřujeme Vilsnici s pozadím Chmelné Hory a Děč. Sněžníka, proti němuž překročujeme údolí Kamenného pot. od Boletic přicházejícího a stihneme kousek dále zast.

Křešice (přívoz do Vilsnice), odkudž k S. po silnici za ¼ hod. dostihne se osada *Mariannaberg* r. 1788 zal.

s poplužním dvorem *Mirabellem*, jako Ls. zařízeném; odtud je do Děčína 45 min. Brzy za Křešicemi objevují se v l. hojnější budovy Rozbělesské a Podmokelské, nejprv kaple sv. Jana pod Kněží Horou, pak blízko Labe kostel Rozbělesský; v pr. míjíme Mirabell a Mariannaberg a podle úpatí *Chlumu* (Kolmener Scheibe) blížíme se Děčínu, kdež stavíme nejprve v zastávce *Nové Město*. **Děčín** viz v díle I. Česko-Saské Švýcarsko.

I. i. Mšeno. Dubá. Čes. Lípa.

V díle V. (Okolí Pražské) sledována jest trať od Mělníka do Mšena i trať z Chotětova do Mšena s výlety na Kokořín, Vrátenskou Horu, Housku a p.

Mšeno, vrcholová stanice obou tratí, příhodné české Ls. u vchodu do Dubského Švýcarska (host. u lva, u jelena, u hroznu, stud. nocl. u zl. lva.) jest východištěm pěkné pěší partie přes Dubou.

Výlety ze Mšena.

1. **Kokořín** přístupný je nejblíže ze stan. Kaniny (viz díl V. Okolí Prahy), možno pak odtud údolím potoka pokračovati na Ráj a odtud dále přes Konrádov na zám. Housku a k Dubé (viz níže).

2. **Vrátenská Hora** s rozhl., která poskytuje krásný přehled Středohoří od JV. (viz níže).

3. **Bezděz**, pěkná partie přes Brusné (osada něm.) na Housku a odtud přes Kruh a Žďár na Bezděz (16½ *km*).

4. **Okružní partie** celodenní okolím Mšenským se *zámkem Houskou a Kokořínem*: jdeme ze Mšena na Housku přes Brusné, z Housky pak přes Tubož na siln. mělnickou na Kostelečky; zde obrátíme se k J přes Střezivojice na Dobřeň partiemi, jež mnohé zajímavé zjevy skal pískovcových, čedičovými žilami prorážených, vykazují. U Střezivojic „*Špičatý kámen*“ 392 *m* s krásn. vyhl. a 30 min. vzdál. *Supí Hora* 434 *m*, nejvyšší bod okolí s pěknou vyhl.. u Dobřeně skalní rokle v „*Zadu*“, Myší zámek, partie „*na rybnice*“). Dále po silnici od Dobřeně za ½ hod. „*Špičatý Vrch*“ čedič. s přehl. krajiny a 10 min. dále **Jestřebice** v malebných partiích pískovcov. (Tři Kobylí hlavy, Dvě Houby, Čapkové kameny, jeskyně Kostelíček a j.); odtud po 5 min. stihneme *Nový Dvůr* a uhnuvše po 5 min. za ním v l. od silnice, dospějeme úzkou rokli ke *Kokořínu*, nádherné zřícenině, přístupné po 22ti schodech, vedoucích k restaurované bráně, jež vede do nádvoří, kde spatřují se zbytky býv. hrad. paláce a 30 *m* vysoká, nepřístupná věž; v hradním příkopu zasypaná studně. Hrad postavil nejspíš Berka z Dubé nebo jeho potomci ve 14. stol., 1426 držel jej Aleš Škorpil z Dubé. Sulevičtí, jimž náležel ve stol. 16. a kteří již ve vsi bydleli, prodali jej 1595 Hrzánovi z Harasova, od něhož r. 1609 koupil jej Rudolf II. a 1610 opět Berka z Dubé, jemuž zabrán r. 1622, přešel v ruce Valdštýnovy; v ten čas také spustl. Sestoupivše do *Podhradí* (hostinec), dáme se vzhůru romantickým údolím podle potoka k „*Tuni*“, nad niž ve skále spatřují se vytesané skrýše. Přes Albertov dojdeme do Ráje a odtud k J. silnici do Mšena. Celá partie výžaduje 7 hod.

Ze Mšena odporučujeme buď přímo dáti se na Housku přes *Brusné* nebo neopomenouti výstupu na

Horu Vrátenskou (rozhl. 503 *m*), přístupnou takřka po rovině přes Říboch a Libovice (hranice národnostní) za 1¼ hod. Hora byla prý Karlem IV. pode jménem *„Janova Hora“* dar. obci Vrátnu. Rozhl. peskytuje skvělou podívanou jak do rovin středočeských tak na Středohoří. Vidíme k JZ. Mělník a za ním kraj až ku Praze (rozhl. Petřínská, Ladví), v pr. od M. Říp, Klapý s pozadím vrchů lounských, dále v pr. Milešovku s celým okolím jejím, v popředí v l. Nedovisku, v pr. Housku a za nimi Sedlo s vrchy litoměřickými s pozadím Rudohoří (Komáří vížku); v pr. za Houskou Bořejovský kostel se hřbetem Kozlem a výšinami na vých. od Dubé, kde vyniká St. Perštýn a za ním Rosenberg a výšiny od Čes. Lípy k Mimoni, Tannenberg, s pozadím Kleise, dál na pravo okolí dokesské s Bezděz a Luží v pozadí, Ralskem, dál v pr. s Ještědem a s Jizerskými Horami, v pr. vystupují výšiny na Turnovsku (Mužsky) s pozadím Krkonošů a k vých. a JV. uzavírá vyhl. pohled na Mladoboleslavsko a okolí Mšena.

Sestoupivše k S. na osadu Lutschigfelden (5 domků), dojdeme za 30 min. krásnou lesní cestou na zámek

Housku, ležící malebně na vys. (440 *m*) skále pískovcové. (K prohl. třeba svolení správce). Hlavní zdi i v horním patře ještě 3 *m* mocné, pocházejí sice ze 13. stol. a také šedá rustika ze 16. stol. dodává mu dosti starožitné vzezření, nicméně opravy zvlášť. v l. 1820—24 zámek dosti zmodernisovaly. Pozoruh. je *kaple* s nástěnnými malbami ze 16. století. Býv. sál rytířský je rozdělen v něk. komor. Ostatní místnosti vypraveny jsou vkusem z poč. 19. stol. Z místností, kde je vyložena pamětní kniha, vystoupiti lze na skalní galerii, odkudž je krásný výhled na celé okolí. Ještě skvělejší je výhled s věže (viz výše vyhl. s hory Vrát.) Dle pověsti stavěl prý hrad Ludmilin otec Slavibor a pojmenoval jej dle syna svého Houska; z dějin známo, že náležel ve 14. stol. Berkům z Dubé, v 15. stol. Smiřickým a pak opět Berkům, jimž byl po běloh. bitvě zabrán. Nyní náleží rodině hr. Kouniců.

Okolí Housky je rozkošné, krásné procházky a vyhlídky poskytují blízké kopce: *Kostelní vrch* (vlastní znělcový vrchol zám. vrchu), kde stávala tvrz; nyní jsou tu jen stopy zboř. kostelíka (u paty při vchodu do zám. zahrady socha sv. Lidmily z l. 1758);

Od *Housky* cesty se dělí:

a) Podle myslivny, od níž nedaleko leží *„Čertův kámen“* 30 min. do Týna (Thein) a dále 30 min. přes Luky do stanice Oken (80 min.

b) Krásným lipovým stromořadím k býv. pivovaru a tuto na Bořejov a Žděreckým Dolem přes Nedamov do Dubé (jako na str. 101.) nebo ze Žděrce přes Korce a Zbiny (str. 102.) do Dokes (4 hod.)

c) Jako při b), avšak na rozcestí v l. na Blatce ve hlavním směru této tratě.

Z Housky na Blatce (Gr-Blatzen) a zde k Z., po 10 min. při rozc. v pr. ¼ hod. na silnici Dubá-Mšenskou, rovně dál

přes tuto 10 min. na Kluky a v stejném směru dále ještě 20 min. do

Dražejova (Draschen), jenž jako skalní pevnost na rozsochatých skalách pískovcových je vystaven a odkudž je krásný výhled k Housce, Hoře Vrátenské a Bezdězům. Kousek po silnici k J. (v l.) stihneme po něk. min. znělcový lom, za nímž v pr. odbočuje cesta do 10 min. vzdál.

Nedovésky, druhdy Nedvězí zvané; v čís. 19. jest třeba požádati za dovolení k výstupu na vrch, na jehož úpatí domek stojí, poněvadž není tu veřej. cesty; vyhl. je z nejznamenitějších v celém okolí a bývala již v 18. stol. slavena: podobajíc se v mnohém vyhl. s Hory Vrátenské, otvírá pohled zevrubnější do roklí a malebných útvarů skalních dubského Švýcarska, jmenovitě též na partie k Liběchovu a k Dubé.

Z Nedovísky dojdeme za 1 hod. do Dubé, je však dobře dáti si ukázati cestu, která vede příkře do dolů k mlýnu zvanému *Frabsleite* a od tohoto přes výšinu s krásným pohledem na Dubou s pozadím Vlhoště na silnici a po této v l. do Dubé.

Vděčnější partie z Nedovésky k Dubé vede nás přes

Hradečko lesnatý hřeben pískovcový. Sestoupíme z Ned. k S. a při rozdělení cesty ve tři směry dáme se prostředním (dobře dát si ukázati). Jdouce po hřebenu (krásné výhledy na Sedlo, Vlhošť a p.) jdeme asi 25 min. pak v pr. mezi skalami na

Pustý Hrádek (Ratschburg, Hradečko), hradiště bývalé, patrně asi dřevěné tvrze Berků z Dubé, jež dobře ovládala celé okolí. Odtud v něk. min. sestoupiti lze na silnici u Bukoveckého mlýna a v pr. za $1^1/_4$ hod. dojíti do **Dubé** (str. 100) nebo v l. dáti se do Liběchova (str. 79).

Z *Dražejova* možno ovšem sledovati také směr zpátečni na Kokořín, Mšeno přes Střezivojice jako výše při č. 4. str. 105.

Trať II. a) Slaný. Louny. Obrnice. Most. b. Obrnice. Bilina. Duchcov. Bilina-Ústí.

Část tratě »Slaný-Louny« i město Louny samo probráno jest již v dile *V. Okolí pražské*, na kterýž odkazuji. Již mezi jízdou od Peruce a zejmena u Vrbna otvírá se nám velkolepý pohled na Středohoří, jakého s jiné tratě není.

Louny leží na úpatí JZ. jeho výběžků pod nižšími malebnými kupami, jež vyznačují se také jako skupina *Loun-*

ských Vrchu. Město samo, vynikající mnohými památnostmi (viz díl V.) hodí se za východiště do Středohoří s této strany.

Hostince: U koruny (15 pok., omnb.), Union (15 pok.), Amerika, Záložna, Bellevue, Stud. nocl. u koruny a v obec. a měšťanská šk. (denně 4 místa bezpl.).

Z Loun do Středohoří.

1. **Pod hřím do Terezína** nabízí se jedna z nejkrásnějších partií se stálými výhledy na Středohoří. Zpětným směrem dle str. 44.

2. **Přes Obrnice a Třebenice do Lovosic** vede nás druhá partie s příznivým s této strany spojením železničním, jež možno sledovati zpětným směrem dle str. 55.

3. **Na Milešovku** vede nás třetí partie příčná. Cesta vede nás zprvu jednotvárnou silnicí k *Dobroměřicům* (½ hod.), pak již mezi kopce, z nichž na pr. vynikají *Červené Vrchy*, proslulé vrstvami třetihorních jílů, zemním požárem vypálených a hojné otisky listů obsahujících (monogr. prof. J. Velenovského), v l. Chlum; stoupáme na sedlo mezi dvěma význačnými vrchy okolí lounského mezi *Rannou* (v l.) a **Hoblíkem** (v pr.) na hranici národn. Ve vsi Ranné z větš. české (295 Č., 145 N.) je něm. ob. a mat. soukromá škola. Uchýlíme se v pravo na *Hoblík* (509 *m*), kde užijeme pěkné vyhl., zde stávala kaple sv. Jiří na poč. 18. stol. (zbyly jen základy); rostou zde mnohé zaj. rostliny jako Linum austriacum a kavyly Stipa thyrsa a St. Graffiana a sestoupíme k S. přes něm. Michov a Charvátec do **Libčevsi** (3 hod. str. 59). Odtud dáme se přes *Řisuty* podle Liskové Hory na **Hradišťany** (Radelštejn). S Hrad. sestoupíme k S. do Štěpánova v údolí Lukovského pot. (host.) a dáme se v pr. přes Lukov a Palič do Milešova a dále jako při tr. III. Také možno ze sedla mezi Rannou a Hoblíkem jíti dále k S. rovně na *Kozly* (viz str. 109) a dál k S. až k Žichovu (v l.), zde však v pr. přes Měrunice a Mokov na Hradišťany a dál jako výše.

Překročivše za stan. lounskou Ohři, mineme v l. *Dobroměřice* a stihneme zastávku

Lenešice místo české (1500 ob.), jež bývalo druhdy jedním z hlavních sídel českých bratří. Mají velký akc. cukrovar; věž farního kost. ve slohu rom. pochází z 13. stol. Na t. zv. Cihelnách proslulé naleziště zkamenělin křídového útvaru vrstev bělohorských, teplických a březenských, na mnoze v kyz proměněných. Překročujíce hranici národn. stihneme v údolí pot. Hrádeckého zast.

Brzvany (58 Č. 433 N.), kde spatřují se skrovné zbytky dle pověsti býv. kláštera postoloprtského (Cella jamnae vitae). S *vrchu Brzvanského* (302 *m*), jehož rozházené balvany lid zkamenělým stádem nazývá, naskytá se skvostná vyhl., zejména krásný přehled Středohoří až k Mostu a Chomútovu. Na Hrádku lomy opukové, jež poskytují dobré dlaždice. Trať obrací se nyní k S. mezi *Volevčickým* vrchem (v l.) a skupinou *Milé* (v pr.) k

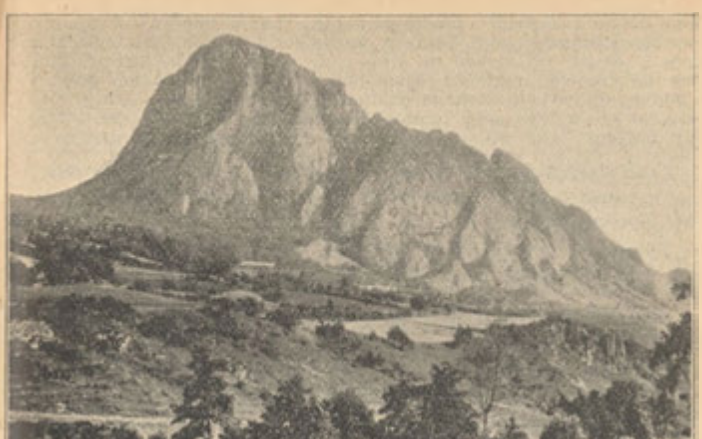

Bořen u Bíliny. Dle fotogr. c. k. dvor. a kom. fotogr. Jindř. Eckerta.

Bečovu (Hochpetsch 149 Č., 628 N.), u něhož trať vlastně teprv na území Středohoří vstupuje. Odtud doporučuje se vycházka na

Kozly. K V. přes *Bedřichův Světec* (Schwetz) a *Bělošice* za 1 hod. do vsi *Kozly* (Kosel) na úpatí **Dl. Vrchu**, jenž poskytuje pěkn. vyhl. Odtud pak možno dvojím směrem: a) za 1¼ hod. přes **Měrunice** (granátonosné vrstvy, z nichž nyní se netěží) do *Červ. Újezda* a odtud za 15 minut na **Ostrý** u Mokova, jenž otvírá velkolepý obraz Středohoří i skvělý výhled na Poohří až k Lounům; možno pak dále na Hradištany a Milešovku nebo kterýmkoli směrem tratě Jd.; b) z Kozlů za 20 min. na **Čičov** čili **Hořenecký Špičák** (naleziště krásných aragonitových krystalů) a sestoupiti odtud za 20 min. do Libčevsi (viz trať I. d. str. 59.).

Hned za stanicí Bečovskou míjíme v pr. ves *Zaječice*, proslulou svou hořkou vodou, která se odtud do Bíliny (kyselky) odváží a odtamtud rozesílá. Po chvíli připojuje se z l. trať Eisensteinsko-Plzeňsko-Duchcovská a společnou tratí stihneme stanici

Sedlec, kdež rovněž prameny hořké vody vystupují. Odtud odporučuje se malá odbočka v pr. od tratě silnicí na

Kolozruky (1¼ hod.); jdeme-li ze vsi v pr., přijdeme na naleziště sladkovodního třetihorního vápence s hojnými, však těžko se odlučujícími skořepinami měkkyšů. V l. vede vsi cesta k pěk-

němu zámku s parkem a dále přes Dobrčice (Dobschitz) do Žichova; dáme-li se tu v l. a pak po potoce do Lužice, najdeme dílem v polích, dílem na svazích nad potokem místo, kde mezi čedičov. tufy uloženy jsou poloopály se zbytky ryb a rostlin. V kostele Lužském je obraz sv. Augustina od Brandla. Kaple sv. Blažeje nad L. vyst. u pramene, druhdy jako léčivého navšt. K trati možno rovně dále ¾ hod. do Sedlce nebo přes Hrobčice 1 h. do Biliny.

Trať sledujíc potok Serpinu a po jeho vyústění spojený s ním potok Lužický, míjí v pr. malebně položené *Patokryje* pod Horou Zlatnickou.

V Patokryjích stával hrad, kde nyní stojí dvůr poplužní. R. 1471 psal se odtud Otík z Patokryj. Mezi obcí a horou leží staré žánoviště »Prašnicí« zv. Nyní se tu vydatně láme čedič.

Spojené potoky ústí do Běly a při této stihne dráha důležitý uzel železniční

Obrnici, kde odbočuje trať k Lovosicům (v pr.) a k Mostu a Žatci v l.; rovně dál pak jde dále údolím Běly do Biliny.

Na úpatí *Zlatnického Vrchu* leží nedaleko České Zlatníky (Schladnig), v jichž far. kostele nalézají se obrazy od Hellicha. Od záp. strany vystoupiti lze na vrch, floristicky zajímavý, jenž poskytuje pěkný rozhled.

V údolí Běly nabývá krajina stále větší malebnosti, Objíždíme *Zlatnický Vrch* s Č. Zlatníky (v pr.), objevuje se před námi v pr. vrch *Želenický*, proti němuž na úpatí znělcového *Ovčína* (436 *m*) stihneme zast.

Želenice (Sellnitz). Na návsi sloup sv. Rocha z r. 1680. Na Ovčín, jinak také Ganghofským vrchem zvaný, lze vystoupiti. Pěkná vyhl. od pavillonu. Hned za Želenickým vrchem stihneme *Liběšice*, kde trať obrací se k S, a spatřujeme do předu v pr. malebný *Bořen*, pod nímž dále vede nás trať do zast.

Bilina-Kyselka. Při samém nádraží v l. rozsáhlá nová stavba budov k rozesýlání kyselky a hořké vody zaječické; za ní pomník *A. Reusse*, býv. lékaře lázeňského a proslulého geologa i palaeontologa českého; naproti lázeňský dům s kabinami koupelí a restaurací, obklopený parkem, dobře hleděným, v němž nalézají se prameny prosté kyselky, již však se stejným jako zde úspěchem lze píti i jinde. Pramen císaře Františka Josefa venku v pr. od láz. domu pouze k rozesýlání určený, s verandou; za ním krasosad; přes něj krásný pohled na Bořen.

Vrch nad prameny (Plaisirberg, 398 *m*), přístupen pohodlnými promenádami a poskytuje pěknou vyhl. Za 50 min. dojíti lze do dvora *Ganghofu*, oblíbeného výl. místa. Do *Biliny*, 20 minut vzdál. vede cesta stinným stromořadím. V láz. rest. mívají v neděli čeští úředníci z Biliny a okolí dostaveníčko. Kyselka je majit. knížete Mor. Lobkovice. Výl. na *Bořen* viz níže u Biliny.

Trať minuvši Kyselku béře se podle předměstí bílinského *Jenišova Újezdu* (Lang-Ugest, v pr.) zářezem pod hřbitovem (v l.) do zast.

Biliny, při městě samém, kdežto stanice s velkým, nyní rozšiřovaným nádr. nalézá se o $^1/_4$ hod. dále. Město se silnou českou populací (dle sčít. 307, dle skuteč. na 2000 Č. mezi 5700 ob.). Čes. Bes., Sokol a j. spolky v host. u hr. Claryho. Matič. škola čes. nad starým hřbitovem. Intell. česká schází se v host. Hurtově. Město elektr. osvětl., má kanalisaci syst. splachovacího proved. inž. Kaftanem, parní pivov., cukrovar, parní mlékárnu, sklárnu, tiskárnu, doly uhelné a cihelny v okolí.

Bilina, dávnověké české sídlo kmene Lemúzů, dnes zněmčené město se silnou českou, však nevlídně pronásledovanou menšinou, nad nímž trůní mohutný zámek knížat Lobkoviců, byla již ve 14. věku poněmčena; však v době husitské opět se poslovanila, až zase v 17. století nabyli Němci vrchu. První gruntovní kniha něm., zal. r. 1680. Až do 14. věku byla župa Bilinská mezi nejdůležitějšími. Koncem XII. stol. sídlil tu mocný županský rod Hrabišicův, z nichž Slávek zal. klášter Osecký a Vratislava pan. klášter ve Světci.

Památnosti místní: Městu panuje rozsáhlý *Lobkovický zámek* na Hradišti, vyst. ve slohu pozdní renes. okolo r. 1680 na místě, kde domněle stával hrad v 13. stol., Němcem Ogeriem z Friedberga post., na který upomínají jen četné podzemní chodby a podkovovitě zaokrouhlená věž v nádvoří. — *Park zámecký*, láz. hostům z Kyselky přístupný, vykazuje zbytky valů pův. hradu župního. — *Farní kostel* ssv. Petra a Pavla v nyn. podobě z r. 1573 má střední loď se 4 románskými skulpturami, pr. loď postranní pochází ze 13. stol., klenutí a věž z 15. stol. Presbyteř ve slohu pozdní gothiky. Jsou tu náhr. kameny ze 16. a 17. stol. — Na st. *hřbitově* při kostele sv. Stěpána z r. 1361 odpočívá dr. *F. A. Reuss*; jsou tu také dva výtečně tesané náhr. kameny z r. 1618 a 1626, u vchodu dva s českými nápisy. — *Kostel sv. Alžběty* zal. ve 14. stol. Radnice z r. 1881. *Osmihranná bašta*, zbytek starého opevnění na jz. města proti dvoru knížecímu.

Hostince: Vys. dům (14 p. omnb.), Bílý lev (14 p. omnb., el. osv.), U koruny (3 p.), U čer. orla (2 p.), U čer. koně (2 p.), U m. Londýna (3 p., el. osv.)

Výlety z Biliny)

1. **Bořen**, jeden z nejzajímavějších kopců středoevropských, tvořící s horou Želenickou a Zlatnickou oddělené předhoří našeho Středohoří. S některé strany dobře dá se porovnati s ležícím lvem; přístupen je z Bíliny nejpohodlněji přes Jenišův Újezd nebo stinnou alejí přes Kyselku, za níž brzy ze silnice v l. odbočí značkovaná cesta po svahu vzhůru vedoucí a odpočívadly opatřená; cesta je dosti pohodlná, zprvu přímá, pak od jihu vzhůru hadovitě vystupuje,

poskytujíc pěkné výhledy na Horu Želenickou a Zlatnickou (k J.), pak zas na skupinu Mosteckou se zámeckým vrchem (k Z.). Mezi lesy divizen a nádherných bodláků z rodu Onopordon (v červenci a srpnu kvete tu Aster alpinus) vystupujeme po svazích, nyní již mladým lesem zalesněných, později listnatým houštím k ochranné chýši, kde v létě v neděli vždy, ve všední dny hlavně jen v úterý a ve čtvrtek odpoledne (host. Ant. Stöltz v Bilině) dostati lze nějaké občerstvení. Domácí lidé sestupují po srázném boku východním, kde k tomu cíli ve skále také železa jsou upevněna. Vyhlídka k Z. a S. poskytuje skvostný přehled hnědouhelné pánve Mostecko-Duchcovské s pozadím Rudohoří od Hor. Litvínova ke Krupkám s Doubravskou Horou u Teplic a a západ. svahy Rudohoří se zříc. Kostomlatskou v pravém popředí. Na úpatí rozkládá se Bílina v jediné takřka souvislosti s přečetnými dolv a osadami: Vřeštany, Ledvicemi, Duchcovem, Světcem atd. —

2. Kučlín (geol.). Okolo Nár. zahr. (Volksgarten) klázním (vodojem splach. systému) do údolí pot. Čišky, v němž po levé r. vystupuje vlna rulová, později, kde se cesty dělí, pod čedič a čedičové tufy zapadající; jdeme v pr. stále podle potoka a pak v l. na vrch, v přední části s lesíkem a sady, v zadu holý. Na holé partii najdeme souvrství lupků, diatomových a ssavých břidlic, střídající se s t. zv. tryplem (Polierschiefer), jíly a poloopály a na křídovém útv. (lomy) spočívající; v lupcích hojně otisků rostlin, ryb, ráčků a hmyzů třetihorních. Kdo chce s úspěchem hledati, vyhledej v malé vsi Kučlíně pod vrchem hledače tryplu (Trippelsucher) Weizdörfra. Skrovný host. Kdo chce dříve do vsi, vyjde z Bil. pražskou silnicí a dle ukazatelů do Kuč. $^3/_4$ hod. Vyhlídka s vrchu vděčná a oné s Boreny podobná.

3. Milešovka. Okolo Nár. zahr. dále na silnici v pr., jež údolím Deberčky vede do *Radovesic* (1 h.) (Guthův host.) s kostelem r. 1866. přest., jenž chová olt. obrazy od Berglera. Zde se cesty dělí. V l. $^3/_4$ k SV. do Kostomlat a dále znač. cestou za $1^1/_4$ h. na M.

4. Hradišťany. (Radelstein). Jako při č. 3. do Radovesic, zde však dále v pr. údolím potoka za 40 min. do *Štěpánova*, na úpatí vrchu štěpánovského, jenž za války 30til. byl opevněn (odtud za 40 min. možno vystoupiti na *Telínu* (652 *m*) nad Lukovem s krás. vyhl.). Hned za Štěp. hájovna Lukovská, odkudž v pr. výstup na Hr. — Také možno z Rad. jíti k J. přes Hetov a Mokov. — Ze Štěp. pak možno přes Lukov do Milešova a na Milešovku neb Ostrý.

a) Z Biliny do Teplic.

Trať, jež spadá již v díl XVII. (Rudohoří u Poohří) uvádíme jen jako výlet z Biliny. Kdo přijel do Bil. na noc za účelem celodenního výl., může ráno vyjíti na Boren, pooběd vati v Bilině, odpol. jeti dráhou přes Duchcov do Teplic, vystoupiti na Doubravskou Horu a vrátiti se přes Bilinu neb Ústí. V neděli třeba dáti pozor na večerní vlaky; bývají vypravovány mimo vlaky v jízdním řádu uvedené i dva vlaky zvláštní, dříve vyjíždějící, kdežto pravidelný vlak obyčejně se zpozdí; tímto zanedbalo by se další připojení i nutno použíti vlaků dříve vypravených.

b) Z Biliny do Ústí.

Udolím Běly spojuje Bilinu s Ústím turisticky zajímavá trať, byť i vlaky její neměly vždy dosti případného spojení.

Trať vede nás k S.. pak k SZ. okolo *Chudeřic* (velké kasárny jízdy) do stanice

Světec-Chotějovice, nejlepšího východiště ku zřícenině Kostomlatské. Ve Světci býval klášter kříž. sester, jediný svého druhu v Čechách, r. 1421 Husity zbořený. Na místě jeho stojí nyní zámek s pěknou zahradou.

Kostomlaty. Místo dosti fadnou silnicí odporučujeme zajímavější cestu (se zacházkou jen ¼ hod.): přes blízkou osadu *Krupku* po voz. cestě k V. na **Pohradický Vrch**, ¾ hod. (Poratscher B. Aloisova Výš. 412 *m*) se skvělou vyhl. s rozh. Sestoupíme za 10 min. do Pohradic a stihnem za další ½ h. **Kostomlaty** (1½ h.). Host. zur Humprechtswiese, u zl. lva, u rybníka tabule se značkami). *Vzámku* vyst. na bývalý Humprechtově louce hr. Humpr. Černínem r. 1684, jest ženská káznice. JV. od vsi *Studánka* s kaplí, kam konají se hojné poutě, neboť pramenu přikládá lid léčivou moc pro oči. Za 15 *m.* dostihnem SV. od vsi statné zříceniny hradu na lesnatém vršku, jež poskytuji skvělý rozhled. Hrad postaven ve 14. století od Boršů z Oseka, později byl lénem koruny české. Majitelé se často střídali, r. 1434. dobyl hr. Jakoubek z Vřesovic na Zikm. Děčínském z Vartemberka; r. 1623. koupil jej Humprecht st. Černín z Chudenic, jenž vystavěl nový zámek a hrad pak opuštěn. — Na J. od vsi za 15 *m.* stihnouti lze ke *Kamenu Císaře Josefa* (491 *m* obelisk s reliefem), od něhož je velmi vděčná vyhl. Dále možno za 1 hod. dojíti do Štěpánova a odtud jako výše na Milešovku, Ostrý neb Hradišťany.

Hned za Světcem v krajině, kde množí se hnědouhelné doly, mineme *Hostomice* (v l. česká škola mat.), kde dráha uchyluje se v pr. ku stanici

Ohníči (Wohontsch, Ls. host. u lípy a panský), odkudž je jen 20 min. do

Křemýže, oblíbeného výl. místa tepl. hostí lázeňských. Hlavně navštěvuje se pěkný park úhledného zámku hr. Ledeboura z r. 1800., pak 45 min. vzdál. letohrádek *Tuchelburg* (z r. 1821.), 20 min. vzdál. *Belvedere*, nebo ¼ h. vzdál. *Lodenburg* (nyní špýchar) s vyhl. Butterfass zv.). Ze zám. parku dojdeme za 40 min. příjemnou cestou přes *Doláňky* k Čertově zdi, t. j. k valu umělým žárem spečenému na svahu vrchu Ladenského. Opevnění to, Keltům připisované, vědecky dosud zevrubně prozkoumáno není. — Sestoupiti možno odtud k nejbližší stanici, již jest

Lysec (Liessnitz), jehož okolí tak jako okolí Křemýže vyniká četnými pohřebišti a nálezy předhistorickými. Za L. překročuje dráha Bělu a po pr. břehu stihne stanici

Úpeřiny, nyní křižovatku dráhy z Lovosic do Teplic vedoucí a tudíž turisticky jako odbočku k Bořislavi a na Milešovku s návratem přes Lovosice zajímavou. Překročujíc trať i silnici lovosicko-teplickou, mijí při ústí Svinného pot. osadu Kozlík (v l. Goslike) a v pr. Velvety i stihne stanici

Rtyně (Hertine), druhdy městečko, nyní pouhá ves (266 N.), poněmčená, v níž dobu českou dva náhrobky v děk. chrámu sv. Martina připomínají.

Chotěny (Kotine), čedičový vrch naproti vsi, nese na úpatí dvoje hliněné valy, v nichž střepy popelnic, zvířecí kosti a p. zbytky nalezeny byly. Na vrcholu, kamž vede pohodlná cesta, kryjí se v křoví stopy hradu *Paradiesu*, vystavěného r. 1402. z rozkazu markraběte Míšenského Viléma, jenž tehdy území Osecké od Bořeše Risenburského koupil. Hrad stroskotán v bouřích husitských. V okolí zdejším od dávna rozšířena pověst o pokladu velkonočním (Erbenova Kytice), táhnoucí se k Chotěnám. Pod hradem rokle dosud Mokrá nazývaná. — Na již. úp. Chotěn ves *Žalany* proslulá arch. nálezy, jež uloženy jsou v kníž. sbírce teplické.

Trať ubírající se dál po pr. břehu Běly přes silnici Trmickou podle vsi Brozánek (Prosanken v pr.), stihne mezi Hliňany (v l.) a Řehlovicemi (v pr.) stanici

Řehlovice-Hliňany (nespr. Šachov dle něm. Tschachau). Řehl. byly druhdy statkem direktora zemského Bedřicha z Bílé a na Řehl. r. 1621 popraveného.

Výlety z Řehlovic.

1. **Milešovka.** Z Řehlovic vedou na Mil. dvě turistické znač. cesty, jedna přes *Bořislav* 45 min. (již možno dostihnouti také drahou) za 1½ hod., druhá přes Žim a *Bílku* (2 hod.).

2. **Stádice.** Silnicí trmickou přijde se za ¼ hod. k mysl. (rs. kniha cizinců), proti níž stojí **Pomník Přemyslův**, od něhož k J. prostírá se ves **Stádice**, odkudž vyšel Přemysl, praotec české dynastie vévodské a královské. Ves leží mezi vrchy *Rovným* a *Volskou Horou*, do které prý voli Přemyslovi zmizeli. Nejen jména přečetných osad v okolí (Řehlovice, Brozánky, Hliňany, Bžany, Žalany, Žim. Bořislav, Vrahožily, Habrovany, Milbohov atd.), ale i pojmenování lokální u samých Stadic (Popluží, Potok) dosud zachovaná, českou minulost těch krajů připomínají. *Pole Přemyslovo* přetiná žel. trať, zůstavujíc po jižní straně své pomník, jejž r. 1841. hrabě Ervín Nostic nákladem svým zřídil na místě, kde Přemyslovy lísky se zelenaly. Pomník vyveden je z pískovce dle návrhu Bedř. Naumanna z Hamburku, nese na vrcholu železný pluh a po stranách železné desky s reliefy, modelovanými od Jos Maxe, z nichž na jednom znázorněno poselství Libušino, na druhém vjezd Přemyslův do Vyšehradu. Boční strany pomníku nesou nápisy (český i něm.); »Zde od pluhu Přemysl k vévodství povolán.« Přemyslův statek stadický dle Dalimila Václav I., stvdě se za svůj selský rod, dědicům odňal a Němcům dal. Po vymření Přemyslovců Oldřich z Lichtenberka o volbě nového krále r. 1307. proklál mečem Tobiáše z Bechyně za to, že s úsměškem české stavy do Stadic posílal, aby si nějakého sedláka za krále přivedli. Karel IV. vrátil statek stadický dědicům Přemyslovým. Za Rudolfa II. (1584) byl tento ve tři dvorce rozdělen, což potrvalo až do r. 1787., kdy skoupil je hr. Nostic. Ve smlouvě kupní o jeden z nich ještě činí se zmínka o povinnosti pěstovati keř Přemyslův a odváděti ořechy z něho do komory královské.

3. **Zálezly**, pěkná středohorská partie zpětným směrem dle č. 8. na str. 71.

Trať z Řehlovic vede nás mezi Stadicemi (v l.) a pomníkem Přemyslovým (v pr.), kde překročuje Habrovanský pot. i Bělu, vstupujíc do pěkného lesnatého údolí ke stanici

Košťany (Kosten)-**Stádice.** (K Přemysl. pomníku je odtud 45 min.). Sledujeme pak dále l. břeh Běly podle četnějších zas dolů uhelných pánve Trmicko-Chabařovické do stanice

Trmic, před níž setkáváme se s větví dráhy Ústecko-Teplické. Trmice, město (23 Č., 3231 N.) na severním úpatí Podlešínské vysočiny, s četnými hnědouh. doly v okolí (uhlí těží se tu od r. 1740), cukrovarem v místě, s úhledným zámkem kr. Sylva Taroucy-Nostice ve slohu románsko-gothickém z r. 1856 a s far. chrámem P. Marie, k jehož zázračnému obrazu na hl. oltáři v min. stol. četné poutě se konaly.

V nejbližším okolí hliniště, v nichž zdejší řid. učitel Seehars nalezl hojné a zajímavé zbytky dil. zvířat (Viz Kafka: Hlodavci země české a Selmy země české v archivu pro výzk. Čech). Host. u Koruny, v radnici, zlatý anděl).

Výlety z Trmic.

1. **Běhání** (Bihana 212 *m*) proslulá výšina bojiště husitského z r. 1421. (viz str. 73.), úpatím svým přiléhá s l. strany k trati žel. Od nádr. směr trati pol. cestou ¼ h. k Anenské šachtě a odtud několik minut na vrchol, jenž poskytuje pěknou vyhl.

2. **Široký Kámen** (Breitenstein — Eichberg 444 *m*). Silnicí ke Košťanům vedoucí za 20 min. k ukaz. na »Breitenstein«, jejž dostihnem pak za 45 min. Nejvyšší bod na okraji Podlešínské vysočiny s krás. vyhl. na Rudohoří a údolí Běly. Odtud do Ústí neb Zálezlů zpětným směrem přes Milbohov nebo Suchou dle str. 71. a 73.

3. **Hotovický Dol** (Hottowieser Grund). Silnicí k Ústí a dle znač. v pr. 20 min. do Dolu s malebným vodopádem a pěknou vyhl. Dále možno 15 min. do Hotovic a přes výšinu Humboldtovu za 45 min. do Ústí (viz str. 73.).

Tratí společnou s dráhou Ústecko-Teplickou stihneme za krátko rozšiřujícím se údolím Běly konečnou stanici **Ústí.**

Trat III. Praha-Teplice.

Teplice, jež leží již za rozhraním Středohoří, jak dílkem naším je vymezeno, přístupny jsou nyní z Prahy třemi směry, jež dílem přes Středohoří, dílem po obvodu jeho nás vedou.

a) *Přes Ústí do Teplic.*

Sledujeme trať l. a. (str. 69.) neb I. C. (str. 78,) až do Ústí. Rychlíky státní dráhy s platností lístků až do Teplic v neděle a svátky letní poskytují nejlepší spojení, z kteréž příčiny o této trati se zde zmiňujeme. Podrobně probrána bude v díle XVII. *Rudohoří u Poohří.*

b) *Přes Duchcov do Teplic.*

Sledujeme trať II. b. (str. 112.) až do Biliny, při které výlet do Teplic a na Doubravskou Horu jest uveden: trať Duchcov-Teplice probrána bude zevrubně rovněž až v díle XVII., do něhož náleží.

c) *Přes Lovosice do Teplic.*

Trať pro Středohoří jedna z nejvýznamnějších, neboť jí otevřen přístup do centra skupiny Milešovské, nejvyššího uzlu našeho Středohoří. Centra toho dotýkají se již jednotlivé výlety z tratí Ia. (str. 47 a 69), Ie. (str. 55.), IIb. (str. 112.). Tuto vystupujeme přímo do něho ze stanice

Lovosic (str. 46), kde odbočuje k SZ. druhá větev dráhy spojující Teplice s Čes. Lipou (větev Lovosice Čes. L. viz str. 59). Trať sleduje celkem silnici Lovosicko-Teplickou pod Lovošem (v pr.) údolím mezi tímto a vrchy Borečským a Přípekem (v l) podle Bilinky (vých. na Lovoš) k stanici

Oparnu (viz str. 47), odkudž údolím Oparenským podle zříc. Oparna dojíti možno do M. Žernosek, ev. dáti se přes Lovoš do Lovosic. Minuvše blízký **Velemín** (str. 48), stihneme již po 25 min. z Lov. stanici

Milešov-Chotiměř. Milešov, místo skvostně položené na úpatí Milešovky, jež tu 400 *m* nad terrain se zvedá. Oblíbené Ls. (host. u slunce a Brunelův). Nad městysem malebně vyniká *zámek* r. 1682 obhajcem Vídně, hr. Kašparem Zdenkem Kaplířem vystavený.

Do věku 17. vládl tu rod Kaplířů ze Sulevic, který čas před tím (v 16. stol.) také Sekerkové ze Sedčic. V zámku bývala bohatá obrazárna, z níž jen podobizna posl. Kaplíře se zachovala. Týž vyst. také farní chrám (nalézá se již v sous. osadě Mlýnci), v němž jest pochován. V Míl. doluje se na antimon, uložený zde v prahorním ostrůvku ruly rudohorské.

Výlety z Milešova.

1. **Milešovka** přístupna jest odtud cestou poměrně nejdelší a nejméně pohodlnou, kterou odporučuji k sestupu. Pro výstup lepší jsou cesty z Bilky u Bořislavi (viz níže).

2. **Ostrý.** Z Míl. okolo farn. kostela do Mlýnce, odkudž za 45 min. na vrchol Ostrého (552 *m*) ke skrovné již zříc. na čedičovém vrcholi. Hrad byl ve 14. stol. sídlem větve Sulevických, kteří odtud Osterští se psali; asi od pol. 16. stol. hrad spustnul. Vyhlídka je odtud neobyčejně půvabná na okolní hornatý terrain. Sestup k Lovos. cestou k JV. na Březno a rovně dál na silnici k Bilince. Z Března přes Boreč možno na Přípek a jako na str. 46. dále. S Ostrého k JZ. sestoupiti lze na Kocourov a zpětným směrem dle str. 56. na Horu, Hrádek a Třebenice.

Za Milešovem uchyluje se trať v pr. pod JV. svahy Kletečné, již objíždí podle stanice

Dobkovic (viz při Litěchovicích str. 69) k S. okolo osady Kletečné k

Radejšínu (odtud údolím pot. Habrovanského do Stadic str. 71., přes Dubice do Zálezlů, str. 71. nebo přes Kubačku do Prackovic str. 69) a obloukem podle stanice

Žímu (Schima) již na sev. úpatí Kletečné (odtud přes Bílku na Milešovku str. 71., nebo přes Habrovany, Suchou a Milbohov do Ústí, str. 73) do stanice

Bořislavi na sev. úpatí Milešovky, n níž je odtud výstup nejpohodlnější.

Milešovka (835 *m*). Dáme se ke kostelu a od tohoto silnicí k JV. brzy však odbočuje v pr. cesta do Bělky ($^1/_4$ hod.), odkudž za $^1/_2$ h. dovede nás znač. cesta na vrchol. Milešovka proslulá svou květenou (mezi jiným zajímavá kapraď (*Woodsia ilvensis, Hymanthoglossum hircinum, Pleurospermum, Cephalanthera ensifolia, Melica uniflora, Orobanche coerulea a coerulescens* a p.) láká i svou vyhlídkou jako nejvyšší a nejznamenitější bod Středohoří. Na znělcovém vrcholu je malé horské hospodářství s rest. a noclehy a s vyhl. lešením u bodu triangulačního. Rozhled kruhový je velkolepý (skica se prodává.) Přehlížíme celý řetěz Rudohoří, Česko-Saského Švýcarska, hor Lužických, Ještědu, hor Jizerských a Krkonošů a k JZ. a J. až vzdálené hřebeny Českého Lesa a Šumavy a v tomto velkolepém rámci velkou část Čech jako plastickou mapu zříme u svých nohou s malebným horským předhořím nejbliže. Popsati celou tu vyhlídku věru nelze; nutno ji viděti a studovati s mapou a nárysem v ruce. Sestup k Milešovu. (Viz vložku.)

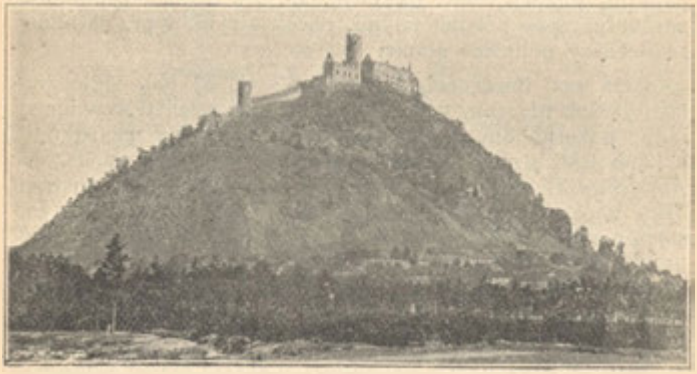

Bezděz Dle fotografie c. k. dvor. a kom. fotogr. J. Eckerta.

Trať míjíc v l. severní předhoří Milešovky a stavíc u staroby lé osady **Žalan** (str. 114) na již. svahu pamětihodného

vrchu Chotěny, obrací se podle stanice **Hradiště** (Ratsch) k S. do křižovací stanice s drahou Bilínsko-Ústeckou v

Upeřinách (str. 113). Překročuje Bělu a vstupuje do obvodu Ruďohorského (díl XVII.), kde za krátko minuvši stan. *Bystřiny*, stihne **Teplice-Řetenice**

Trať IV. a) Bakov-Čes. Lípa a Děčín-Česká Lípa. b) Čes. Lípa-Tannenberg. c) Čes. Lípa-Mimoň. d) Děčín. Čes. Kamenice-Tannenberg.

Trať tato z největší části obvodová dotýká se již jen částečně vlastního území našeho Středohoří, z valné části již přiléhajíc k Horám Lužickým a Ještědu (díl XVI.). Obmezím se proto, aby dílek tento příliš velkého objemu nenabyl, jen na nejnutnější, co s terrainem Středohoří souvisí. Do Bakova sledujeme trať pojizerskou dle dílu VI. (Pojizeří a Prachovské Skály).

a) *Z Bakova do Čee. Lípy.*

Z údolí Jizery zahýbá trať v l. do údolí pot. Bělé při vesnici Malé Bělé (v pr.) do Jizery ústícího; za myslivnou (v l.), naproti níž (v pr.) viděti oboru s daňčí zvěří, údolí se zúžuje a malebnějším stává. Mijíme Rečkov a za ním papírnu, později i tov. na cellulosu, jež několik rybníků tu znešvařují, pak několik mlynů, načež s výhl. v pr. na blížící se Bezděz stihneme stanici

Bělá pod Bezdězem, město (1778 Č., 61 N.), sídlo známého, však německy vedeného lesnického učeliště, vynikající řadou pozoruhodných památností. *Farní chrám* má sakristii a kapli ještě z pův. stavby ze 14. století zachovanou, *klášter Augustianský* r. 1340 Berkou z Dubé zal. a po spustošení roku 1421 znovuzřízený, chová v refektáři podobiznu Valdštýna s letop. 1631 v živ. vel. — *Česká brána*, jediná ze 7 býv. bran z doby založ. města. *Zámek Valdštýnský*, v němž je škola lesnická, pův. v 14. stol. založ. V býv. parku *bot. zahrada*, ve škole krásné sbírky. — *Radnice* z roku 1613, přest. r. 1850.

Bělá zal. Hynk. Berkou z Dubé 1643. v obraně proti Švédům padl r. 1337. nadána právy býv. města hrdinsky primas městsky. R. 1622. Bezděze a opevněna, z kteréhož koupil B. Albrecht z Valdštýna, opevnění jen výše dotčená česká při jehož rodě (s přestávkou 1644 brána se zachovala, na které r. až 1678) trvá dosud.

Hostince: u čes. lva (3 pok.), Pospíšilův (3 pok.), Richtrův (3 pok.).

Výlety z Bělé.

1. **Velký Radechov** (391 *m*), osamělá čedičová kupa s krásnou vyhl. prostřed lesů na sev. od B. Podolím a v pr. od rybníku polní cestou k lesu a tímto k vrcholu (1 hod.). Na svahu vrchu mysl. Sestup na silnici ke Kuř. Vodám.

2. **Kuří Vody.** Krásná a pohodlná lesní partie silnicí k S. (10 *km*); z Kuř. Vod pak 11 *km* opět přes lesy a podle vel. rybníků (botanicky zajímavé: na pisčinách *Sagina subulata* tuto jedině v Čechách, na rašelinách u rybníků *Vaccinium uliginosum, Oxycoccos, Andromeda, Sturmia Leeselii, Malaxis paludosa*, při vodě *Carex dioica, pulicaris, panicea, Ligularia* a jiné.

Trať ubírá se dále podle obory Valdštýnské (v l.) ku stanici

Bezděz při vchodu do obory, kde stojí myslivna, k níž z rána a večer zvěř hojně se dostavuje. Od stan. 40 min. k S. leží ves *Bezděz*, nad níž na vys. znělcové kupě zvedá se malebná zříc. hradu Bezděze.

Bezděz (25 Č. 565 N), nespr. Podbezdězí, je ves star. zal. (1264 až 1278), jež až do r. 1337. byla městem. Kostel z 12. neb poč. 13. stol. r. 1764—69. obnovený, prozrazuje pův. rom. sloh ještě ve význ. oblouku pod střešní římsou polookrouhlé absidy. — Ve vsi je něk. host. s pok. pro cizince, neboť v létě je tu dosti značný příliv cizinců. —

Bezděz — hrad na znělcové kupě 605 m. vys., s druhou nižší sedlem 485 m. vys. spojené, panuje dalekému okolí. Na svazích z rostlin zvláště Carex pediformis jako vzácnost se uvádí. Hrad zal. asi v 12. stol. Roku 1279. uvěznil zde správce země OtaBraniborský královnu vdovu Otakarovu Kunhutu s dětmi jejími; později Václav II. i Karel IV. častěji se tu zdržovali, tento zejmena za času zakl. dokeského rybníka a znamen. stok u Nov. Zámků. — 1421. byl hrad od Táboritů spálen, však znovuzřízen. 1588. koupil jej Jan z Vartenberka. 1621. propadl B. Václ. st. Berkovi z Dubé a dostal se Albr. z Valdštejna, jenž uvedl sem bratry řádu sv. Augustina; když se jim nelibilo, založil tu r. 1633. klášter pro Benediktiny montserratské; podniknutí to pro jeho smrt nedokončeno. Don Antonio de Sotomayor, opat Emauzský, obnovil některé části hradu a uvedl sem několik duchovních i znenáhla stalo se z B. proslulé místo poutnické (v l. 1740. scházelo se tu na 40.000 lidí). R. 1778. osazen hrad Prusy, jež Chorváti vypudili. 1785. klášter zrušen, opuštěné místnosti vytlučeny a hrad spustnul úplně. Spatřují se ještě mohutné zříceniny hradu, tak i kláštera. k němž ze vsi po již. svahu vede stará cesta (od r. 1686. křížová) třemi branami vzhůru, jež označují stopy bývalého opevnění; třetí z nich chráněna byla věží (t. zv. Čertova Věž) dosud 30 *m* vys.; touto branou vstupujeme na S. svah, hražený opevněním ze 17. stol. — po chvíli jsme na předhradí, majíce před sebou malebný pohled na goth. presbyteř kaple a velkou hradní věž. Brankou dostaneme se odtud na malé nádvoří, v němž na l. spatřuje se zbytek hradního paláce (šindelem krytý) a hradní kaple; zvlášť tato poslední náleží k nejzn. stav. památkám v Čechách; v paláci také jeden krb z 13. stol. se zachoval. Kapli obklopuje chorová chodba, poskytující krásný výhled do krajiny. K paláci přiléhá hlavní věž na nejvyšším bodě vrchu, jež r. 1844. učiněna přístupnou ze dvora po 38 schodech; uvnitř po 164 stupních dostoupí se jizby, v níž chová se kniha pamětní a po dalších 26 stupních na cimbuří ve výši 45 *m*., odkud kol do kola

skvělý rozhled se nabízí: Celé Rudohoří, Lužické Hory, Ještěd, Jizerské Hory, Krkonoše obklopují obzor k S., Z. a SV.; u nohou našich k Z. malebné rybniční okolí Dokes a za nim Dubské Svýcarsko s Dubou a Úštěkem, k JZ. pak celé Středohoří a daleký výhled do kraje až ku Praze, Kutné Hoře (Vysoká) a Českom. Vys. (okolí Polné), na Turnovsko a Jičínsko. S vrchole sestoupiti lze za 1¼ h. do Doksů, nebo za 1 h. do stan. Oken.

Ze stanice Bezdězské učiniti lze také malou vděčnou odbočku do obory Valdštýnské k

Valdštýnovu Odpočinku (Waldsteinruh), k eremitáži či býv. lov. zámku, vyst. r. 1747., jenž ve svém způsobu má jediný jen ještě v Čechách pendant v Tuppelbergu u Teplic. Pohříchu je vše opuštěno a jen jedné budovy se používá za myslivnu. Zachovány jsou tu dvě zajímavé pískovcové sochy grazátníků v nadž. velik. Za 45 min. odtud dojíti lze do Bělé. Cesta sem (40 min.) vede od stanice podle dráhy ke vchodu u myslivny, kde bývá hojně zvěře viděti.

Mezi lesy a pískovcovými útesy vede náš trať žel. odtud 3 *km* ke Žďárské mysl., kde obrací se k S. poskytujíc nám v l. vyhl. na horu Vrátenskou (s rozhl.) a stihne pak hned stanici

Okna, ves s kost. Naneb. P. Marie, v němž spatřuje se votiv. obr. nejspíš z Bezděze přenesený; velký zvon má český nápis. Odtud pěkná partie vede nás na zámek

Housku přes ves *Žďár* (45 min.) a *Kruh* (v Kruhu v pr. Jestřáb č. Habichtsberg 293 *m*, v jehož čedičových lomech vyskytují se velké krystaly augitu, amfibolu, biotitu a pod. a jehož vrchol poskytuje pěkný rozhl.). Další viz na str. 106.

Za Okny spatřujeme v l. osamělé kupy čedičové (Tachovský a Zbynský vrch), v dáli zámek Housku, na pr. míjíme ves Oboru, za níž opět vynořují se Bezděz a podle mal. ryb. Čepelského (v l.) objíždíme Doksy do stanice

Doksy při velkém rybníku Dokesském (v pr.). Městečko (12 Č., 1936 N.), oblíbené něm. Ls. se skrovným průmysl. (Čeřící vlna a výr. smůly). *Far. kostel sv. Bartoloměje* chová pěkně řez. P. Marii Montserratskou, která sem přenesena s varhanami, zvonem a některými obrazy z Bezděze, uměle v kovu pracovaný zámek na hl. portále a j. — *Valdštýnský zámek* s vys. věží, zal. v 16. stol. za Vartenberků, později často přestavován, chová velkou soukr. knihovnu; v létě bývá obydlen a je proto do něho neb parku zřídka přístup. Brána *na nov. hřbitově* zdobena je uměl. mříží, rovněž asi z Bezděze poch. — Okolí Dokesské má mnoho půvabů: hory, rybníky, roviny snoubí se tu v malebný krajinný obraz, jenž i zvláštnostmi botanickými se honosí.

Hostince: Hvězda (2 pok.), Panský Dům (3 pok.), Bílá Labuť (3 pok.), cís. rakouský, Moklinka, Hrozen, Koupelny na Čep. ryb.

Výlety z Dokes.

1. **Čepel** (Tschöpelberg). Výstup od koupelny na Čep. ryb. ke glorietu s pěkn. vyhl.

2. **Borný** (Bornayberg 443 *m*). Z dol. části města (Kleinseite) pod dráhou vede nás silnice k *Borskému ml.* (Heidemühl); hned za drahou odb. v l. cesta (10 min.) na

Kluček, písk. skálu v záhybu Vel. rybníku (350 *ha*) pěkný pohl. poskytující; bývala prý tu tvrz jakéhosi loupežného rytíře i pod ní na březích kyne botaniku hojná kořist. Rybník zal. Karlem IV. r. 1366. Na ostrůvku zv. »*Myší zámek*« bývala na písk. útesu tvrz téhož rytíře, o němž v okolí mnohé pověsti se vypravují (že byl tu hladovým myším na pospas vydán). — Vrátivše se k silnici, jdeme touto dále stinným lesem podle *Královské Stolice*, (kde prý Karel IV. obědval; jenž prací při stavbě rybníku se súčastnil), od niž v l. (asi 100 kroků) leží *Bílý Kámen* (320 *m*), rovněž pěkný pohl. na ryb. poskytující, k osadě *Heidemühle*, rozk. pol. a oblib. výl. místu, jehož okolí rovněž botanika upoutá. (Prof. Wurm: Das Kummergeb., die umlieg. Teiche und deren Flora 1887. Nákl. Nordb. Exc. Club). Kdo nechce až sem, dá se na Borný hned 10 min. za Kr. Stolicí, odbočkou v l. k myslivně

Kuhbrücke, u níž se cesty dělí a kde nám pravou ukáží. — Kdo došel až do Heidemühlu, projde osadou k mysl., kde požádá za průvodčího, jenž podle hřebenů *Kumerského* pohoří dovede oborou na B. (1¾ h.). Vrchol poskytuje rozhled na Středohoří svého druhu jediný: hory, doliny, rybníky, zříceniny, osady atd. střídají se tu před našimi zraky v nejpestřejším kaleidoskopu. (Návrat buď přes Kuhbrücke neb opačně).

3. **Skalka**. Směrem Z. k Dubé, však hned ulicí v pr. na cestu do *Staré Skalky* (½ hod.); zde hned mezi prvními domky v pr. do *Skalky Nové* (1 h.) a touto v l. na vrchol *Skalky* č. *Selinského vr.* (470 *m*) (1½ hod.), pískovcového, čedičem proraženého. Skvostný rozhled. Šestoupivše do vsi, dáme se touto až na konec a dále *Selským Dolem* (Bauerngrund), půvabným lesním údolím, jímž za 45 min. dojdeme na silnici nedaleko *Hrázského Mlýna* (Thammühle) na Vel. ryb.

Ostatní výl. viz ve směru tratě k Dubé (str. 101.).

Po náspu nad Velkým Rybníkem (v pr.) podle osady Hrázského Ml. se Schwabenbergem na jeho konci vede nás trať k SZ., poskytujíc nám přes rybník půvabné pohledy na *Kumerské poh.*; naproti Hráz. Ml. v l. objeví se nám *Maršovické vrchy*; trať zabíhá tu do slatin potoka Dokesského, za nímž pod *Provodínskými skalami* (v pr.) stihneme stanici

Jestřebí s vyhl. v l. na městečko a zříc. stejného jména, 20 min. od stan. Městečko, druhdy Krušina zv.; pův. Krušina stávala však ¼ hod. dále na Hirnsenském ryb. (u pustého kostela).

Skalní hrad Jestřebí při samé obci bliž ryb. Hirnsenského tvořen jest 30 *m* vys. skalním útesem podivuhodného tvaru, v němž bývalé komory a vězení (džbánovité) většinou již jsou zavaleny. Hrad byl oteckým sídlem Hronoviců ve 13. až 15. stol., později byli v držení jeho Smiřičtí a Vartemberkové; ještě v 16. stol. byl zachovalý a obydlen.

Výlety z Jestřebí.

1. **Maršovický Vrch a Dubá.** Silnicí Dubskou do Újezda ($^1/_4$ h.), odtud hned z kraje v l. polní cestou do Maršovic (Marschowitz 40 min), u nichž z prahorního ostrova zvedá se znělcová kupa Maršovického vrchu (513 *m*), s pěkným rozhledem. Sestup přes ves *Chlum*, (Klum, v kostele skvostná monstrance) a dále silnicí ke Zbynám, z niž odbočíme v pr. přes *Starý Perštýn* (str. 101.) do **Dubé** ($3^1/_2$ hod., str. 101).

Od stanice vede značkov. cesta k *Šancum Cís. Josefa* u Dl. Vrchu (z r. 1813.). Stihnuvše redoutu, dáme se od této k SV. k myslivně *Heuthoru* ($^3/_4$ hod.), kde jest dobře požádati o vůdce na *Eichberg* (461 *m*), čedičovou kupu, jež pískovec proráží a málo jen času vyžaduje; dále pak po *Dělové Cestě* (Verhaukanonen-Weg) až na *Pec* (Petzberg 453) a odtud dolů do Heidemühlu (str. 121.), nebo již v půli cestě v pr. přes Borný a Kuhbrücke do Dokes. ($3^1/_2$—4 hod.).

2. **Kumerské poh. a Eichberg.**

S výhledem v pr. na *Provodínské kameny*, v l. na Hirnsenský ryb. ubíráme se drahou k S. do nedaleké stan.

Rehdörfel, vesničky, kde křižuje se několik silnic a kde vystoupiti lze snadno na

1. **Kraví Horu** (Kuhberg 376 *m*), zajímavou svou květenou a mineralogicky (v čedič. lomu krystaly augitu, amfibolu, biotit atd.) a krásným pohledem na okolí Čes. Lípy.

2. **Provodínské Kameny**, zajímavé jak květenou, tak mineralogicky (krásné zeolithy, phakolith, natrolith). Silnicí od stan. k JZ. značk. cestou do *Provodína* (Mickenhahn) a silnicí až k úpatí nejzajím. vrchu *Neubauerského* (341 *m*); také *Holý Kámen* (Kahlstein) ze všech Prov. K. nejvyšší (420 *m*) a nejnápadnější zasluhuje odbočení (naleziště broncitu, velkých olivínů). Odtud pak do stan. Jestřebí.

Trať opouští hornatý terrain a v oblouku přes *Aschendorf* (v l.) stihne stanici **Ces. Lípu** (viz níže).

Děčín-Čes. Lípa.

Děčín (viz díl I. Česko-Sas. Švýcarsko) opouštějíce, překročujeme Ploučnici, mající po l. r. rozsáhlé přádelny Münzbergovy (Theresienau) (něm.); v pr. béřeme se po úpatí Chlumu (v pr. Kolmener Scheibe), mijíce v l. *Libverdu* s vyšš. hosp. ústavem (něm.), *Dol.* a *Hor. Březiny* a *Soutěšky* (Zautig), za nimiž vystupují výběžky vysočiny Huntířovské, Sokolí Hora, Špičák u Klobouk a staneme u zast.

Veleň Malá (Kleinwohlen) s hojně navštěvov. zahr. rest. Sperlovou. Odtud vystoupiti možno na

Jedlovou Horu (Tannbusch 527 *m*), znělcovou kupu s holým, krásny rozhl. poskytujícím vrcholem. Cesta vede přes *Veleň Velkou*, v této hned u čís. 1. v pr. dvorem a kteroukoli polní cestou $^1/_2$ hod. na vrchol. Vedou odtud značk. cesty na *Chlum* nebo přes *Natterskoppe* (45), (30 min.) než možno vrátiti se do Děčína.

Dál stále údolím Ploučnice podle velkých přádelen (Elisenthal, Josefsthal) ubíráme se do stanice

Benešova (Bensen). Z nádr. podle Grohmannovy přádelny (jeden z nejv. strojů pro pohon 24.000 vřeten) přes Ploučnici do města (2825 ob.), na svahu vrchu Dobrnského vlastně Táborského, velmi vzhledného a vynikajícího četnými památnostmi, jež stojí za shlédnutí. Dva zámky: na náměstí *zámek ze 16. stol.*, druhdy Salhausenský (znak na bráně) a Černínský, nyní maj. tov. Grohmanna, restaurovaná stavba renes.; v Zám. ul. nad ním *zám. hr. Thuna*, rovněž renes. stavba z dob Salhausenů (1525—24), však s částí bývalého hradu Vartenberků z 13. stol. se skvostnými zbytky staré práce kamenické. Také *Thunovský špitál* na rohu Zám. ul. projevuje stopy této práce (štít, schody); na věži Thunova zámku při již. straně z kamene vytesaný ještěr. Jsou tu zachovány ze 16. stol. velká kamna, reliefy zdobená. — *Farní chrám*, pův. gothický utrpěl pozdějšími opravami; v něm kamenná polychromovaná kazatelna, spočívající na postavě sv. Jana Křt., pěkná křtitelnice z r. 1539, na hl. oltáři dobrý obraz neznámého mistra, zdobná, r. 1890 renovovaná pozdně gothická *kaple Salhausenská*, krásnou renes. mříží uzavřená; v ní 18 náhrobků, umělecky pracovaných, a oltářovitý pomník z konce 16. stol. z pískovce mistrně vyvedený.

Benešov zal. Benešem z Vartenberka v l. 1256—1260. R. 1426. dobyt byl Husity, při čemž také pův. kostel vzal požárem za své. V 16. stol. povzneslo se město velice vlivem rodu Salhausenův, však v bouřích válek třicetileté, slezské a sedmileté stěží na nové časy se dochovaly výše uvedené umělecké památky.

Hostince: U čes. sev. dráhy (3 pok.), u jelena (8 pok.), u koruny (5 pok.), u černého koně (2 pok.). Z Benešova přístupen jest

Šarfštejn, zřic. slav. druhdy hradu nad Ploučnicí, nad tov. osadou *Františkovým Údolím*, s níž na druhém br. Ploučnice sousedí přádelna, stojící na místě bývalé papírny, kterou již Balbín připomínal. Zřic. přist. jen úzkou pěšinou od sev. Hrad stál již v 13. stol., kdy připomíná se Markvart ze Šarfenštejnu; po mnohých změnách byl r. 1445. v bojích Vartenberků s luž. Sestiměstím vypálen a za Salhausenů r. 1608. jako pustý se připomíná. Blíže rozvalin nalézá se stejnojmenný popl. dvůr od r. 1817. majetek obce benešovské.

IV. d. Odbočka z Benešova přes Č. Kamenici na Tannenberg.

Uvádíme tuto trať zde jako výlet z Benešova k posledním výběžkům Středohoří na Sv. Zevrubněji vrátíme se k ní v díle XVI. Trať vede nás s vyhl. (v l.) na vzdálené kupy Huntířovské vysočiny ku stanici **Habartice-Markvartice** (Ebersdorf-Markersdorf), odkudž lze navštíviti haldy opuštěných dolů hnědouhelných u Freudenhainu, známých jako

naleziště hnědouhelných obojživelníků a ptáků. — Spatřujíce v l. v dálce špičatý Rosenberg na okruží Českého Švýcarska, béřeme se krajinou poněkud řádnější k stanici

Rabštýnu, z které vděčno je navštíviti romantické lesní *údolí Zlatého potoka* a čedičový kopec *Rechenberg* (353 *m*) nad ním s pěkn. vyhl. Odtud také přes *Srbskou Kamenici* (Windisch Kamnitz) doporučuje se výlet do zadní části Čes. Švýcarska a Rosenbergu (viz díl I.). Trať vstupuje tu všude již v obor vrstev křídových, jmenovitě prořezává bakulitové sliny vrstev březenských a stihne pak opět krajinářsky zajímavější partie u

Čes. Kamenice, město zněmč. (4400 ob.), oblíbeného něm. Ls. v pův. údolí Kamenice. Na nádraží tabulka se značkami cest; z nádraží viděti již

Zámecký Vrch (544 *m*); jedna z posledních čedič. kup v tomto směru se skrovnými zříc. hradu, dřev. rozhl. a letní skr. rs. Drahou odbočiti lze do **Kamenného Šenova**, proslulého svou průmysl. školou pro sklářský a kamenický průmysl od něhož nedaleko shlédnouti lze pamětihodný „*Herrenhausstein*“, jeden z nejkrásnějších útvarů čedičových v Čechách (vyobr. na str. 3.).

Přes **Hillenmühl** a **Falknov** (rodiště mineraloga a geologa Zippea), spatřujíce cestou ještě několikrát, jmenovitě v okolí Falknova, sloupovité útvary čedičové, dospějeme do stanice

Tannenbergu, kde v zářezu dráhy odkryto bylo nejznamenitější naleziště zkamenělin vrstev chlomeckých a odkudž vystoupiti lze k pamětihodné rozhledně na Tannenbergu.

IV. a. *Benešov-Čes. Lípa.*

Pokračování hlavní naší tratě vede nás z Benešova tunelem pod zříc. Sarfenštejna průmyslným údolím Ploučnice do **Údolí Františkova** (Franzensthal, zast.), odkudž lze podniknouti vycházku na *Sarfenštein* (viz str. 123) nebo navštíviti nedaleké trachytové lomy, nebo za 40 min. vystoupiti na Honbusch, poskytující krásný rozhled do údolí Ploučnice, jímž dále ubírá se trať k blízké zast.

Šachovu, odkudž navštíviti lze pamětihodné uložení hnědého uhlí (pod. onomu u Zálezlů blíž Vel. Března) u *Merboltic* (Mertendorf) a tuto od školy značk. cestou vystoupiti na *Kloboук* (Hutberg 598 *m*), znělcovou kupu, jež poskytuje překvapující vyhlídku. Sledujíce dál pr. břeh Ploučnice, zahlédneme brzy mezi dvěma kopci (Eichberg a Hofberg) část města Žandova (v pr. roztroušené domky Dol. Police) a

u Mühladenbergu (v l.), jehož sloh sloupovitý krásně vyniká, stihneme stanici

Polici-Žandov. Police je stará ves, pamětihodná jako rodiště lidumila dr. Krombholze, z jehož nadání léčí se chudí studující ve všeob. nemocnici v Praze (pamětní deska na škole za mostem). Malebně položený arcid. chrám polický je stavba započatá r. 1684 vévodou Sasko-Lauenburským a dokonč. r. 1723 velkov. Marií Toskanskou; vnitřek je přesycen bohatou výzdobou rokokovou a chová celá těla sv. Kristiny a sv. Pavla ve skvostném odění hedvábném za sklem, od stolice papežské sem darovaná. V kříž. chodbě, v kapli P. Marie Sněžné pozoruh. malý olt. obraz (kopie dle obr. Giov. Battisty Salviho v drážď. gallerii).

Žandov, město leží 20 min. od stan. Vyrábí se tu truhl. klih, dřevité součástky kartáčů, zboží soustruž a hrnčířské. Připomíná se r. 1278 mezi opev. městy, jež markr. Otto Braniborský žádal za služby své Václavu II. (Host.: u čís. rak. (3 pok.), u slunce (3 pok.). Při další jízdě údolím Ploučnice jen v pr. výhledy se nám otvírají. Minuvše Sloupno a osadu Bělou, patříme na chvíli k J. do malebné kotliny s několika osadami (Valdek, Valteřice, Heřmanice a Lobtouže); hned pak objeví se v pr. *Jezvé* (Neustadtel) s malebným pozadím Ertelsbergu a širokého hřbetu Kozelského; na úpatí prvého leží stanice

Stružnice (Straussnitz)-**Jezvé.** Za stan. přes *Jezvé,* kde spatřuje se kostel z r. 1746 Luraghem post. (v nyn. podobě znovu zř. po požáru r. 1800), vystoupiti lze na

Ertelsberg (362 *m*) za ¼ hod., pěkný čedičový sloh sloupový, jehož vrchol nese kapli z r. 1812. Značk. cesta vede podle Ertelsb. a poskytuje krásnou vyhlídku na **Král. Vrch** (Königsberg), výúdolí Ploučnice. Viděti tu též běžek hřbetu Kozelského.

Za Stružnicí vystupuje v pr. *Mühlberg,* za který Ploučnice se uchyluje a za nímž na svahu Kozlu viděti Schönborn a Tiefendorf. Setkavše se opět s Ploučnicí, máme v pr. před sebou Münzberg, za nímž vystupuje Vlhošť, v l. na chvíli objevují se vrchy Skalické a Kotovické (sev. od Čes. Lípy) s pozadím Kleise, později vidíme tu již jen Špičák u Čes. Lípy a minuvše v l. *Libchavu,* stihneme stanici

Českou Lípu.

Česká Lípa s okolím.

Českou Lípu jako nejzazší bod Středohoří ponecháváme si k zevrubnějšímu líčení co východiště Hor Lužických do dílu XVI., připojujíce tuto jen několik orientačních výletů se zřetelem na program dílku přítomného.

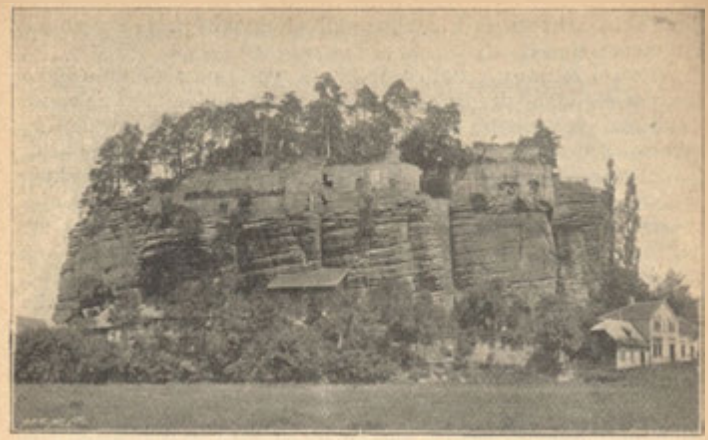

Sloup u Čes. Lípy. Dle fotogr. c. k. dvor. a kom. fot. Jindř. Eckerta

Hostince v Čes. Lípě: Stará pošta (13 pok., omnib.), Kor. princ (15 pok., omnib.), u Beránka (18 pok., omnib.), Černý kůň (13 pok., omnib.).

Výlety z Čes. Lípy.

1. **Špičák**, zalesněný čedičový kopec (446 *m*) s procházkami sev. od města za 20 min. Rozhl a Rs. Výhled velmi obsáhlý.

2. **Holý Vrch** (Kahleberg 294 m). Třídou Wiedenskou a Kahlebergskou přijde se do stinné aleje a touto za ¼ hod. k Hol. Vrchu od r. 1885 sady opatřenému. Na vrcholu Rs. (s nástěnnými malbami prof. Steffena). Pěkná vyhl. na Ploučnici.

3. **Münzberg.** Znělcová kupa s pěkn. vyhl. Jako při č. 2., však dále polní cestou do osady *Stange* (30 min.) s pěkně pol. rest. Odtud výstup. Sestoupiti možno do Tiefendorfu a sledovati dále č. 4.

4. **Kozel.** Silnicí na Drmy přes Doubí ¾ hod. k host. *Steinbrücke* a odtud v pr. po úpatí Münzbergu 30 min. do Tiefendorfu (nebo dle č. 3. přes Stange). Odtud za 45 min. přes Bušinu na čedičový vrchol (595 *m*), jenž poskytuje skvělou vyhlídku. Pod vrchem v kostele vsi Kozlu obraz (káz. sv. Prokopa) od Kandlera. Při návratu možno zabočiti přes Kvítkov, kde spatřuje se skrovná zříc. hradu Kvítkova.

5. **Peklo** (Höllengrund). Silnicí Drmskou na Doubí (Kl. Aicha) a značk. cestou v l. do Pekla (14 h.), krásného údolí, na jehož druhém konci leží Karba (2 hod.) u Nov. Zámků (viz str. 68.).

IV. b. *Čes. Lípa. Bor. Rohrsdorf. Tannenberg.*

Trať tuto, jež zabíhá se již do území dílu XVI., uvádíme zde jen vzhledem k dvěma cílům výletu:

1. **Sloup** (Bürgstein). Ač možno pěkný výlet učiniti přes stanici Skalici (Langenau), doporučuje se dojeti až do Boru, odkudž je blíže (1 hod.). Ze Skalice (1½ hod.) vede nás silnice zajímavou krajinou přes Pihelsko. Největší pamětihodností Sloupu jest *Poustevnický kámen* (Eisiedlerstein) se stopami hradu *Sloupu*. Osamělá skála chlomeckých pískovců, jež druhdy byla asi prvním sídlem mocných Hronovců, později Berků z Dubé, je cílem četných turistů, jež provádí tu kličník v domku na úpatí bydlící. Na úpatí jejím nalezá se v bývalém parku též starý *zámek Sloup*, jenž po opuštění skalního hradu sloužil za obydlí až do r. 1735, kdy postaven nyn. nový zámek. Zevrubnější viz v díle XVI.

2. **Tannenberg.** Až do spojovací stanice Tannenbergu, kde v zářezu dráhy odkryto bylo bohaté naleziště zkamenělin pískovců Chlomeckých. Od stanice v pr. vede znač. cesta (2 hod.) na Luž. v l. brzy objeví se nám vyhlídka na Tolštýn, od niž odloučí nás v l. ukazatel k rozhl. na Tannenbergu (770 *m*) Rs. Vyhl. obsáhlá a velmi malebná. Sestoupiti možno přes Tannendorf do Mal. Semerinku (stan. Schönfeld).

3. **Tolštýn.** Jako při č. 2. do stanice Tannenbergu a odtud rovně k S. (v l.) jen ½ hod. k zříc., jedné z nejkrás. v Čechách. (Rs., vstupné, vyhl.). Hrad připomíná se již r. 1337 za útoku Žitavských, jimiž pův. stavba byla zničena. Nový hrad dobyt 1463 luž. šestiměstím poprve, r. 1469 podruhé. Návštěvu spojiti lze s návštěvou rozhl. na Tannenbergu. Další viz v díle XVI.

IV. c. *Čes. Lípa-Mimoň.*

Také tato trať náleží již v obvod dílu XVI., kde podrobněji bude probrána, jsouc tuto uvedena jen jako východiště výletu přes Čes. Lípu na

Ralsko a **Děvín.** Trať vede nás přes pamětihodné *Zákupy* do *Mimoně*, odkudž podle zámku přijdeme přes Ploučnici na cestu vedoucí do *Vránova* (Rabendorf, host. u nov. světa), kde je dobře vzíti si vůdce oborou, v kterou je R. proměněno (klič u hajného ve Vránově). Za ½ hod. stihneme pískovcové plateau *Výšiny Juliiny* (k poctě Julie hrab. Hartigovy), s přeskv. vyhl. na kumerské poh. Provodínské kameny s Borným a vrcholy Dubského Švýcarska v pozadí. Odtud je na vrchol ještě 1 hod. Kdežto spodek je pískovcový, vrchol je čedičový, honosí se zajímavou květenou, poskytuje skvělou vyhl. a nese zříc. starého hr. *Ralska*, oteckého sídla Vartenberků. Z Ralska dovede nás pruvodčí na cestu k **Vartenberku**, odkudž silnicí k V. za 30 min. stihneme Ls. Hamr, rodiště umělecké rodiny Maxů na malebném rybníku Hamerském, v jehož pozadí viděti Ještěd a v pr. **Děvín.** S hráze ryb. dovede nás na vrchol cesta za 40 min. (Letní Rs.). Zřícen. hradu pův. Vartenberského. Obýván byl ještě roku 1500 a spustnul nejspíš za války 30leté. Odtud je vděčná vyhl. — Z Hamru jiná cesta přímo okolo píly vede za 45 min. na **Stohánek** (Struhanken), pískovcový útes se zbytky tvrze, o níž známo je, že ji r. 1432 nabyl Zbyněk z Valdštýna; zničena byla nejspíš roku 1441 při dobytí Děvína.

IV. d. *Čes. Kamenice-Tannenberg* viz str. 124.

Trať V. Mnichovo Hradiště-Mimoň.

Také tato trať má pro území »Středohoří« ráz již jen orientační a bude podrobněji probrána v díle XVI., do něhož

spadá. Je to trať silniční, kterou přes Kuří Vody dostane se cyklista pohodlněji do Mimoně k výletu na Ralsko a do Vartenberka k výl. na Děvín.

Rejstřík jmen.

Aarhorst viz Varhošť
Albertov 105
Auscha viz Úštěk
Babina 8, 86
Běhání 17, **73**, 115
Bělá 27, **118**
Belvedere 15, **113**
Benešov 17, 26, **123**
Bensen = Benešov
Berštejn viz Perštejn
Berthagrund 74
Beřkovice Dolní 39
Beřkovice Horní 36
Bezděz 14, 17, 26. 27, 28, 105, 117, **119**
Bieberklamm 98
Bihana viz Běhání
Bílá Stráň 85
Bilina 111
Bílka 114
Bismarkshöhe 97
Blankenstein viz Blansko
Blansko 17, 74, **75**, 77
Blatce 106
Blažkovice 58
Bleiswedl viz Blížvedly
Blížvedly 66
Bohušovice 43
Bor 17, 29, **127**
Boreč 46
Borný = Bornay 121
Bořen 14, 15, 26, **111**
Bořislav 114, **117**
Boží Hora 97
Brand 15, 74
Branka Žernosecká 48
Breiter Berg 90
Breiterstein 115
Březí 93
Březina 6
Březnice 51, **74**, 92
Březno Krásné viz Březnice
Březno Malé 26, 95, 102
Březno Velké 17, 25, 28, 93, **94**
Brná 50, 90
Brocno 17, 81
Brozany 17
Brückenberg 86
Brzvany 109
Budyně 17, **42**, 44, 55, 73
Bukovina 97
Bürgstein 127
Butterfass 113
Bvčkovice 61
Cesta Dělová 122
Cesta Husí 99
Cesta Vysoká 104
Cirkvice 50
Citov 39
Cukmantl 69
Czapkeule 100
Czapkenthurm 32
Čap 17, 100, 101
Čedič 7
Čenčice 9, 45
Čepel 121
Čeřeniště 89
Čertova Zeď 17, **113**
Červené Kopce 27
Červený Vrch 17
Čičov 17
Čir 100
Čižkovice 53, 55
Deblík 88
Debus 70
Děčín 25, 122
Děkovka 56
Děvín 17, **127**
Dobkovice 117
Dobrý 48, 70
Dobřín 39
Doksany 17, 22, 42, **43**, 44
Doksy 11, 27, 28, **120**
Dol Hotovický 115
Dol Lípový 100
Dol Selský 121
Dol Žděrecký 101
Domky Sedlové 61
Draschen 107
Dražejov 107
Drmské Luhy 67
Drmy 66
Drum viz Drmy
Dubá 17, 79, **100**, 107
Dubany 17
Dubí 99, 101
Dubičná 65
Dubkovice 77
Dubské Svýcarsko 9
Důl Jedlový 81
Důl Komáři 100
Důl Temný 100
Dvůr Nový 105
Dyleň 75
Ebersdorf 123
Eichberg viz Dubí
Eichl viz Dubičná
Eichelberg 65, 122
Einsiedler 86
Einsiedlerstein 127
Eisberg 87
Elbogen 73
Encovany 17, 82
Ertelsberg 125
Falknov 27
Fürstensteig 70
Gackenstein 93
Ganghof 110
Gänsweg viz Cesta Husí
Gaubenhof 85
Geltschberg 96
Georghöhe 102
Gleimen viz Hlíny
Goldsteig 90
Gottesberg 97
Graber viz Kravaře
Grafenhöhe 73
Granátová hospoda 58
Granátové jámy 58
Granátový potok 27
Gross-Zinken viz Stínky
Gügelberg 97

Habartice 123
Harraberg viz Hora
Harta 104
Hasenburk viz Klapý
Häuselberg 77
Heidemühl 121
Helfenburk 18. 64. 81
Herrenhaustein 5, 124
Hertine 113
Hillemühl 124
Hleďseby 36
Hliňany 114
Hněvice 39
Hoblík 16, **108**
Hohe Leite viz Cesta Vys.
Hohlen viz Holany 68
Holomíř 74
Holý 82
Holý Kluk 94
Höllengrund viz Peklo
Homoly Staré 95
Hora 16. 56, 77
Hora Bílá 62
» Bukovská 15, 26 52, 95, 98, 103
Hora Dlouhá 15
Hora Doubravská 16, 112
Hora Dubí 16
» Chmelová 16, 78
» Jedlová 90, 122
» Kaplová 65
» Kneží 78
» Kozelská 16
» Křížová 86
» Liščí 70
» Marianská 74
» Mostná 86
» Skřivánčí 77
» Sovi 86
» Střižovská 16
» Umrlčí 16, 51, 102
» Viničná 61
Hora Vrátenská 17, 105, **106**
Hora Zlatnická 14, 110
Hořice 81
Hostibejk 35
Hostovice 73
Hoštinov 69
Hoštka 81
Houska 18, 28, 105, **106**, 120
Hrad Fialkový 68
Hradec u Sedla 99
Hradečko 107
Hrádek 18, 48, 56, 87
Hrádek Pustý 107
Hradišťany 6, 16, 18, 24, 27, 56, 58, 109, 112
Hradiště 93, 118
Hradiště Mnich. 127
Hradištko 13, 16. 86
Hrdly 43
Hrobce 42
Hřbet Blottendorfský 7
» Bukovinský 7
Hřbet Němčí-Babinský 8, 86
Hřbet Kozí 70
Hřeben u Hlupic 96
Hřensko 25
Hřídelík 66
Hundorfská Sekera 97
Husí Skála 100
Hutberg 78, 124
Hvězdoves 67
Charvátce 7, 18, 42
Chcebuz 80
Chlum 16, 122
Chlumec 18
Chpratice 77
Chotěny 114
Chotiměř 116
Chrášťany 58
Chvaly 70
Jablonský 45
Jakuben-Jakubov 104
Jankův Mlýn 94
Jedovina 16
Jenišovice 36
Jestřebí 18, 26, 27, 28, **121**
Jestřebice 105
Jezvé 18, 125
Jizba Čertova 90
Jordán 87
Kahlenberg 126
Kahlstein 122
Kalich 18, 25, 61, 77
Kámen Bílý 121
Kámen Cís. Josefa 113
» Čertův 87
» Holý 122
» Krkavčí 89
» Obecní 97
» Panenský 101
» Poustevnický 126
» Široký 115
» Vysoký 76
Kamenice Česká 127
Kameny Provodínské 121, 122
Kamýk 18, 85, 87
Kaple Hraběcí 80
Karba 18, 67, 126
Katzenbusch 98
Kikelsburg 68
Klácelka 22, 79
Klapý 16, 18, 24, 27, 53, 54, 58
Kleis 29
Kleische 74
Kletečná 69
Kliš 74
Klobouk 78, 124
Klocberg 16
Kluček 121
Kočičí Hlava 94
Kočičí Les 98
Kohout 53
Kokořín 18, 25, 39, 79, 105
Kolozruky 10, 18, 109
Königsberg 126
Konojedy 65
Kopisty Něm. 45, 53
Kortschen 102
Kostelec u Dubé 100
Kostelík Dubický 70
Kostomlaty 18, **113**
Košťálov 24, 46, 56
Košťany 115
Koštice 9, 18, 44, 45
Kotine 114
Kotvice 18
Kozel 125, 126
Kozly 108
Kralupy 35
Kravaře 66
Kraví Doly 99, 101
Kraví Hora 122
Krkavčí Skála 18, 86
Krolmus 45
Křemín 16, 82
Křemýž 18, **113**
Křešice 82, 104
Křesín 18, 44
Kubačka 69, 71
Kučlín 10, 18, 28, **112**
Kuhbrücke 121
Kuhberg 122
Kumerské poh. 121, 122
Kundratec 18, 85, 89
Kupa Plánská 95
Kuppe 86
Kuří Vody 27, **119**
Kvádr Kokořínské 9
Kyselka 110
Kystrá 9
Langenau 126
Laškovice 10

Lázně Čáßské 98
Lbín 86
Lechenberg viz Hora Umrlčí
Lenešice 9, 109
Lerchenberg 95
Leština 95, 104
Levín 98
Lhota 102
Lhotka 47
Libčeves 18, 59, 108
Libčchov 18, 25, 29, 39, 78
Liběšice 10, 63
Libochovany 88
Libochovice 18, 23, 42, 44, 54
Lipa Česká 17, 19, 69, **125**
Lipenec 7
Litěchovice 48
Litoměřice 18, 22, 23, 24, 27, 28, 45, 82
Litýš 18, 62, 63
Lodenburg 113
Loisenkoppe 94
Louny 8, 10, 18, 26, 27, 28, **107**
Lovosice 23, 45, 51, 59, 69, 108, 116
Lovoš 16, 22, 47
Lužec 36
Lužice 10, 18, **110**
Lysec 113
Mácha 84, 85, 87
Mache 16
Malešov 81, 90
Malšovice 52
Malý Vršek 53
Mariannadorf 104
Marienberg viz Hora Mar.
Mariensteig viz Stezka Mar.
Markvartice 123
Maškovice 18
Matrelík 16, 97
Matrý 89
Medonosy 80
Mělník 25, 39, 78
Mendava 85
Merboltice = Mertendorf 89, 124
Měrunice 10, 28, 109
Mickenhahn 122
Milá 16, 109
Milbohov 73
Milčany 68
Milešov 18, **116**
Milešovka 6, 13, 14, 16, 23, 26, 27, 30, 48, 56, 69, 73, 74, 108, 112, 114, 116, **117**
Mimoň 11, 127
Mirabelle 105
Mirkov 75
Močidlo 86
Modlivý Důl 18
Modschiedelthal viz Močidlo
Mojžíře 75
Mordloch 80
Mosern 75
Most 19
Mrsklesy 56
Mšeno 7, 19, 25, 28, 42, 105
Mühlberg 125
Mukařov 97
Müllerstein 70
Munker viz Mukařov
Münzberg 126
Myší Zámek 121
Na Klimentu 44
Nebeské Schody 73
Nebočady 52
Nebočany 104
Nedamov 101
Nedovéska 107
Nelahozeves 22, 36
Němčí-Nemschen 87
Neschwitz = Nebočany
Neštědice 24, 76
Neštěmice 51, 75
Netterskoppe 104, 122
Neustadtel 125
Novosedly 92
Nové Zámky viz Z. N.
Oblík = Hoblík
Obrnice 59, 108, **110**
Ohníč 113
Okna 120
Olšinka 93
Oltářík 56
Oparno 9, 19, 23, 47, **116**
Osinalice 80
Ostré 99
Ostrov sv. Klimenta 19, 44
Ostrý 16, 19, 58, 87, 90 92, **116**
Panna 16, 61
Paradies 114
Paškopole 69
Pátek 8, 19, 45
Patokryje 110
Pavlice 100
Peklo 67 75, 126
Perštýn 101, 122
Peruc 7, 19, 26, 55
Petrovice 96
Pirkštejn 95
Planer Koppe 95
Plaisirberg 110
Plešivec 87
Ploskovice 19, 23, 24, 60
Plošky koštické 9
Podhora 103
Podlešín 70
Podmoklí 25, 78
Podsedice 10, 19, 58
Pohár 76
Pokratice 24, 85
Polepy 82
Police 125
Pomník Přemyslův 71, **114**
Poohří 11, 108
Poustevna Skalická 15, 86
Povrly 51, 76
Prackovice 23, 69
Prameny Modly 47
Presei 93
Proboštov 91
Provodín 122
Průhon 89
Přerov 52
Přestavlky 7
Přípek 24, 46, 56
Qualen = Chvaly
Rabendorf 127
Rabenstein 16, 86, 89
Rabštýn 124
Radechov Velký 119
Radischken = Hradiště
Radelstein = Hradišťany
Radobýl 14, 16, 22, 85
Radonice 19, 45
Radouň 80
Radovesice 112
Ralsko 14, 19, 26, 28 **127**
Ranná 108
Ratenstein 103
Ratsch 118
Rehdörfel 122
Rechenberg 124
Reichberg 76
Reindlitz = Ryjice
Richtenstein 95

Roháč 80
Rockelloch = Rokle
Rokle 93
Ronberg = Ronov
Rongstock = Roztoky
Ronov 61, 66
Roudnice 22, 40
Rozběsesy 52, 78
Rozhledna cís. Frant. Josefa 74
Roztoky 19, 52, 76
Rtyně 113
Rybník Hirnsenský 68
Rybnov 68
Rychnov 98, 104
Rýjice 75
Rytina 19, 90
Ředhošť 19
Řehlovice 114
Řepčice 63
Řepnice 88
Řip 13, 16, 22, 27. 36, 39, 41
Sadan 86
Sandberg 81
Sebuzín 24, 50. 88
Sedlec 109
Sedlo 6, 14, 16, 19, 25, 61, 63, 96, 98
Sedmihoří 77, 102
Schima 117
Schönpriesen = Březnice
Skála Mlynářova 16
Skalce 126
Skalka 19, 46, 47, 56, 99
Skalky 121
Skály Provodinské 124
Skok Pannenský 104
Skršín 59
Slaný 26
Slatina 53
Slavětín 8, 19, 26, 44, 45
Slavíček 16
Sloup 10, 19, 28, **126**
Snědovice 81
Sommersteig 89
Soutěska Příbramská 98
Sovice 27, 41. 43, 81
Sperlingstein = Vrabinec
Srdov 99
Stadice 19, 71, **114**
Staudenberg 71
Steinberg 16, 92
Stezka Hraběcí 103
» Letní 89
» Marianská 89
» Zlatá 90
Stínky Velké 95
Stohánek 90, 127
Stolice Královská 121
Straussnitz 125
Stráž 19, 99
Stražiště 16
Struhanken 127
Stružnice 125
Střekov 13, 19, 23, 87, 91
Střezivojice 105
Stříbrníky 74
Studené Stěny 76
Sukorady 81
Sulevice 46, 53
Sulotice 10, 19, 99
Svadov 19, 51, 93
Světec 113
Světec Bedřichův 109
Světec-Chotějovice 113
Svojkov 19
Syřejovice 53
Šachov 114, 124
Šance cís. Jos. 122
Šarfštein 123, 124
Šebín 55
Šenov Kamenný 27, 29, **124**
Špičák 16, 17, 80
Špičák Hořenecký 109
Špičák u Čes. Lípy 126
Štětí 39, 80
Tannbusch 87, 90, 122
Tannenberg 29, 124, **126**, 127
Tanngraben 81
Taucherschin 96
Tečíněves 64
Těchlovice 52, 102
Těchobuzice 61
Teplá 19
Teplice 23, 26, 112
Terezín 19, 22, 24, 43
Tesařova Šekera 97
Tillemann = Dyleň
Tolštýn 29, **126**
Touchořiny 96
Trabice 88
Triebsch = Třebušín
Trmice 19, **115**
Třebenice 19, 23, 55, 58 108
Třebivlice 10, 28, 58
Třebušín 61
Tschöppelberg 121
Tschirberg = Čiř
Tuchelburg 113
Tupadly 19
Údolí Bertino 74
» Františkovo 123, 124
Údolí Pručelské 90
» Zlatého pot. 124
Újezd Jeníšův 111
Úpeřiny 113, 118
Úpohlavy 53
Ústí 19, 23, 24, 51, **71**
Ústěk 14, 19, 23, 25, 27, **63**, 64
Útvar hnědouhelný 10
» křídový 7
Valdštýnův Odpočinek 120
Valtíře 19, 94
Vanov 51, 88, 90
Varhošť 17, 86, 89
Varta 93
Vartenberk 127
Velemín 116
Veleň 122
Veltěž 45
Veltrusy 36
Verneřice 19, 25, **97**
Veselí 51
Vesenštejn 76
Věž Čapkova 82
Vchynice 46
Vilsdorf = Vilsnice 78
Vindsor 53
Vitín 95
Vítkovec 68
Vlastislav 8, 20, 46, 56
Vlčíněves 93
Vlhošť 17, 65, 67, 68, 101
Vodolice 59
Vodopád u Moravan 70
Vodopád Vanovský 19, 51, 70, 73
Vogelsang 104
Votruby 7
Vrabinec 14, 20, 26, 27, 52, 104
Vránov 127
Vraty 103
Vrch Blešenský 56, 58

Vrch Borečský 17
» Bořímský 101
» Brzvanský 109
c Dlouhý 16
» Farský 75
» Heřmanický 66
» Holý 126
» Kamenický 16
» Korcenský 101
» Kozí 16, 27, 76
» Královský 126
» Maršovický 122
» nad Prameny 110
» Pískový 87
» Pohradický 16,113
» Setínský 121
Vrch Sovický 27, 41, 43, 81
Vrch Strážný 16
» Střižovický 74
» Sutomský = Přípek
Vrch Široký 90
» Školní 76
Vrch Zámecký u Dubé 100
Vrch Zámecký u České Kam. 124
Vrch Zbynský 102
» Zlatnický 110
» Zlatý 62, 86
» Želenický 110
Vrchové 101
Vrchy Červené 108
» Maršovické 121
Vrkoč 20, 27, 50, 70, 73
Vrstvy Bělohorske 8
Vrstvy Březenské 9
» Chlomecké 9
» Jizerské 9
» Korycanské 7
» Malnické 9
» Perucké 7
» Teplické 9
Všetaty 11
Vunice 20
Vyhlídka Císařská 75
Vyhlídka Děčínská 86, 89
Vysočina Českokamenická 7
Vysoč. Huntířovská 7
» Mukařovská 6
» Podlešínská 6
Výšina Aloisova 113
Výšina cís. Františka Josefa 86
Výšina Ferdinandova 17, 73
Výšina Hlinská 77
» Hraběcí 73
Výšina Humboldtova 17, 73
Výšina Jírská 102
» Juliina 127
» Kostelecká 79
Výš. Malešovská 93, 94
Vyšina Vileminina 70
Wachberg viz Stráž
Wachstein 16
Waldsteinruh 120
Wasserburg 69
Weisse Leite = Bílá Strán
Welchenberg 94
Wernstadt = Verneřice
Wesselkamm 94
Wilsdorf = Vilsnice
Wohontsch 113
Wolfschlinge = Olšinka
Wrchhoben = Vrchové
Záhořany 82
Zahrádka 68
Zaječice 109
Zákupy 20, 127
Zálezly 20, 23, 24, 50, 70, 94, 114
Zámek Pustý 16, 94, 103
Zámek Žižkův 20, 68
Zámky Nové 67
Zbyny 102
Zimmersbeule 97
Zinkenstein 15, 95
Zkamenělé děvče 103
Zlonice 42
Znělec 7
Zubrnice 95
Žalany 20, 114. 118
Žandov 20, 125
Želechovice 53
Želenice 110
Želkovice 20
Žernoseky 20, 47, 48, 69, 87
Žim 117
Žitenice 10, 24, 86.

OBSAH.

	Str.		Str.
Předmluva	3	Polodenní výlety z Prahy .	22
Úvod zeměpisný a přírodopisný	5	Celodenní výlety z Prahy .	23
Nejzajímavější body Česk. Středohoří	15	Jednodenní výl. botanické .	27
Místa láz., letní s. a p. . .	17	» » geologické	27
Cestovní rozvrh a tratě . .	20	Výlety dvoudenní	28
		Okružní cesty Čes. Střed. .	29
		Pokyny cestovní	30

Trať I. a. *Kralupy. Roudnice. Lovosice* 35

Kralupy 35. Nelahozeves. Veltrusy. Z Jenišovic na Řip 36. Berkovice-Mělník, Liběchov a Kokořín. Štětí. Hněvice 39. Roudnice 40. Z Roudn. na Řip, Sovici 41. Z R. do Budyně n. Oh., Libochovic, Mšeného a Doksan 42.

Strana

Hrobce 42. Z Hrobců do Doksan a na Sovici 43. Terezín 43. Z Terez. do Doksan a Poohřím do Loun 44. Lovosice 45. Z Lov. na Košťálov, Skalku a Přípek 46. Z Lov. na Lovoš a Oparno 47. Z Lov. na Milešovku 48.

Odbočky z Lovosic.

I. b. Plavba po Labi od Lovosic do Podmoklí 48

I. d. Lovosice. Čížkovice. Líbochovice . 52

Sulevice 52. Čížkovice. Z Číž. do Něm. Kopist. Úpohlavy. Chotěšov. Klapý 53. Libochovice. Z Liboch. na Klapý 54, z Lib. na Sebín, Budyni n. Oh. a Peruc 55,

I. e. Čížkovice. Obrnice.

Třebenice 55. Z Tř. na Košťálov, Skalku, Přípek, Milešovku, Horu, Hradišťany, Hrádek č. Oltářík, Blešenský č. Dl. Vrch 56. Z Tř. na Ostrý, Klapý a do Gran. jam. Podsedice. Třebivlice. Z Třebiv. na Bleš. Vrch, Hradišťany a do Třebenic 58. Libčeves. Vodolice. Skršín. Obrnice 58.

I. f. Lovosice. Žalhostice. Litoměřice. Ouštěk. Čes. Lípa.

Ploskovice 60. Byčkovice. Sedlo. Kalich a Panna 61. Litýš. Zlatý Vrch. Bílá Hora u Ploskovic 62. Řepčice Hor. Liběšice. Balbín. Sedlo. Litýš. Sedlové Domky. Ouštěk 63. Údolí Tečiněveské a světlé borky u Ouštěku. Helfenburk 64. Kaplová Hora. Vlhošť. Dubičná (Eichl). Konojedy 65. Bližvedly. Ronov (Ronberg). Kravaře (Graber). Drmy 66. Vlhošť a Drmské Luhy. Nové Zámky. Karba a Peklo 67. Hirnsenský rybník. Žižkův Zámek. Z Nov. Z. na Vlhošť, Holany, Vítkovec (Kikelsburg), Milčany, Fialkový Hrad 68. Čukmantl. Čes. Lípa 69.

I. o. *Lovosice-Podmoklí* 69

Z Lovosic Brankou Labskou do Prackovic. Z Prack. na Kubačku, Kletečnou, Milešovku a Litěchovice 69. Dobrý a Oparno. Zálezly. Ze Zálezlu na Chvaly (Qualen), Vanovský vodopád, Vrkoč a Ústí. Vodopád u Moravan. Müllerstein. Dubický kostelík a výš. Viléminina 70. Ze Zál. na Kubačku, Milešovku, na Staudenberg a do Stadic. Ústí 71. Z Ústí na Výš. Ferdinandovu a Humboldtovu. k Vanovskému vodop. na Vrkoč, k Bílým Stěnám a na Milešovku 73. Mar. Hora u Ústí, Brand a rozhl. cís. Fra. Josefa, Blansko. Holomíř, Střížovický Vrch, Březnice 74. Z Bř. Dyleni na Brand, Farský vrch u Zezic, z Bř. na Blansko. Neštěmice. Z N. na Blansko a do Povrlů. Mojžíře a Cís. Vyhlídka 75. Vesenštejn. Neštědice. V. Březno. Povrly, Školní Vrch, Kozí Vrch, z Nešt. na Blansko. Pohár-Vys. Kámen. Roztoky (Rongstock). Reichberg 76. Hora (Harraberg). Dubkovice-Choratice Z Dub. na Horu, Häuselberg, Reichberg, Blansko, Skřivánčí Horu a výšiny Hlinské (Gleimen) 77. Vilsníce (Vilsdorf). Chmelná Hora. Rozbělesy. Podmoklí 78.

Strana

Traf. I. c. *Všetaty. Mělník. Litoměřice. Střekov (Ústí). Děčín* 78

Mělník. Liběchov 78. Klácelka. Kostelecká Výšina. Šlavín. Kokořín. Z Lib. do Dubé 79. Štětí. Spičák. Ze St. přes Chcebuz a Tupadly do Lib. 80. Písky. Snědovice. Střižovice. Přes Spičák a Sukorady do Liběchova. Hoštka. Z H. na Sovický Vrch a na Helfenburk i do Úštěku 81. Polepy. Záhořany. Křemín. Litoměřice 82. Z Lit. na Radobýl, Kamýk, Bílou Stráň a Kundratec 85. Z Lit. na Hradištko, Varhošť, Mostnou Horu, Žitenice, Skalickou Poustevnu, Děčínskou vyhlídku a Babinu 86. Z Lit. na Kalich a Střekov. — Žernoseky. Ze Žern. na Hrádek, Kamýk a Jordán 87. Libochovany. Z Lib. přes Deblík do Sebuzína a přes Řepnici na Kamýk. Sebuzín. Ze Seb. na Deblík a Trabici 88. Ze Seb. na Varhošť, Machu a Děčínskou vyhl. 89. Brná. Z Brné na Vysoký Ostrý, Široký Vrch a Jedl. Horu 90. Střekov 91. Ze Stř. na Vys. Ostrý. Ústí. Novosedly 92. Svadov; ze Sv. na Hradiště a do V. Března, na Vartu, Malešovskou Výš., do Rokle a na Olšinku 93. Valtiře. Velké Březno. Z V. Bř. na Kočičí Hlavu a Pustý Zámek, na Zálezly, Sulotice, Proboštov, Litoměřice a Sebuzín 94.

Odbočky z Vel. Března.

I. g. V. Březno. Lovečkovice 95

Malé Březno. Leština. Z Leš. na Bukovskou Horu (Zinkenstein) a Lechenberg, Zubrnice-Týniště. Planská kupa a Bukovská Hora z Týn. 95. Touchořiny; z T. na Richtenstein a Hřeben u Hlupic. Lovečkovice. Z Lov. na Sedlo 96.

Lovečkovice. Verneřice 96

Petrovice 96. Z P. na Bukovinu. Mukařov (Munker), z M. na Hundorfskou a Tesařovu Sekeru a na Matrelík. Verneřice, z V. na Obecní Kámen. Boží Horu a Matrelík 97. Z V. na Buk. Horu, Kočiči Les, Cášské Lázně a do Přibramské soutěsky 98.

I. h. Lovečkovice. Úštěk 98

Levín-Sedlo 98. Z Lev. na Hradec a Sedlo. Habřiny. Úštěk 99.

Úštěk. Dubá. Doksy 99

Úštěk-Skalka, Husí cestou do Kravích Dolů 99. Husí Skála. Kostelec. Čiř (Tschirberg), Stráž (Wachberg). Čap. Dubá 100. Z D. na Dubí (Eichberg), Čap, Kraví Doly, Korcenský a Bořimský Vrch. Vlhošť. Starý Perštýn 101. Korcenský Vrch. Zbyny. Zbynský Vrch a Doksy 102.

I. c. *Velké Březno-Děčín* 102

Malé Březno. Umrlčí Hora (Lechenberg). Bukovina. Přerov. Těchlovice 102. Z T. na Bukovskou Horu a Podhoru 103, z Těchl. na Vrabinec, přes Vrabinec do Děčína a přes Vrab. a Rychnov do Leštiny. Jakubov (Ja-

Strana

kuben). Nebočany. Křešice. Mariannaberg 104. Mirabelle. Děčín 105.

I. i. *Mšeno. Dubá. Čes. Lípa* 106

Mšeno. Ze Mš. na Kokořín, Vrátenskou Horu, Bezděz, okružní partií na Housku a Kokořín 105. Přes Brusné a Horu Vrátenskou na Housku a Blatce 106. Přes Dražejov na Nedovésku a Hradečko 107. Přes Hradečko do Dubé 108.

Trať II. a. *Slaný-Louny. Obrnice. Most.* b) *Obrnice. Bilina. Duchcov. Bilina. Ústí* 108

Louny. Z L. Pohořím do Terezína. Přes Obrnici a Třebenice do Lovosic. Na Milešovku 108. Lenešice. Brzvany. Bečov. Z B. na Kozly a Číčov. Zaječice-Sedlec a Kolozruky. Lužice. Žichov 109. Patokryje. Obrnice. Zlatníky. Železnice. Kyselka. Vrch nad Prameny 110. Bilina. Z B. na Bořen 111. Z Bil. na Kučlín, Milešovku a Hradišťany 112.

a) Bílina-Teplice 112

b) Bilina-Ústí 112

Chudeřice. Světec-Chotějovice. Pohradický Vrch. Kostomlaty 113. Ohníč. Křemýž s Tuchelburgem a Belvederem. Čertova zeď. Lysec. Úpeřiny a Rtyně 113. Chotěny. Paradies a Žalany. Řehlovice. Hliňany. Milešovka. Stadice a pomník Přemyslův 114. Košťany. Trmice. Běhání. Široký Kámen. Hotovický Dol 115.

Trať III. *Praha-Teplice* 155

a) Přes Ústí do Teplic 115

b) Přes Duchcov do Teplic 116

c) Přes Lovosice do Teplic 116

Lovosice. Oparno. Velemín. Milešov-Chotiměř. Milešovka. Ostrý 116. Dubkovice. Radejšín. Žim. Bořislav. Z Boř. na Milešovku. Žalany 117. Chotěny. Hradiště. Úpeřiny 118.

Trať IV. a. *Bakov-Čes. Lípa* 118

Bakov- Bělá 118. Z Bělé na Velký Radechov a do Kuřich Vod 119. Bezděz 119. Valdštýnův Odpočinek. Okna, Houska. Doksy 120. Z Dokes na Čepel, Borný, Kluček a Kumerské pohoří. Jestřebí 121. Z Jestřebí na Maršovický Vrch a Starý Perštýn, z J. na Kumerské pohoří a Eichberg. Rehdörfel. Kraví Hora a Provodínske Kameny. Aschendorf. Čes. Lípa 122.

Děčín-Čes. Lípa 122

Děčín. Veleň Malá a Velká. Jedlová Hora (Tannbusch) a Netterskoppe. Elisenthal. Josefsthal 122. Benešov (Bensen). Františkovo údolí a Šarfštein 123.

Strana

VI. d. Z Benešova přes Čes. Kamenici na Tannenberg 123

Habartice-Markvartice. Freudenhain 123. Rabštýn. Rechenberg. Čes. Kamenice. Zám. Vrch. Kamenný Šenov. Herrenhausstein. Hillenmühl. Falknov. Tannenberg.

IV. a. *Benešov-Čes. Lípa.*

Údolí Františkovo. Šarfštein. Tachov. Merboltice. Klobouk 124. Police-Žandov. Stružnice-Jezvé. Mühlberg a Čes. Lípa 125. Ze Stružnice na Ertelsberg 125, z Č. Lípy na Král. Vrch, Špičák, Holý Vrch, Münzberg, Kozel, Kvítkov, Peklo, Karbu a Nov. Zámky 126.

IV. b. Z Čes. Lípy přes Bor a Röhrsdorf na Tannenberg 126

Sloup (Bürgstein). Tannenberg. Tolštýn 126.

IV. c. Z Čes. Lípy do Mimoně 127

Ralsko. Vartenberg, Hamr. Děvín. Stohánek 127.

Trať V. *Mnichovo Hradiště-Mimoň* . . . . . 127.

Přehled vyobrazení.

Str.

Mapky:

Mapka orientační 21
Obrazec map gener. . . . 33
Polabí od Litoměřic k Děčínu 49
Třebenice a Lovosice . . 57
Mapa celková (příloha).

Vyhlídky:

Přehled Středohoří s Řipu (příloha).
Rozhled s Milešovky (příloha)
Vyhl. s Řipu 37
» s Kalicha 61
» s výš. Ferdinandovy 72

Str.

Obrázky geolog. a botan.:

Herrenhausstein (útvar čedičový) 5
Koštická ploška 8
Březenské vrstvy 9
Astragalus exscapus . . . 11
Aster alpinus 12
Cypripedium calceolus . . 13

Charaktery krajinové:

Řip 35
Vrkoč 50
Kalich 60
Střekov 71
Vrabinec 103
Bořen 106
Bezděz 107
Sloup 123

ČESKÉ
STŘEDOHOŘÍ
Vysvětlivky:
Království Saské
TEPLICE
DUCHCOV
MLADÁ BOLESLAV
Česky Dub

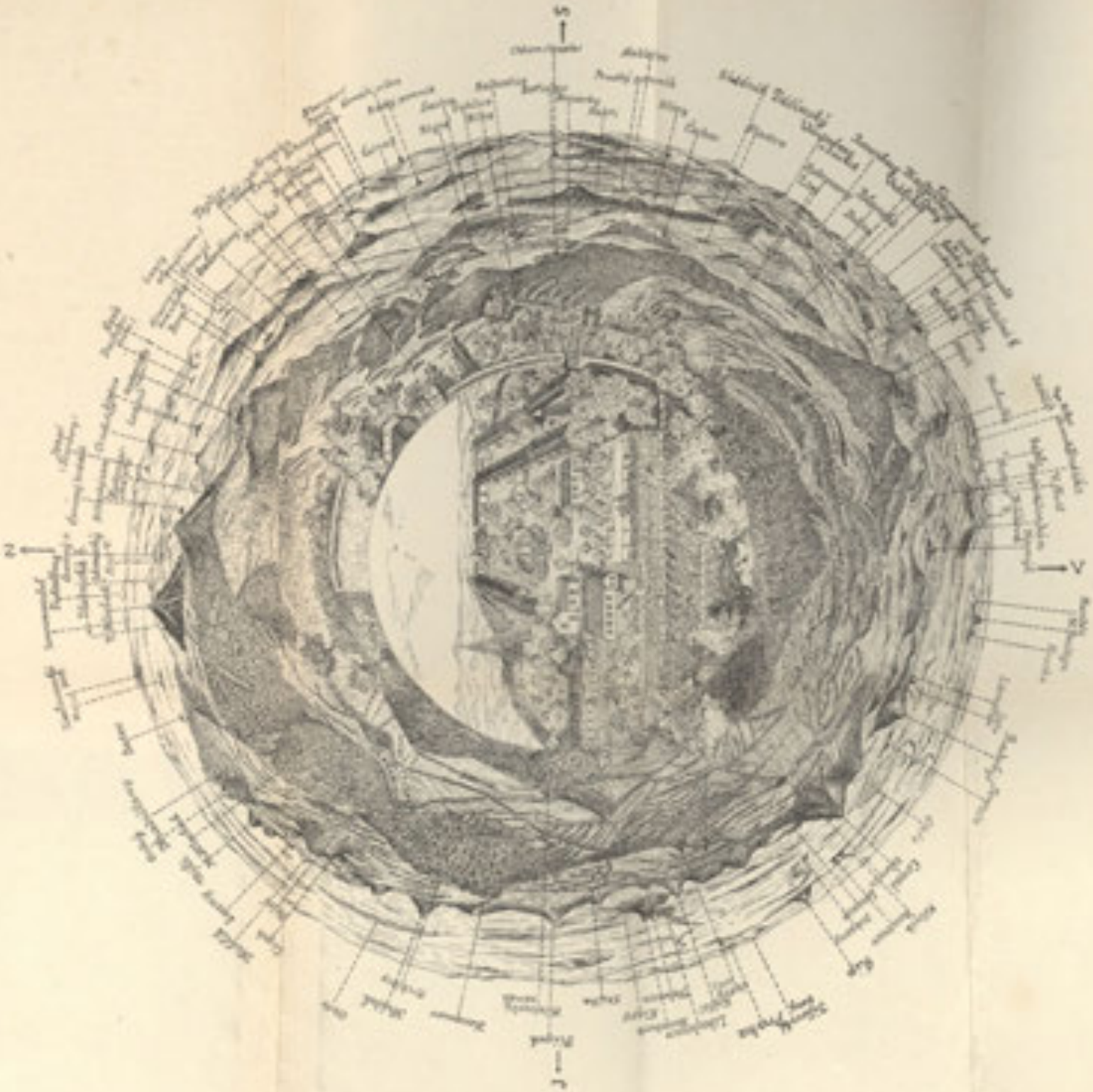

Rozhled s Milešovky.